

I N F E R N N O

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Η πτυχιακή εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή
(συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή):

Δρ. Ηώ Αγγελή
(επιβλέπουσα καθηγήτρια)

Δρ. Ιωάννης Τσούμας
(μέλος εξεταστικής επιτροπής)

Δρ. Λουκία Μάρθα
(μέλος εξεταστικής επιτροπής)

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Αντωνία Μπεμπλιδάκη του Ιωάννη, με αριθμό μητρώου 15042, φοιτήτριας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών και Πολιτισμού του Τμήματος Εσωτερικής Αρχιτεκτονικής, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς, είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης βεβαιώνω ότι η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου»

Η Δηλούσα

Αντωνία Μπεμπλιδάκη

INFERNO

Μια οπτική απόδοση του έργου "Κόλαση" του Dante
Alighieri

Πτυχιακή Εργασία
Ιούλιος 2022

Αντωνία Μπεμπλιδάκη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια
Ηώ Αγγελή

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών και
Πολιτισμού

Τμήμα Εσωτερικής Αρχιτεκτονικής

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ ιδιαιτέρως την δασκάλα μου κυρία Αγγελή για την πολύτιμη βοήθεια, την υποστήριξη και την πίστη της σε εμένα, την Φωτεινή για τη βοήθεια και τη γενναιοδωρία της, τον Σπύρο για τον ζωντανό ενθουσιασμό, τις συμβουλές και την υπομονή του και την Κατερίνα, την Μαρία, την Ηρώ και την Φραντζέσκα για το ταξίδι.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή / σελ. 11-13

Κεφάλαιο 1. Ο Δάντης και η έμπνευση της Θείας Κωμωδίας / σελ. 18-43

1.1 Ο Dante Alighieri και οι Μέσοι χρόνοι

1.2 Θεία Κωμωδία: μια σύντομη περιγραφή

1.2.1 Κόλαση - Inferno

1.2.2 Καθατήριο - Purgatorio

1.2.3 Παράδεισος- Paradiso

1.3 Θεία Κωμωδία: η ιστορία και η δομή του κειμένου

1.4 Ο αριθμός 3

1.5 Ο Δάντης, οι αλληγορίες και οι εικόνες

1.6 Η κόλαση και οι εικαστικές τέχνες ανά του αιώνες

Κεφάλαιο 2. Μεθοδολογία Οπτικοποίησης / σελ. 46-71

2.1 Βασικοί Άξονες Σχεδιασμού

2.2 Ο τόπος των Κολασμένων και οι συμβολισμοί

2.3 Οπτική μεταφορά: Η μετάφραση του οράματος

Κεφάλαιο 3. Από τον λόγο στην εικόνα: οπτικοποίηση της Κόλασης / σελ. 76-95

3.1 Ο αριθμός 3 και το απόκοσμο αμφιθέατρο του Δεσποτόπουλου

3.2 Ένταξη στο χώρο

Αντί Συμπερασμάτων / σελ. 97

Παράρτημα / σελ. 100

Βιβλιογραφία / σελ. 124

Το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η οπτική απόδοση του έργου “Κόλαση” του Dante Alighieri. Πρόκειται για μια προσωπική αν άγνωση πάνω στο ποίημα της Κόλασης, το πρώτο μέρος του έργου “Θεία Κωμωδία”. Μια αναφορά στο πάντα επίκαιρο θέμα της επέκεινα ζωής, στην τιμωρία και την απόδοση δικαιοσύνης. Με βάση τις περιγραφές του Δάντη για τον τόπο που «επισκέφτηκε», γίνεται μια προσπάθεια μετάφρασης και αποτύπωσης του έργου μέσα από ένα προσωπικό βλέμμα. Μια εγκατάσταση, εννέα κύκλοι και ένας οδηγός θα φιλοξενηθούν στον αμφιθεατρικό χώρο του Ωδείου Αθηνών συνθέτοντας μια «επίγεια Κόλαση».

Όλα ξεκίνησαν λίγα χρόνια πριν στην Νάπολη της Ιταλίας, όπου βρισκόμουν μέσω του προγράμματος Erasmus. Εκεί, στις νέες μου γνωριμίες με συνομήλικους Ιταλούς, παρατήρησα πως συνέβαινε το εξής παράδοξο. Ως επί το πλείστον τα πρώτα λόγια που ανταλλάζαμε ήταν τα ονόματα μας και η εθνικότητα μας. Μόλις μάθαιναν την καταγωγή μου, χαρούμενοι μου ανακοίνωναν ότι γνώριζαν αρχαία Ελληνικά και ο καθένας απήγγειλε μια φράση που του είχε εντυπωθεί, όχι πολλά πράγματα. Αμέσως μετά, η επόμενη δήλωση ήταν πως έχουν διαβάσει

Όμηρο και εκεί, σε αυτό ακριβώς το σημείο, ξεστόμιζαν την φράση “Ναι έχω διαβάσει και Όμηρο στο σχολείο, όπως εσύ πρέπει να έχεις διαβάσει Δάντη”. Αυτή ήταν η αμήχανη στιγμή που εγώ τους έλεγα προσπαθώντας να δικαιολογήσω την κατάσταση “Όχι δεν έχω διαβάσει Δάντη, αλλά τον γνωρίζω”. Η αμηχανία αυτή συνεχίστηκε καθ’ όλη τη διάρκεια της παραμονής μου εκεί, καθώς σε καθημερινή βάση περνούσα από την piazza Dante, πλατεία με ένα πελώριο άγαλμα του ποιητή. Κάθε μέρα, έπιανα τον εαυτό μου να κοιτάζει την επιβλητική φιγούρα και απευθείας κατέβαζα το βλέμμα και άνοιγα το βήμα. Η περιέργεια αλλά και η επιθυμία μου επιτελούς να πω σε κάποιον Ιταλό “Έχω διαβάσει και Δάντη”, με έκανε έναν χρόνο αργότερα να διαβάσω την ονομαστή “Κόλαση”.

Έναυσμα λοιπόν, για την ιδέα της παρούσας εργασίας ήταν η ανάγνωση· η ανάγνωση της “Κόλασης” του Δάντη. Στο βιβλίο του με τίτλο, “Με ανοιχτό βιβλίο” ο Massimo Recalcati γράφει: «Σε κάθε ανάγνωση [...] συναντιούνται περισσότερα από ένα βιβλία. Τουλάχιστον, το βιβλίο του υποκειμένου που διαβάζει και το βιβλίο που διαβάζεται απ’ το υποκείμενο. [...] σε κάθε ανάγνωση υπάρχουν, λοιπόν,

δύο μνήμες, δύο φαντασιώσεις, δύο ιστορίες που διασταυρώνονται: εκείνη του αναγνώστη και εκείνη του συγγραφέα. Κάθε αναγνώστης που διαβάζει ένα βιβλίο, διαβάζεται από αυτό και γίνεται βιβλίο για το βιβλίο»¹. Έτσι λειτούργησε και η δική μου αλληλεπίδραση με το ποίημα του Δάντη· το δικό μου παρελθόν, τα δικά μου συναισθήματα, οι δικές μου μνήμες και εικόνες μαζί με την εξιστόρηση του Δάντη, συνέβαλαν στην δημιουργία της εν λόγω πτυχιακής. Ο Recalcati στο βιβλίο του λέει και κάτι ακόμα πως «καθένας βρίσκει στο βιβλίο κομμάτια του εαυτού του που έχει ξεχάσει ή δεν γνώριζε.»². Όσον άφορα τη δική μου συνάντηση με τον Δάντη ίσχυσε το δεύτερο και δημιουργήθηκε ένα «νέο άνοιγμα προς τη ζωή» και ένα νέο άνοιγμα για τη προσωπική μου δημιουργία. Το ποίημα, ήρθε να ακουμπήσει και να ανακινήσει το συναίσθημα και τη λογική μου, θέτοντας ζητήματα ηθικής τάξης και ξυπνώντας κόσμους που μέχρι τότε δεν τολμούσα να προσεγγίσω.

Οι ιστορίες για τον τόπο των κολασμένων είναι ένα κατασκευάσμα

¹ Massimo Recalcati, Με ανοιχτό βιβλίο, μτφρ.: Χρήστος Πονηρός, Αθήνα: Κέλευθος, 2022, σελ. 18

² Στο ίδιο, σελ. 18

της ανθρώπινης φαντασίας, που λειτουργούσε ως μέσο εκφοβισμού και χειραγώγησης του ανθρώπου, με σκοπό την αποφυγή των αμαρτωλών πράξεων. Διαχρονικά θα μπορούσε να πει κανείς, πως είναι ένα από τα επικρατέστερα γεννήματα του ανθρώπινου νου. Αιώνες τώρα, το μεγαλείο της Κόλασης έχει εξάψει την ανθρώπινη φαντασία και πολλοί είναι οι καλλιτέχνες που έχουν διαβάσει και αποδώσει την Κόλαση με χίλιους διαφορετικούς τρόπους, μέσα από την προσωπική τους εμπειρία. Παρ' όλο που πλέον ο μύθος για τον τόπο τιμωρίας των αμαρτωλών ψυχών έχει καταρριφθεί, η ιδέα της Κόλασης δεν παύει να είναι επίκαιρη, παραμένει τρομακτική, αλληγορική και συχνά πραγματική. Η πτυχιακή μου εργασία μεταφέρει την "Κόλαση", με ποιητικό τρόπο, στην πραγματική, τωρινή της διάσταση στον επίγειο κόσμο και όχι στα σκοτάδια του Τάρταρου. Παρουσιάζει τις ανθρώπινες αδυναμίες άξιες τιμωρίας και τους αποδίδει ποινές, σύμφωνα με τον άνθρωπό του Μεσαίωνα αλλά με σύγχρονη ματιά.

Έπειτα από την ανάγνωση και την ανάλυση του κειμένου αποφασίστηκε, η εστίαση της πτυχιακής να γίνει στα δύο κεφαλαιώδη στοιχεία της Κόλασης, το αμάρτημα και την τιμωρία.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά ως προς την δομή και το περιεχόμενο του ποιήματος, έγινε η οπτικοποίηση του μέσα από μια ποιητική, με συμβολικά στοιχεία και αναφορές ματιά. Επιπλέον για την υποστήριξη της παρούσας πτυχιακής έγινε μελέτη απόδοσης του τόπου της Κόλασης από καλλιτέχνες συγχρόνους μας και μη, καθώς και του λόγου που κίνησε τόσους εικαστικούς στην δημιουργία. Ως εργαλεία σχεδιασμού και βοηθητικά στοιχεία της αφήγησης, χρησιμοποιήθηκε η τεχνική του κολλάζ για δισδιάστατη απεικόνιση καθώς και 3D πρόγραμμα και το εργαλείο της μακέτας για την τρισδιάστατη απεικόνιση.

“Η κόλαση λοιπόν είναι η πατρίδα μας”

Νίκος Καρούζος

*"Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura,
ché la diritta via era smarrita."*

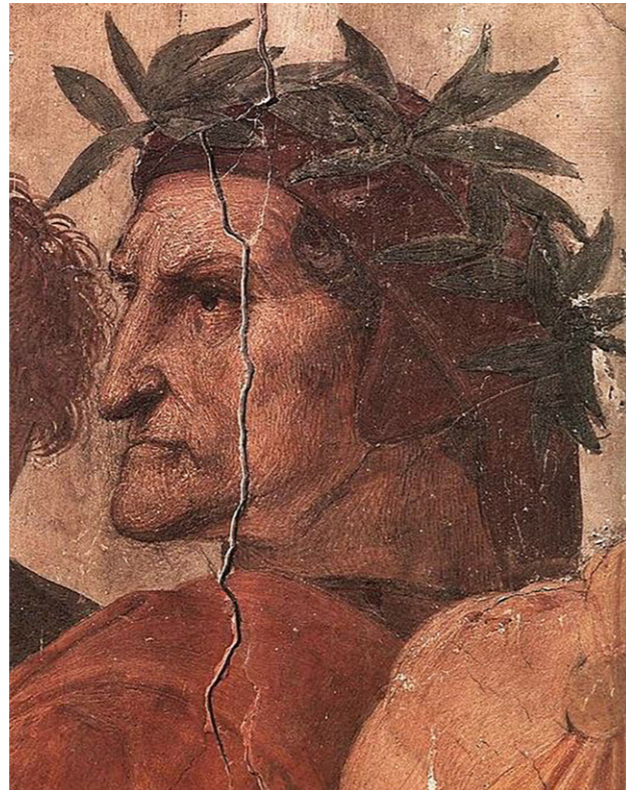
Inferno (I,1-3)

1. Ο Δάντης και η έμπνευση της
Θείας Κωμωδίας

1.1 Ο Dante Alighieri και οι Μέσοι χρόνοι

1265, Φλωρεντία. Κάτω από τον αστερισμό των Διδύμων³ γεννιέται ο Durante di Alighiero degli Alighieri, κοινώς Dante ή αλλιώς ο «Πατέρας της Ιταλικής γλώσσας». Ποιητής, πεζογράφος, φιλόσοφος είναι κάποιες από τις πολλές ιδιότητες που του έχουν αποδοθεί, αλλά κυρίαρχη είναι εκείνη του ποιητή, του «Ανώτατου

³ Η ακριβής ημερομηνία γέννησης του Δάντη παραμένει άγνωστη. Τα μόνα στοιχεία που μας βοηθούν να προσδιορίσουμε περίπου την περίοδο της γέννησής του, προκύπτουν από το συγγραφικό του έργο. Αρχικά από το πρώτο canto της Κολάσεως γνωρίζουμε ότι το έτος γέννησης του ήταν το 1265. Το canto ξεκινάει με την φράση : «Nel mezzo del cammin di nostra vita». Σύμφωνα με την Βίβλο ο μέσος όρος διάρκειας ζωής του ανθρώπου ήταν τα 70 έτη άρα ο Δάντης βρίσκεται στο 35ο έτος της ζωής του την χρονία 1300. Μια πρώτη αναφορά γίνεται στο έργο Rime Petrose (1296) : «Έφτασα στο σημείο του κύκλου εκείνο που, όταν ο ήλιος δύει, ο ορίζοντάς τον ουρανό των Διδύμων γεννά.» στ. 1-3. Επίσης στο cantica του Παραδείσου canto XXII στ. 151-153 αναφέρει πως γεννήθηκε κάτω από τον αστερισμό των διδύμων: «L' aiuola che ci fa tanto feroci volgendum' io con li eterni Gemelli tutta m' apparre da 'colli a le foci». Με βάση το Ιουλιανό ημερολόγιο, το οποίο ήταν σε χρήση έως και τον 16ο αιώνα, το 1265 ο ήλιος βρισκόταν στους Διδύμους από τις 21 του Μάιου έως τις 20 Ιούνη.

εικόνα 1: Dante Alighieri, Raffaello Sanzio, 1508, Palazzo Pontificio

ποιητή» ("il Sommo Poeta"). Θεωρείτο ένας από τους μεγαλύτερους όλων των εποχών και μαζί με τον Shakespeare διεκδικούν τον τίτλο αυτόν του πιο διαχρονικού ποιητή. Μέγιστη και πολύτιμη αρετή του είναι η ακριβολογία και ακολουθούν η αμεσότητα, ο διαυγής λόγος και οι διαφανείς λέξεις. Κύρια χαρακτηριστικά του έργου του, μια

τρομακτική ευαισθησία συνάμα με μια σκληρότητα και έναν σκοτεινό στοχασμό, το θρησκευτικό και το μυστικιστικό στοιχείο και η συνεχής γέννηση εικόνων.

Σε πολλές περιπτώσεις η αναφορά σε βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα ή ποιητή έχουν δευτερεύουσα σημασία, θεωρούνται ακόμα και αχρείαστα για την κατανόηση του έργου. Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως, αυτή του Δάντη, μια σύντομη αναφορά στην βιογραφία του είναι αναγκαία. Η αναγκαιότητα αυτή έγκειται στο γεγονός ότι το έργο του βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με τα βιώματα του. Κάποιος σχολιαστής του έργου του έχει γράψει: «Ποτέ έργο δεν υπήρξε τόσον υψιπετές και δεν έφτασε σε τέτοια οικουμενικότητα όπως η Θεία Κωμωδία, και όμως ποτέ ποιητής δεν έβαλε στο έργο του τόσο πολύ τον ίδιο τον εαυτό του, το πνεύμα του, την καρδιά του, την ψυχή του, τα πάθη του και την εποχή του. Όποιος δε γνωρίζει τον Ντάντε, δεν θα εννοήσει τίποτα από την Θεία Κωμωδία»⁴. Βέβαια σε αυτό το σημείο εμφανίζεται ο Χ. Λ. Μπόρχες ο αυτοαποκαλούμενος ως «ηδονιστικός

αναγνώστης»⁵ να μας πει, αναφερόμενος κυρίως στην Κωμωδία του Δάντη, πως: «Είναι καλό, τουλάχιστον στην αρχή, ν' αφοσιωθούμε στην αφήγηση.»⁶ και έρχεται να ενισχύσει την άποψη αυτή ο Έλιοτ λέγοντας πως: «Η εμπειρία μου από την αποτίμηση της ποιήσεως με οδηγούσε πάντα στην αντίληψη ότι όσο λιγότερα εγνώριζα για τον ποιητή και το έργο του, τόσο καλύτερα [...] μια ενδεδειγμένη προετοιμασία γνωριμίας με τα ιστορικά και βιογραφικά δεδομένα στάθηκε πάντα κάτι που με περιόριζε.»⁷

Μιας και τώρα όμως δεν θα βρεθούμε στη θέση του αναγνώστη του ποιήματος ίσως αυτή η μικρή βιογραφική αναφορά να μην μπορεί να παρακαμφθεί. Όπως προαναφέρθηκε, ο Δάντης γεννήθηκε στην Δημοκρατία της Φλωρεντίας το έτος 1265. Από τα παιδικά του χρόνια ένα μονάχα γεγονός είναι εκείνο που αξίζει να αναφερθεί, η γνωριμία του με την τότε εννιάχρονη Βεατρίκη, «το στέλεχος γύρω στο οποίο ήρθαν να κρυσταλλωθούν οι άπειρες αισθήσεις και τα πάθη που μπόρεσε να χωρέσει η

⁵ Τ.Σ. Έλιοτ, Δάντης, μτφρ:Στέφανος Μπεκατώρος, Αθήνα:Πατάκη, 2005, σελ. 80

⁶ Στο ίδιο, σελ. 80

⁷ Στο ίδιο, σελ. 121

⁴ Δημάκης Μηνάς, Δάντης Αλιγκέρι: Μια συνοπτική εικόνα, περ. Νέα Εστία, τεύχος 923,1965, σελ 58

ψυχή του»⁸. Στα δεκαοχτώ του χρόνια γράφει το σονέτο A το οποίο έμελλε να αποτελέσει το πρώτο ποίημα του έργου του Vita Nuova και την έναρξη του συγγραφικού του έργου. Αφιερωμένος από νωρίς στην χριστιανική θρησκεία και ως Χριστιανός του θεοκρατικού Μεσαίωνα πίστευε πως είχε ζήσει την μισή του ζωή μέσα στις αμαρτίες και τους ταπεινούς και ασεβείς πόθους, πράγμα που αποτυπώνεται και στο έργο του και ιδιαίτερα στην *Θεία Κωμωδία*. Η προσήλωσή του στη θρησκεία εκτός του έργου του γίνεται φανερή στην καθημερινή και στην πολιτική του ζωή. Από τα πρώτα χρόνια της ζωής του, στη Φλωρεντία παρουσιάζεται μια εμφύλια διαμάχη ανάμεσα στους Γουέλφους, υποστηρικτές του Πάπα και τους Γιβελίνους υποστηρικτές του Αυτοκράτορα. Οι Γουέλφοι καταφέρνουν να πάρουν την εξουσία εξορίζοντας τους ηγέτες των Γιβελίνων και δεν αργούν να διασπαστούν στους Λευκούς Γουέλφους που ζητούν μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τον Πάπα και τους Μαύρους. Φυσικά ο Δάντης όπως και πολλοί ακόμα συμπολίτες του, εμπλέκεται στις πολιτικές εξελίξεις της πόλης και εντάσσεται στο κόμμα των Λευκών Γουέλφων. Οι πολιτικές

αναταραχές στη Φλωρεντία συνεχίζονται και όσο ο Δάντης βρίσκεται στη Ρώμη ως απεσταλμένος πρέσβης, τα πράγματα ανατρέπονται και οι Μαύροι παίρνουν την εξουσία. Ο Δάντης κατηγορείται για πολιτική διαφθορά και η ποινή του είναι η καύση του στην πυρά. Δεν επιστρέφει ποτέ πίσω στην αγαπημένη του Φλωρεντία και μέχρι το τέλος της ζωής του θα τρώει «το αρμυρό ξένο ψωμί» και θα νιώθει το πόσο «σκληρό είναι να ανεβοκατεβαίνεις ξένες σκάλες». Τα χρόνια της εξορίας του, έρχεται σε επαφή και με άλλους Λευκούς, με σκοπό την επανακατοχή της εξουσίας, αλλά απογοητεύεται και από αυτούς· έτσι αφιερώνει το υπόλοιπο της ζωής του στη συγγραφή. Ο θάνατος τον βρίσκει στη Ραβένα το 1321.

1.2 Θεία Κωμωδία: μια σύντομη περιγραφή

Η *Θεία Κωμωδία* ή αλλιώς *La Divina Comedia* είναι το μεγαλύτερο σε έκταση έργο του Δάντη και το πιο ονομαστό. Θεωρείται ως η επιτομή του Μεσαιωνικού κόσμου. Πρόκειται για ένα αφηγηματικό ποίημα, ένα έπος, οπου γράφτηκε τα τελευταία χρόνια της ζωής του Δάντη, αυτά της εξορίας του, ξεκινώντας το 1308 και λέγεται πως τελείωσε το 1320 ή το 1321. Το

ποίημα αποτελείται από τρία μέρη ή αλλιώς τρία *Cantiche* αυτά της Κόλασης (*Inferno*), του Καθαρηρίου (*Purgatorio*) και του Παραδείσου (*Paradiso*). Το έργο εξελίσσεται στα πλαίσια του φαντασιακού και πρόκειται για ένα όραμα το οποίο είδε ο ποιητής, φαινόμενο αρκετά σύνηθες εκείνη την εποχή⁹. Ο Δάντης μας αφηγείται το ταξίδι του στην επέκεινα ζωή, πάντα όμως με την οπτική ενός ανθρώπου των Μεσαιωνικών χρόνων και στα πλαίσια της «εικόνας» και των κατευθύνσεων της καθολικής εκκλησίας, οπου η θεία δική θα απονεμίσει την τιμωρία ή την επιβράβευση.

1.2.1 Κόλαση – Inferno

Το ταξίδι του Dante στα τρία βασίλεια του θανάτου ξεκινά την παραμονή της Μεγάλης Παρασκευής του έτους 1300 και διαρκεί ως την Τετάρτη του Πάσχα. Ξαφνικά ο ποιητής βρίσκεται σε ένα σκοτεινό δάσος, χαμένος και απειλούμενος από ένα λιοντάρι, μια λεοπάρδαλη και έναν λύκο. Αδυνατεί να βρει τον δρόμο της διαφυγής, ώπου

⁹ Πολλά από τα οράματα των Μέσων χρόνων έχουν φτάσει σε εμάς μέσα από διάφορους τρόπους από γραπτά ως και τοιχογραφίες. Αρκετά από αυτά τα οράματα είχαν κοινή θεματολογία το πεπρωμένο της ανθρώπινης ψυχής μετά τον θάνατο.

εμφανίζεται ο ποιητής Βιργίλιος και τον σώζει. Μαζί ξεκινούν το ταξίδι στον τόπο των καταδικασμένων, την Κόλαση. Η Κόλαση παρουσιάζεται ως ένας αναποδογυρισμένος κενός κώνος με το πλατύ του μέρος να βρίσκεται στο Βόρειο ημισφαίριο της γης, κάτω από την Ιερουσαλήμ και η κορυφή του να καταλήγει στο κέντρο της γης. Ο κώνος αυτός χωρίζεται σε εννέα κύκλους, των οποίων η περίμετρος μειώνεται όσο πλησιάζουν στο κέντρο της γης. Κάθε κύκλος αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες αμαρτίες οι οποίες βαραίνουν όσο αυξάνεται το βάθος.

Η «περιήγηση» στην Κόλαση ξεκινάει με τους δύο ποιητές να διασχίζουν τον Αχέροντα με την βάρκα του Χάροντα. Στον πρώτο κύκλο συναντούν τα αβάπτιστα βρέφη και τους ενάρετους ειδωλολάτρες, όσους δηλαδή πέθαναν πριν τον ερχομό του Χριστού. Η τιμωρία τους, η αδυναμία τους να βρεθούν στον Παράδεισο. Ακολουθεί ο δεύτερος κύκλος που φιλοξενεί τους φιλήδονους, οι οποίοι είναι καταδικασμένοι να στροβιλίζονται σε διαρκή θύελλα, μη μπορώντας να έρθουν σε επαφή με καμία άλλη ψυχή. Στον τρίτο κύκλο αντικρίζουν τους λαίμαργους οι οποίοι κατασπαράζονται από τον Κέρβερο και στον τέταρτο τους

⁸ Σεφέρης Γιώργος, *Δόκιμες: δεύτερός τόμος* (1948-1971), Αθήνα: Ίκαρος, 1984, σελ 277

φιλάργυρους και τους σπάταλους οι οποίοι είναι καταδικασμένοι αιώνια να κυλούν μεγάλα βάρη. Φτάνοντας στον πέμπτο κύκλο ο Βιργίλιος και ο Δάντης συναντούν τους μνησίκακους, στους οποίους έχει επιβληθεί η τιμωρία να χτυπούν ο ένας τον άλλον βρισκόμενοι μέσα σε λασπωμένους βάλτους. Στην συνέχεια οι δύο ποιητές με την βάρκα του δαίμονα Φλεγύα φτάνουν μπροστά από τις κλειστές πόρτες του κάστρου της Κολάσεως και με την βοήθεια ενός αγγέλου καταφέρνουν να μπου. Το θέαμα του επόμενου και έκτου κύκλου είναι εκείνοι που στάθηκαν αιρετικοί στην επίγεια ζωή, εγκλωβισμένοι τώρα σε πύρινους τάφους. Στον έβδομο κύκλο βρίσκονται οι βίαιοι. Οι βίαιοι χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες οι βίαιοι απέναντι στους άλλους, οι βίαιοι απέναντι στους εαυτούς τους και εκείνοι οι οποίοι υπήρξαν βίαιοι απέναντι στον θεό και την φύση. Οι πρώτοι είναι καταδικασμένοι να βρίσκονται μέσα σε ένα βάλτο με αίμα που βράζει. Η τιμωρία των δευτέρων είναι να στέκουν μεταμορφωμένοι σε δέντρα και οι τελευταίοι βρίσκονται απομονωμένοι σε μια έρημο με φλεγόμενη άμμο και πύρινη βροχή.

Στον όγδοο κύκλο θα συναντήσουν τους απατεώνες, όπου χωρίζονται

σε δέκα ομάδες. Οι πρώτοι είναι οι αποπλανητές και η τιμωρία τους η αιώνια μαστίγωση. Ακολουθούν οι κόλακες βουτηγμένοι σε ακαθαρσίες και οι σιμωνιακοί κρεμασμένοι ανάποδα σε λάκκους, με φωτιές να τους καίνε τα πόδια. Στον ίδιο κύκλο εντάσσονται και οι μάγοι ή οι ψευδοπροφήτες με τα κεφάλια τους να έχουν τοποθετηθεί ανάποδα ώστε να μην μπορούν να κοιτούν μπροστά παρά μονάχα πίσω, καθώς και οι διεφθαρμένοι πολιτικοί βουτηγμένοι σε κοχλάζουσα πίσσα. Επόμενοι είναι οι υποκριτές οι οποίοι φορούν κάπες από μόλυβδο και οι κλέφτες οι οποίοι κυνηγιούνται και ζώνονται από φίδια, δαγκώνονται από αυτά και στη συνέχεια μεταμορφώνονται και οι ίδιοι σε ερπετά. Στο τέλος του όγδοου κύκλου θα συναντήσουν τους ηθελημένα κακούς συμβούλους εγκλωβισμένους σε φλόγες, τους αιρετικούς να κατασπαράζονται από το ξίφος ενός δαίμονα και τους κίβδηλους να ταλαιπωρούνται από αρρώστιες. Εξερχόμενοι από τον όγδοο κύκλο οι ποιητές συναντούν τον γίγαντα Ανταίο ο οποίος θα τους μεταφέρει στον ένατο και τελευταίο κύκλο, τον κύκλο όπου βρίσκονται οι προδότες. Οι προδότες είναι τοποθετημένοι σε τέσσερις διαφορετικές περιοχές στην Καΐνα εκείνοι που πρόδωσαν τους συγγενείς τους, στην Αντηνώρα εκείνοι

εικόνα 2: Χάρτης της Κόλασης, έκδοση της Θείας Κωμωδίας τέλη 15ου αιώνα, Aldus Manutius

εικόνα 3: Χάρτης του Καθατηρίου, έκδοση του 1568, Bernardino Daniello's commentary

που στάθηκαν προδότες ως προς την πατρίδα, στην Πτολεμαία οι προδότες των φίλων και στην Τζουντέκα αυτοί που πρόδωσαν τους ευεργέτες τους. Όλοι είναι καταδικασμένοι με την ίδια τιμωρία, να μένουν με τα σώματα τους εγκλωβισμένα σε μια παγωμένη λίμνη. Τέλος ο Βιργίλιος και ο Δάντης φτάνουν στα έγκατα του Άδη, στο τέλος της σφαίρας τους σκότους και έρχονται αντιμέτωποι με τους έσχατους προδότες, τον Βρούτο, τον Κάσσιο και τον Ιούδα να δέχονται τα βασανιστήρια του Εωσφόρου. Εκεί το ταξίδι στο βασίλειο του κάτω κόσμου τελειώνει και μέσα από ένα κακοτράχαλο δρόμο οι δυο τους καταφέρνουν να βγουν από την Κόλαση και να αντικρίσουν ξανά τα αστέρια.

1.2.2 Καθατήριο - Purgatorio

Το ταξίδι του Δάντη με οδηγό τον Βιργίλιο συνεχίζεται. Αφήνοντας πίσω τους την Κόλαση οι δύο ποιητές βγαίνουν στους πρόποδες του Καθατηρίου, τον τόπου όπου οι ψυχές εξαγνίζονται και πλέον είναι άξιες να ανέβουν στον ουρανό. Το Purgatorio παρουσιάζεται ως όρος που υψώνεται πάνω σε ένα νησί στο νότιο ημισφαίριο της γης, χωρίζεται σε εννιά κύκλους και έχει σχήμα κωνικό.

Οι δύο πρώτοι κύκλοι του είναι αυτοί του Αντικαθατηρίου. Οι επόμενοι επτά αντιστοιχούν σε ένα από τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα και σε καθέναν από αυτούς οι αμαρτωλοί μέσω μιας συγκεκριμένης τιμωρίας προσπαθούν να εξαγνιστούν. Ο τελευταίος κύκλος που στέκεται στην κορυφή του όρους είναι εκείνος του επίγειου Παραδείσου.

Αρχικά οι δύο ποιητές συναντάνε τον Κάτωνα, φρουρό του όρους του Καθατηρίου ο οποίος μετά από την παρέμβαση του Βιργιλίου τους επιτρέπει να ξεκινήσουν την ανάβαση τους στο όρος. Στον πρώτο κύκλο αντικρίζουν τις ψυχές των αφορισμένων, οι οποίοι όμως πριν τον θάνατό τους μετανοήσαν και τώρα είναι καταδικασμένοι να περάσουν στο Αντικαθατηριο τριάντα φορές τον χρόνο του αφορισμού. Ανεβαίνοντας στον επόμενο κύκλο βρίσκουν τις ψυχές των αμελών που όσο ζούσαν ανέβαλαν την μετάνοια τους και λόγω αυτού πρέπει να περιμένουν στο Αντικαθατηριο τόσο χρόνο όσο διήρκεσε και η ζωή τους. Οι τελευταίοι που θα συναντήσουν στον δεύτερο κύκλο είναι οι νεκροί από βίαιο θάνατο οι οποίοι συγχώρεσαν τους δολοφόνους τους και οι αμελείς πρίγκιπες που παραμέλησαν τα καθήκοντά τους αλλά στο τέλος το μετάνιωσαν. Οι ποιητές φτάνουν

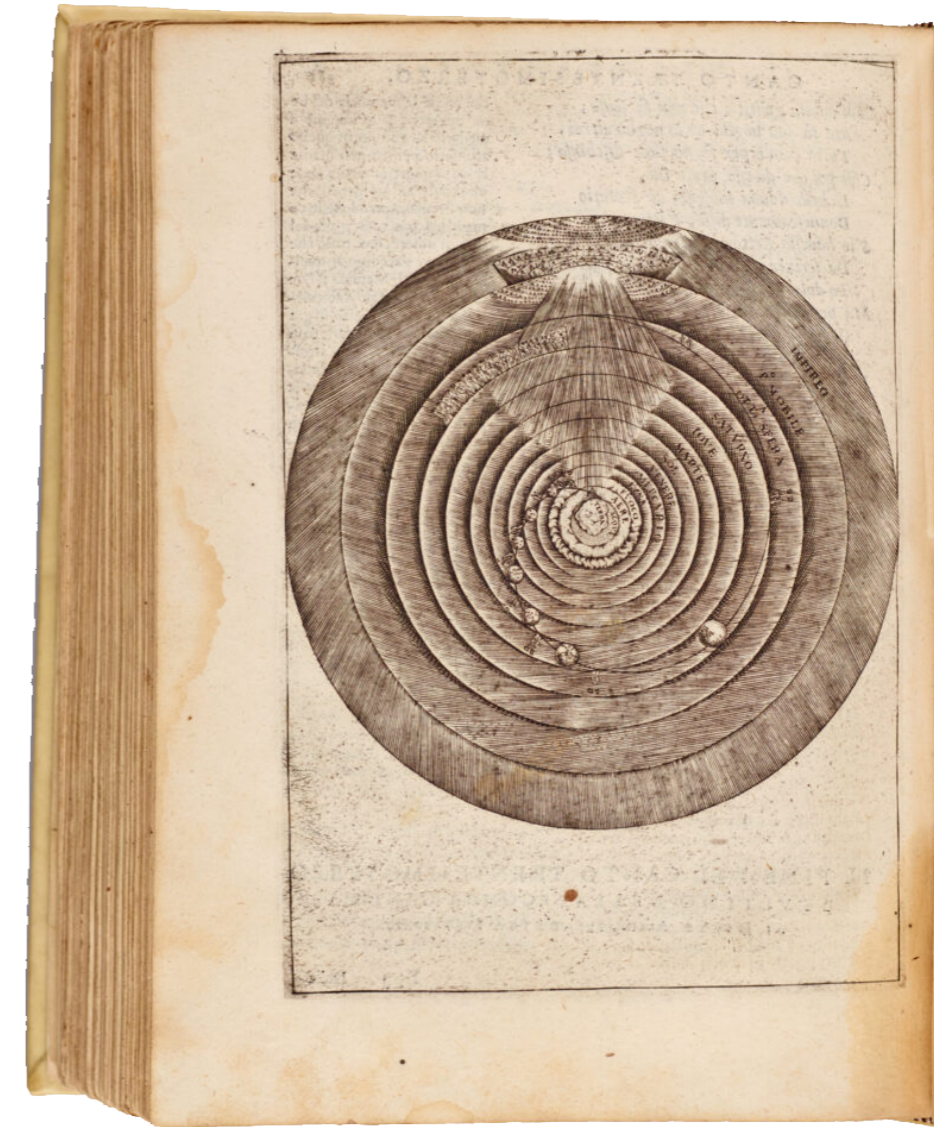
στον τρίτο κύκλο όπου βρίσκονται οι αλαζόνες και οι εγωιστές, κουβαλώντας βαριές πέτρες δεμένες στο λαιμό τους. Ο τέταρτος κύκλος είναι αυτός που φέρει τους φθονερούς και τους ζηλότυπους με τα μάτια τους ραμμένα με συρμάτινη κλωστή και ο πέμπτος που φέρει τους οκνηρούς οι οποίοι τρέχουν ασταμάτητα. Φτάνοντας στον έκτο κύκλο βλέπουν τους άπληστους ξαπλωμένους με το κεφάλι στο χώμα να κλαίνε και συνεχίζουν για να συναντήσουν στον έβδομο κύκλο τους λαίμαργους με την τιμωρία της δίψας και της πείνας. Στον τελευταίο κύκλο αυτόν που αντιστοιχεί στην αμαρτία της λαγνείας, ο Δάντης και ο Βιργίλιος αντικρίζουν τους λάγνους και τους σοδομίτες να καίγονται μέσα σε φλόγες. Το τέλος του ταξιδιού στο βασίλειο του εξαγνισμού φτάνει με την είσοδο του Δάντη στον επίγειο παράδεισο που στέφει το Καθατήριο· εκεί ο δάσκαλός του, όπως αποκαλεί τον Βιργίλιο, τον αποχωρίζεται μιας και ως ειδωλολάτρης δεν μπορεί να εισέλθει στον Παράδεισο.

1.2.3 Παράδεισος- Paradiso

Μετά την αποχώρηση του Βιργίλιου, οδηγός του Δάντη γίνεται η Βεατρίκη. Η Βεατρίκη και ο Δάντης θα ανέβουν μαζί

στον Παράδεισο ο οποίος αποτελείται από εννέα ομόκεντρες σφαίρες, όπως στην Αριστοτελική και την Πτολεμαϊκή κοσμολογία, οι οποίες αποκαλούνται Ουρανοί. Οι Ουρανοί περιστρέφονται γύρω από την Γη, η οποία είναι ακίνητη, και όσο μεγαλύτερη είναι η ακτίνα του κάθε ουρανού τόσο γρηγορότερη και η περιστροφή του.

Οι πρώτες τρεις σφαίρες που θα συναντήσουν περιέχουν εκείνους που δεν κατείχαν κάποια από τις «Καρδιναλικές αρετές», οι οποίες είναι η σύνεση, η δικαιοσύνη και η εγκράτεια. Η πρώτη σφαίρα είναι η σφαίρα της Σελήνης, όπου φιλοξενούνται όσοι δεν τήρησαν όρκους και υποσχέσεις αλλά υποκλίνονται στο θέλημα του θεού. Στην δεύτερη σφαίρα, τον Ερμή, θα βρουν εκείνους που υπολείπονται δικαιοσύνης και έπραξαν το καλό από φιλοδοξία. Ακολουθεί η τρίτη σφαίρα, εκείνη της Αφροδίτης, στην οποία ο ποιητής και η αγαπημένη του Βεατρίκη συναντούν όσους νικήθηκαν από τον γήινο έρωτα και έπραξαν το καλό από αγάπη. Στους τελευταίους αποδίδεται η έλλειψη εγκράτειας. Οι σφαίρες που ακολουθούν αποτελούν θετικά παραδείγματα των «Καρδιναλικών αρετών», πρώτη είναι εκείνη του Ήλιου, όπου βρίσκονται οι

εικόνα 4: Χάρτης του Παραδείσου, έκδοση του 1568, Bernardino Daniello's commentary

συνετοί σοφοί. Στον επόμενο Ουρανό, τον Άρη, θα συναντήσουν τα μαχητικά πνεύματα εκείνων που υπερασπίστηκαν την θρησκεία. Ακολουθούν ο Ουρανός του Δία που φιλοξενεί τους δίκαιους και ο Κρόνος που φιλοξενεί τους οραματιστές. Η όγδοη σφαίρα, είναι εκείνη του Έναστρου ουρανού στην οποία ο Δάντης θα αντικρίσει τους ευλογημένους. Εκεί θα συναντήσει την Παρθένο Μαρία αλλά και τους Αποστόλους. Ο Δάντης και η Βεατρίκη περνάν στην ένατη σφαίρα, τον Κρυστάλλινο Ουρανό, όπου κατοικούν οι Άγγελοι. Από εκεί ο Δάντης θα αντικρίσει τον θεό ως ένα λαμπερό σημείο φωτός που περιβάλλεται από 9 κύκλους Αγγέλων. Τέλος θα περάσουν στο Έμπυρο ουρανό, την κατοικία του Θεού· εκεί η Βεατρίκη θα παραδώσει τον Δάντη στο Άγιο Βερνάρδο, ο οποίος θα παρακαλέσει την Παναγία να έχει τον ποιητή υπό την προστασία της. Μετά την συνάντηση του Δάντη με τον Άγιο Βερνάρδο, το άσμα του παραδείσου φτάνει στην κορύφωση, με τον ποιητή να έρχεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον θεό, ο οποίος εμφανίζεται ως τρεις ίσοι σε μέγεθος κύκλοι όπου συμβολίζουν τον πατέρα, τον υιό και το άγιο πνεύμα.

1.3 Θεία Κωμωδία: η ιστορία και η δομή του κειμένου

Το ταξίδι του ποιητή φαίνεται να ξεκινάει την Μεγάλη Παρασκευή της άνοιξης του 1300 και να τελειώνει την Τετάρτη του Πάσχα. Παρ' όλα αυτά το έργο ξεκινάει να γράφεται 8 χρόνια έπειτα. Το 1308 λοιπόν, και όσο ο Δάντης βρισκόταν εξόριστος, ξεκινάει να συγγράφει το πρώτο *cantica*, την Κόλαση. Λέγεται πως το 1314 ξεκινάει να γράφει το Καθατήριο και το 1316 το τρίτο και τελευταίο μέρος, τον Παράδεισο. Η συγγραφή της Θείας Κωμωδίας, όπως προαναφέρθηκε, εικάζεται πως ολοκληρώθηκε ή το 1320 ή έναν χρόνο αργότερα, την χρονιά δηλαδή που ο Δάντης πεθαίνει.

Ο Δάντης αρχικά, ονόμασε το ποίημα του *Comedia*, όμως το έργο έγινε ευρέως γνωστό με το όνομα Θεία Κωμωδία. Το όνομα αυτό δόθηκε στο ποίημα το 1555 από τον Βοκάκιο, μελετητή του Δάντη, λόγω του υψηλού ύφους αλλά και της θεματολογίας του έργου. Κωμωδία στον αρχαίο κόσμο ονόμαζαν τα ποιήματα εκείνα που είχαν αίσιο τέλος και γραφόntonταν στην καθομιλούμενη. Ο Δάντης παρά την σοβαρότητα του ζητήματος που πραγματεύεται χρησιμοποιεί την «απλή» Ιταλική αντί

των Λατινικών που ένα θέμα τέτοιας βαρύτητας μπορούσε να θεωρηθεί πως έχρηζε. Η πρώτη έκδοσή της Κωμωδίας χρονολογείται το 1472 στο Foligno της Ιταλίας με τίτλο *La Comedia di Dante Alleghieri* και εκδότες τον Johan Numeister και τον Evangelista Angelini di Treni. Μέσα στα επόμενα χρόνια κυκλοφορεί με τίτλους όπως *La Comedia*, *Le terze rime di Dante* κ.α. μέχρι το έτος 1555 όπου εκδίδεται στην Βενετία από τον Garliel Gisolito, με τίτλο *La Divina Comedia di Dante*.

1.4 Ο αριθμός τρία

Ολοκληρωμένο το έργο της Κωμωδίας δίνει την αίσθηση μιας άπιστευτης συμμετρίας. Η συμμετρία αυτή βασίζεται σε έναν αριθμό και ένα μοτίβο που παρατηρείται καθ' όλο το έργο, τον αριθμό 3. Την Κωμωδία την συνθέτουν 14.233 γραμμές, 3 *cantiche* (Κόλαση - Καθατήριο - Παράδεισος) όπου το καθένα αποτελείται από 33 *cantos*. Στο σύνολό τα *cantos* είναι 99 άλλα με την προσθήκη ενός εισαγωγικού *canto* στο βιβλίο της Κόλασης, ανέρχονται στο αριθμό 100 όπου θεωρείται ο τέλειος αριθμός. Επιπλέον γίνεται η χρήση της *terza rima*, γνωστή και ως *Dantesca*. Λέγοντας *terza rima* αναφερόμαστε σε

γραμμές έντεκα συλλαβών, οι οποίες συνθέτουν ένα τρίστιχο και η ρίμα ακολουθεί την δομή ABA, BGB, ΓΔΓ, ΔΕΔ κλπ. Ο συνολικός αριθμός συλλαβών σε κάθε τρίστιχο συνεπώς βγαίνει 33 όπως και ο αριθμός των *cantos* σε κάθε *cantica*.

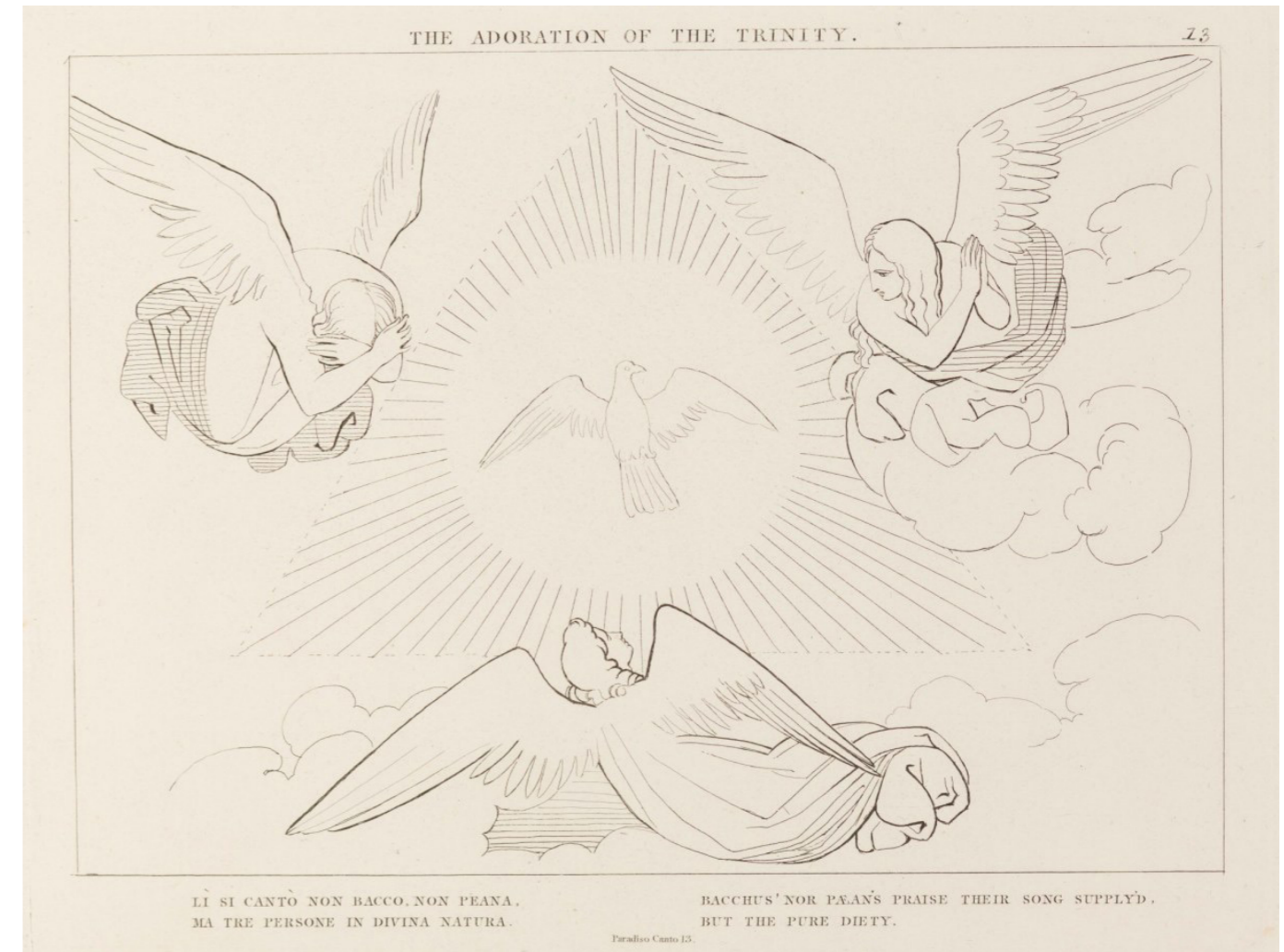

εικόνα 5: Διάγραμμα της Γης, της Κόλασης και του Καθατηρίου

Φεύγοντας από την δομή του κειμένου και περνώντας στο περιεχόμενο παρατηρούμε τον αριθμό τρία μέσα από τα πολλαπλάσια του. Καθένα από τα τρία βασίλεια της μετά θάνατον ζωής αποτελείται από 9 στάδια συν 1. Η κόλαση αποτελείται από 9 κύκλους και στο τέλος, στο κέντρο της Γης βρίσκεται ο Εωσφόρος. Αντίστοιχα το βουνό του Καθατηρίου χωρίζεται σε 9 κύκλους και στην κορυφή του συναντάται ο Επίγειος Παράδεισος. Τέλος ο Παράδεισος διαιρείται σε 9 ουραμούς και πέρα από αυτούς εμφανίζεται η σφαίρα όπου βρίσκεται η ουσία του θεού. Ο αριθμός τρία κάνει την εμφάνιση του και στο κομμάτι της αφήγησης. Το έργο ξεκινάει με τα τρία θηρία που απειλούν τον ποιητή καθένα από τα οποία αντιστοιχεί σε ένα από τα τρία θανάσιμα αμαρτήματα κατά τον Δάντη: την λαγνεία, την αλαζονεία και την απληστία. Η προσήλωση και αυτή η επιμονή θα λέγαμε στον αριθμό τρία μέσα στο έργο, πηγάζει από τον αριθμό των μελών της Αγίας Τριάδας όπως υποστηρίζουν και οι μελετητές του Δάντη, πράγμα που αποδεικνύει για ακόμα μια φορά το χριστιανικό πρόσωπο του έργου.

1.5 Ο Δάντης, οι αλληγορίες και οι εικόνες

Στο έργο του ο Δάντης χρησιμοποιεί την ποιητική μέθοδο της αλληγορίας· η Θεία Κωμωδία πρόκειται για μια μεγάλη αλληγορία. Το ίδιο το έργο μας συστήνεται ως τέτοιο, εξ αρχής, με τον Δάντη να είναι χαμένος στο σκοτεινό δάσος - χαμένος στο δάσος της ζωής έχοντας παραστρατήσει από τον ίσιο δρόμο. Ο ποιητής εκφράζεται μέσω των αλληγοριών και δημιουργεί οπτικές εικόνες. Κάθε άσμα τις γεννά αστείρευτα. Ο Δάντης κατέχει εκείνο που ο Έλιοτ αναφέρει ως «οπτική φαντασία». Οι εικόνες αυτές είναι γεμάτες νόημα και επομένως γεμάτες ζωντάνια και δύναμη και αυτή ακριβώς είναι η πηγή της απόλαυσης του κειμένου. Χρησιμοποιεί απλή γλώσσα και συγχρόνως τόσο ρεαλιστική. Επιπλέον σε ολόκληρο το ποίημα βλέπουμε μια διαδικασία κλιμάκωσης. Δημιουργεί εικόνες καθαρές, διαυγείς, με συνοχή και ένταση όπου η μια ενισχύει την επόμενη καθώς και η επόμενη την προηγούμενη. Ένα ακόμα κυρίαρχο στοιχείο που παρατηρείται στην Κωμωδία είναι η χρήση της λεγόμενης Ομηρικής παρομοίωσης, μια μακρά σε έκταση σύγκριση δύο πραγμάτων, με τέτοιο τρόπο που μπορεί να μας μεταφέρει

εικόνα 6: John Flaxman, The Adoration of the Trinity, 1807

σε δύο κόσμους ταυτοχρόνως, σε δύο πραγματικότητες, δεν παραμένουμε μόνο στην επιφάνεια της ζωής, στην δική μας πραγματικότητα αλλά βλέπουμε το σπουδαίο βάθος των εικόνων.

Ο Έλιοτ στο δοκίμιο του για τον Δάντη σχολιάζει πως: «ο μεγάλος ποιητής [...] πρέπει να συλλαμβάνει δονήσεις πέρα από το πεδίο των κανονικών ανθρώπων, και να μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να βλέπουν και να ακούνε ως τα ακρότατα όριά του [του πεδίου] περισσότερα από όσα θα μπορούσαν χωρίς την βοήθειά του. [...] Η Θεία Κωμωδία εκφράζει όλα όσα σχετικά με την συγκίνηση μπορεί να δοκιμάσει ο άνθρωπος»¹⁰.

1.6 Η κόλαση και οι εικαστικές τέχνες ανά του αιώνες

«Το έργο που προσπαθώ να εκπληρώσω είναι, με τη δύναμη του γραπτού λόγου, να σας κάνω να ακούσετε, να σας κάνω να νιώσετε – και, πάνω απ' όλα, να σας κάνω να δείτε! Αυτό είναι το παν – και τίποτα περισσότερο!».¹¹ Είχε γράψει κάποτε ο Joseph Conrad παρουσιάζοντας ως

¹⁰ Τ.Σ. Έλιοτ, ό.π., σελ 72

¹¹ Joseph Conrad, Ο νέγρος του "Ναρκίσσου", μτφρ: Μάριος Βερέττας, Αθήνα: Πατάκη, 1996, σελ. 16

πρωταρχικό μέλημα δικό του αλλά και κάθε συγγραφέα την καλλιέργεια της ικανότητας της οπτικοποίησης, την ικανότητα γέννησης εικόνων μέσω των λέξεων και των φράσεων. Εδώ βλέπουμε τον Conrad να συμφωνεί με τον Eliot και να υπονοεί πως ένας συγγραφέας μπορεί να θεωρηθεί και εικαστικός που δημιουργεί ζωγραφίζοντας, σκαλίζοντας και σμιλεύοντας νέους κόσμους. Ίσως αυτό να είναι και το χαρακτηριστικό, που ώθησε τόσους εικαστικούς καλλιτέχνες μέσα στο πέρασ του χρόνου να δώσουν μορφή, σάρκα και οστά στην Θεία Κωμωδία και πιο συγκεκριμένα στο *cantica* της Κόλασης. Η αδιαμφισβήτητη ικανότητα της οπτικοποίησης και η οραματική δύναμη που αποδίδονται στον Δάντη είναι αυτές που γέννησαν τόσο δυνατές εικόνες στους καλλιτέχνες, εικόνες που δεν μπορούσαν να καταπνιγούν παρά μονάχα να αποδοθούν· να αποδοθούν από τον κάθε καλλιτέχνη με την δική του ξεχωριστή ματιά.

Η Κόλαση και γενικότερα η επέκεινα ζωή ήταν θέματα που διαχρονικά απασχολούσαν σε θρησκευτικό αλλά και σε εικαστικό επίπεδο, όμως ο Δάντης ήταν αυτός που πρώτος φαντάστηκε την κόλαση ως ένα φυσικό τοπίο και της έδωσε μια ακριβή δομή. Μέχρι τότε αναφορές όπως αυτές της Βίβλου αλλά

και καλλιτεχνικές προσεγγίσεις όπως για παράδειγμα αυτές του Giotto ή του Coppo di Marcovaldo παρουσίαζαν την Κόλαση ως ένα αποδομημένο και αφηρημένο μέρος. Από την έκδοση και την διάδοση της Θείας Κωμωδίας έως και σήμερα, είναι μεγάλος ο αριθμός των καλλιτεχνών που καταπιάστηκαν με το ποίημα του Δάντη συνθέτοντας το δικό τους όραμα της επέκεινα ζωής. Αμέτρητα είναι τα έργα που αποδίδουν τοπία της Κολάσεως και που απεικονίζουν κάθε είδους μαρτύρια ως προς τη ψυχή και το σώμα του ανθρώπου. Πολλοί είναι οι καλλιτέχνες που βασίστηκαν στην Κωμωδία του Δάντη και απέδωσαν ατόφιες σκηνές του έργου του, αλλά πολλοί είναι και εκείνοι που εμπνεόμενοι από την ιδέα και την ατμόσφαιρα που δημιουργεί ο ποιητής απεικονίζουν δικές τους, προσωπικές και σύγχρονες Κολάσεις. Διαφορετικές αναγνώσεις, σκηνές, αναφορές, διαφορετικά περιβάλλοντα και διαφορετικές οπτικές άλλες πιο σκληρές, πιο αληθοφανείς και άλλες πιο ποιητικές. Πολλαπλές είναι λοιπόν οι εικονιστικές μεταφράσεις του οράματος του Δάντη, μεταφράσεις από τον Botticelli και τον Gustave Doré μέχρι τον Rodin, τον William Blake, τον Dali και τον Mimmo Paladino κ.ά.

1. Ο Δάντης και η έμπνευση της Θείας Κωμωδίας

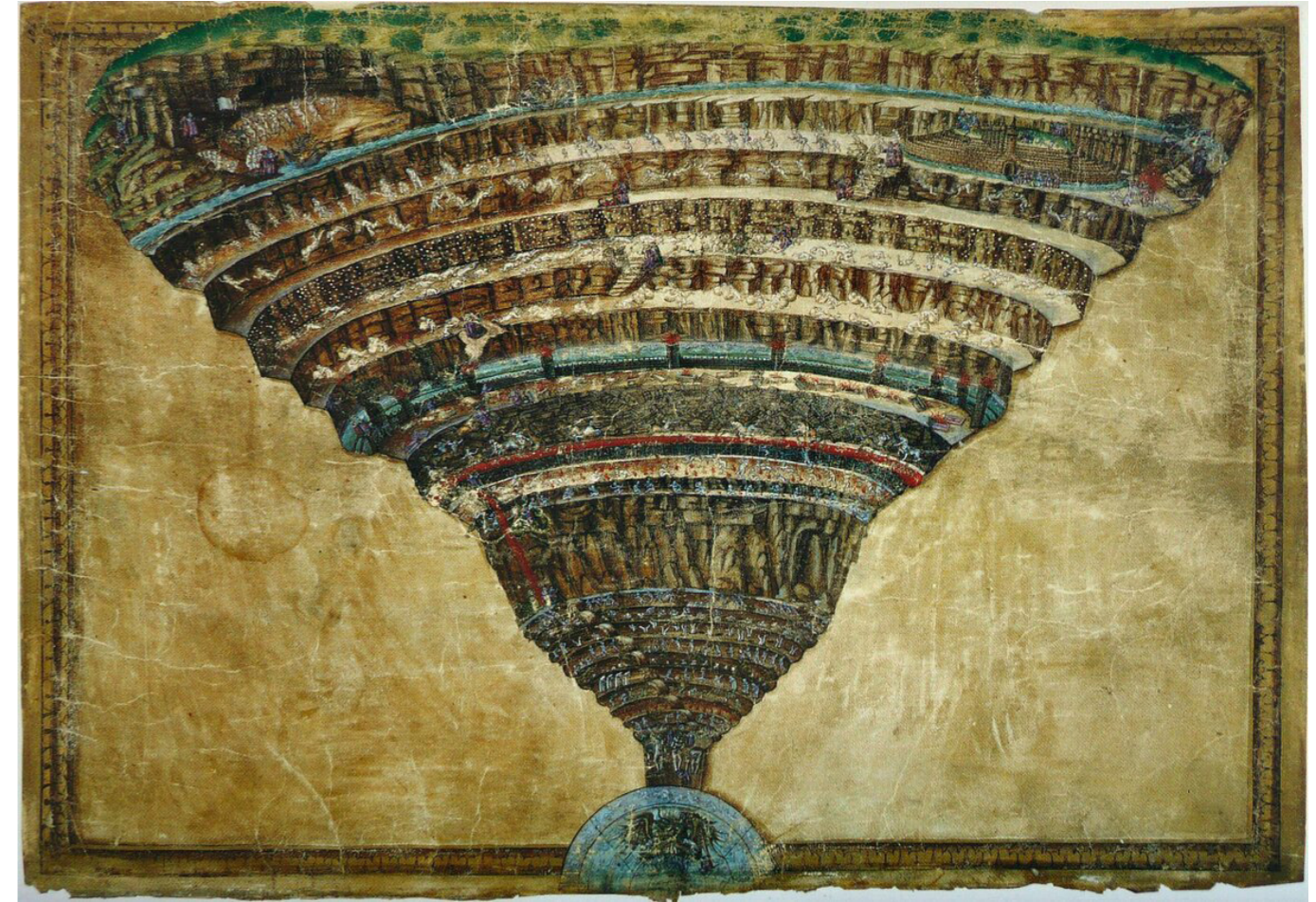
εικόνα 7: Giotto, The last judgment, 1306

εικόνα 8: Coppo di Marcovaldo, Hell, 1260-70

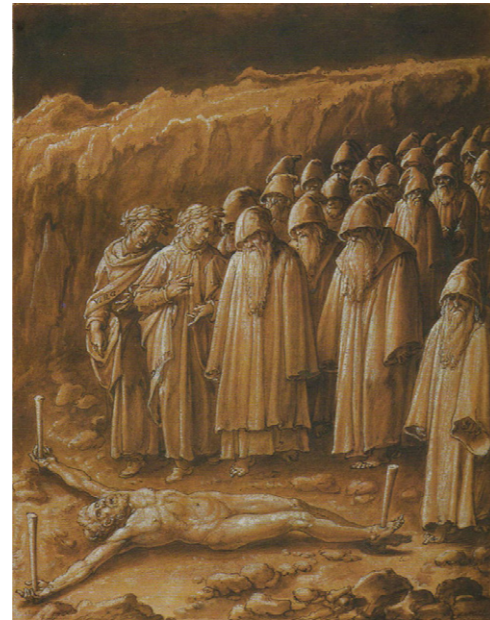
εικόνα 9: Bartolomeo di Fruosino, Inferno, 1430

εικόνα 10: Botticelli, Divine Comedy 1480-1490

εικόνα 11: Federico Zuccari, Inferno, 1586-1588

εικόνα 12: Jan van der Straet, Inferno, 1587

εικόνα 13: Johann Heinrich Füssli, Dante and Virgil on Dante crosses on Nessus's the Ice, 1774

εικόνα 14: Joseph Anton Koch, Dante crosses on Nessus's the Ice, 1807

εικόνα 15: William Blake, Inferno, 1824

εικόνα 16: Eugène Delacroix, *The Barque of Dante*, 1822

εικόνα 17: Ary Scheffer, *The Ghosts of Paolo and Francesca Appear to Dante and Virgil*, 1855

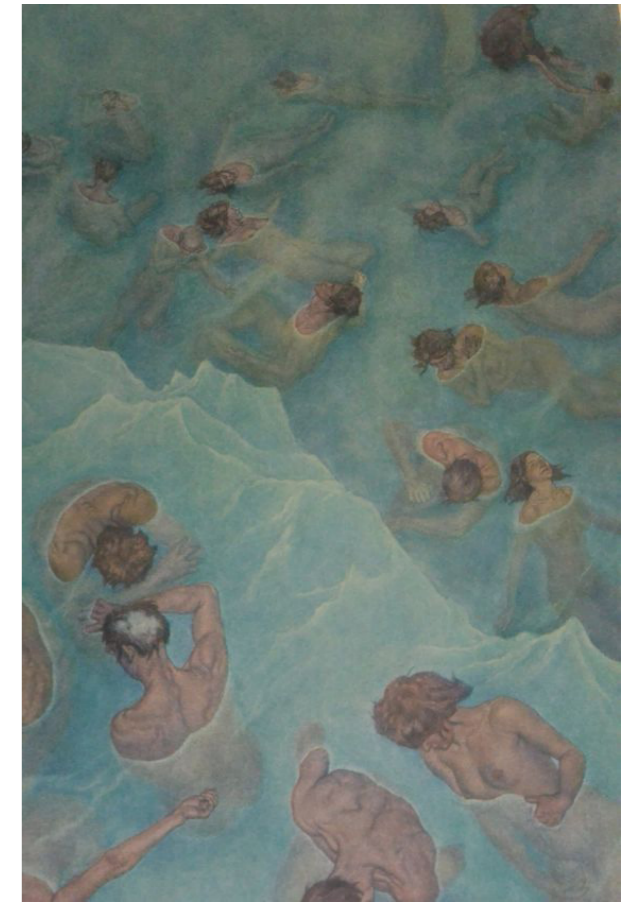
εικόνα 18: Dore Gustave, Francesca and Paolo da Rimini, 1868

εικόνα 19: Alberto Zardo, Lucifero

εικόνα 20: Violet Oakley, Lucifer in the Center of the Earth, 1961

εικόνα 21: Amos Nattini, Inferno, 1915-1939

εικόνα 22: Dali, The Waterfall of the Phlegethon, 1963

εικόνα 23: Quinto Martini, Omaggio a Dante, 1974

εικόνα 24: Tom Phillips, VI, 1983

εικόνα 25: Mimmo Paladino, Inferno, 2011

2. Μεθοδολογία Οπτικοποίησης

2.1 Βασικοί Άξονες Σχεδιασμού

Το ταξίδι στην Κόλαση που ο ποιητής οραματίστηκε, παρουσιάζει λεπτομερώς τον τόπο, τις τιμωρίες και τους τιμωρούς, τον πόνο και τους αμαρτωλούς. Επιλέγοντας συγκεκριμένα κομμάτια από την προσέγγιση του Δάντη, η παρούσα πτυχιακή εστιάζει σε δύο στοιχεία της Κόλασης· το Αμάρτημα και την Τιμωρία. Πρόσωπα, τέρατα και τιμωροί, βασικό στοιχείο της αφήγησης του ποιητή, εδώ απουσιάζουν.

Ο τόπος των αμαρτωλών, στη συγκεκριμένη προσέγγιση δεν εμφανίζεται μέσα από μια ρεαλιστική οπτική αλλά από μια ποιητική, με συμβολικά στοιχεία και αναφορές. Η Κόλαση παρουσιάζεται μέσω της χρήσης αντικειμένων με συμβολική σημασία, προκειμένου να μας οδηγήσει στον κόσμο των παραισθήσεων και του ονείρου, κόσμο που ο Ιταλός ποιητής επισκέφτηκε αιώνες πριν. Η ιδέα αισθητοποιείται μεσώ μορφών και αντικειμένων που δεν καταδεικνύουν ευθέως το νόημα. Με λιτά στοιχεία γίνεται προσπάθεια, ο επισκέπτης να μεταφερθεί σε ένα μεταφυσικό τοπίο, όπου προσωπικές αναφορές και εικόνες δίνουν σάρκα στα αμαρτήματα και τις τιμωρίες. Ο επισκέπτης μπαίνει στη θέση του περιπλανώμενου Δάντη,

μπορεί να δει, να αισθανθεί αλλά όχι να νιώσει στη σάρκα του τον πόνο.

Αποσκοπώντας στη δημιουργία του απόκοσμου κλίματος, ένας ακόμα άξονας σχεδιασμού υπήρξε η επιλογή της ανάδυσης όλων των χρησιμοποιούμενων συνθέσεων, από τη γη. Όλες οι συνθέσεις γεννιούνται από το έδαφος και κανένα στοιχείο δεν είναι μετέωρο, ώστε το αίσθημα του βάρους και της δύναμης της έλξης της Γης να είναι εντονότερο. Όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, η μοναδική διέξοδος του ματιού είναι το αναδυόμενο όρος του Καθατηρίου που αναπτύσσεται καθ’ ύψος και ξεπερνά τα όρια του αμφιθεάτρου.

Μέσα στα αντικείμενα και τα υλικά τα οποία συνθέτουν την εικόνα του τόπου των κολασμένων ψυχών, συμπεριλαμβάνεται και εκείνο του καθρέπτη. Σε επιλεγμένα σημεία της εγκατάστασης έχουν τοποθετηθεί καθρέπτες διαφορών σχημάτων και μεγεθών καθώς και αντικείμενα που έχουν την δυνατότητα να αντανακλούν, παρ’ όλη την έλλειψη ευκρίνειας. Τρεις είναι οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε η χρήση του συγκεκριμένου υλικού. Πρώτον η διαδραστικότητα που προσφέρουν οι καθρέπτες, όπου κάνουν

τον επισκέπτη να δει τον εαυτό του μέσα στο έργο και να γίνει μέρος αυτού. Ακόμη, μέσα από μια ιστορική αναδρομή βλέπουμε ότι οι κλασικοί πολιτισμοί πίστευαν πως μέσω του καθρέπτη αντικατοπτριζόταν η ψυχή τους. Τέλος οι καθρέπτες ως στοιχείο υπέρβασης και μαγείας μας εισάγουν στο φανταστικό της επέκεινα ζωής. Έτσι, οι επισκέπτες περιηγούνται στην Κόλαση βλέποντάς τις “ψυχές” τους εντός της, σε μια εν δυνάμει “τιμωρία” τους.

Τέλος, στην μεθοδολογία σχεδιασμού και οπτικοποίησης εντάσσεται και η χρήση του αριθμού 3. Ως ένα βαθμό, ακολουθείται η χρήση του αριθμού τρία και των πολλαπλασίων του σε υπόδειξη του ποιητή και του έργου του. Με μια προσεχτική ματιά, στις συνθέσεις αλλά και στη διάταξή τους στον χώρο γίνεται αντιληπτή η παρουσία του αριθμού.

2.2 Ο τόπος των Κολασμένων και οι συμβολισμοί

Όπως αναγράφεται και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η συγκεκριμένη εγκατάσταση έχει σαν κύριο άξονα σχεδιασμού τον συμβολισμό. Κάθε κύκλος και κάθε στοιχείο της

εγκατάστασης διέπεται από αυτόν. Λόγω της όποιας δυσκολίας κατανόησης της προσωπικής μετάφρασης του δημιουργού, θεωρείται σκόπιμη σε αυτό το σημείο μια μικρή επεξήγηση των συνθέσεων που ακολουθούν.

Με βάση το κείμενο του Δάντη, πρώτη στη σειρά είναι η σύνθεση του Καθατηρίου. Το όρος του Καθατηρίου αποφασίστηκε να ενταχθεί στον χώρο του αμφιθεάτρου παρόλο που στους κύκλους του Δάντη αυτό δεν εμπεριέχεται. Το όρος προστέθηκε ως μια υπενθύμιση για τον δρόμο της εξιλέωσης που θα διαβεί αργότερα ο Δάντης, άλλα και ως μια αποκαρδιωτική υπενθύμιση στους κολασμένους πως ίσως ποτέ να μην καταφέρουν να το ανέβουν¹². Το όρος αποτυπώθηκε με το γήινο στοιχείο του χώματος και μπροστά του τοποθετήθηκαν τρεις καθρέπτες, ο καθένας εκ των οποίων αναπαριστά ένα από τα τρία θηρία που εμπόδισαν τον Δάντη να ανέβει στο όρος, τη λαγνεία, την απληστία και την αλαζονεία. Η πρόσβαση σε αυτό δεν είναι δυνατή ούτε στην εγκατάσταση, ¹² Η τελική κατάληξη της ψυχής θα οριστεί κατά την Δευτέρα Παρουσία. Κάποιες από τις μέχρι τότε κολασμένες ψυχές ίσως να έχουν την ευκαιρία να εξιλεωθούν και έπειτα από αιώνες, και αφού έχουν εκτίσει την ποινή τους στο Καθατήριο, καταφέρουν να ανέβουν στον Παράδεισο.

στρώσεις χρώματος έχουν καλύψει τα σκαλοπάτια και διακόπτουν την πορεία του επισκέπτη προς τα πάνω.

Για την απεικόνιση του πρώτου κύκλου, επιλέχθηκε να γίνει χρήση μιας κλασικής κολυμπήθρας και του στοιχείου του γρασιδιού. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο σχεδιασμός βασίζεται σε δύο άξονες, πρώτον το αμάρτημα και δεύτερον την τιμωρία. Στο κείμενο του ποιητή, οι ενάρετοι ειδωλολάτρες λαμβάνουν την ανώδυνη των ποινών, με την αδυναμία τους να ανέβουν στον παράδεισο και δίχως σωματικό πόνο παρά μόνο ψυχικό. Έτσι, η κολυμπήθρα λειτουργεί ως μια υπενθύμιση του άπιστου πλέον για αυτούς, του μυστηρίου της βάπτισης, της δυνατότητας να ονομαστούν Χριστιανοί. Επιπλέον, το στοιχείο του πράσινου προέρχεται από την τοπογραφία του πρώτου κύκλου όπου οι ειδωλολάτρες περιπλανιούνται αιώνια πάνω σε τόπο καλυμμένο με γρασίδι.

Ο δεύτερος κύκλος, που εντός του βρίσκονται οι λάγνοι, αποδίδεται με χέρια μανεκέν στο χρώμα της σάρκας καθώς και το χρώμα του "πάθους", κατοψικά τοποθετημένα σε σχήμα σπείρας. Η επιλογή του αντικειμένου έγινε λόγω της προσπάθειας απόδοσης

του αμαρτήματος της λαγνείας, τον πόθο της σάρκας και του αγγίγματος. Όσον αφορά την τοποθέτηση, επιλέχθηκε η καμπύλη της σπείρας ώστε να αποδοθεί το στοιχείο της δίνης, στην οποία οι λάγνες ψυχές είναι καταδικασμένες να στροβιλίζονται αιώνια μην μπορώντας να αγγίξουν η μια την άλλη.

Ο τρίτος κύκλος, αυτός που μέσα του φυλά τους λαίμαργους απεικονίζεται με την βοήθεια παγίδων μεγαλόσωμων ζώων. Αιχμηρά και επιθετικά δόντια μεταλλικών στομάτων απεικονίζουν το αμάρτημα και συγχρόνως την τιμωρία των λαίμαργων. Μεγάλου μεγέθους παγίδες "στόματα", αποτελούν την είσοδο της τροφής στο ανθρώπινο σώμα, όπως και την είσοδο της τροφής στα τρία στόματα του Κέρβερου, έτοιμα να κατασπαράξουν τις ψυχές.

Το μέρος όπου δύο διαφορετικά αμαρτήματα τιμωρούνται, ακριβέστερα δύο αντίθετα, είναι ο τέταρτος κύκλος που φυλά τους φιλάργυρους και τους σπάταλους, εκείνους που κρατούν το χρήμα και εκείνους που το σκορπούν. Ο κύκλος αυτός αποτελείται, από πλήρη καρποφόρα στάχυα αλλά και από άλλα κομμένα δίχως καρπό πάρα μόνο κλωνάρι. Το σιτάρι στους αρχαίους χρόνους και κατά τα χρόνια της

ανταλλακτικής οικονομίας ήταν ένα από τα πολυτιμότερα αγαθά ανταλλαγής, και πρόγονος του χρήματος. Έτσι το κομμένο και το καρποφόρο σιτάρι συμβολίζουν το αμάρτημα, η διάταξή τους όμως την τιμωρία. Τα σιτάρια είναι τοποθετημένα έτσι ώστε να εισχωρεί η μια ομάδα μέσα στην άλλη ερχόμενα σε σύγκρουση, όπως οι ψυχές συγκρούονται μεταξύ τους.

Επόμενο αμάρτημα, η μνησικακία και η τιμωρία αυτής η πάλη των γυμνών ψυχών μέσα σε λάσπες και βουρκόνερα. Η μνησικακία πράγμα άυλο, πρόκειται για ένα συναίσθημα όπου προκαλείται από τον φόβο, μετατρέπεται σε αίσθημα θυμού και αργότερα μετατρέπεται σε επιθυμία για εκδίκηση. Θεωρείται ως δηλητήριο του οργανισμού και λειτουργεί αυτοκαταστροφικά, είναι μια εσωτερική ρωγμή που σταδιακά μεγαλώνει και εκτείνεται μέσα μας. Η μνησικακία πρόκειται για ένα εσωτερικό ράγισμα και το αμάρτημα παίρνει την μορφή της ρωγμής, πλημμυρισμένης με το υγρό στοιχείο της τιμωρίας εκείνο του βάλτου.

Ακολουθεί ο έκτος κύκλος, κύκλος που μέσα του βασανίζονται οι αιρετικές ψυχές. Τιμωρία τους, να βρίσκονται έγκλειστοι μέσα σε πύρινους τάφους.

Στην εγκατάσταση ο έκτος κύκλος απεικονίζεται με ανεστραμμένους μαρμάρινους σταυρούς. Εδώ τιμωρία και αμαρτία γίνονται ένα και ενσαρκώνονται μέσα από τους αυτούς. Η αναστροφή τους, οφείλεται στην πίστη των ψυχών σε κάποια αίρεση ξεστρατίζοντας από τον δρόμο του Χριστιανισμού, καθώς το υλικό τους αναπαριστά το υλικό των ταφοπλακών και των τάφων μέσα στους οποίους οι ψυχές είναι φυλακισμένες αιώνια.

Ο έβδομος κύκλος, τον οποίο ο ποιητής χωρίζει σε τρία μέρη είναι αυτός που φυλάει μέσα του εκείνους που στην επίγεια ζωή στάθηκαν βίαιοι. Οι βίαιοι χωρίζονται σε αυτούς που στάθηκαν βίαιοι προς τους άλλους, αυτούς που στάθηκαν βίαιοι προς τους εαυτούς τους και τέλος εκείνους που στάθηκαν βίαιοι προς τον Θεό και την Φύση. Η σύνθεση που αντιπροσωπεύει τον έβδομο κύκλο, ενώνει στοιχεία από τις τρεις του ζώνες. Το αμάρτημα της βίας απεικονίζεται με αιχμηρά μαχαίρια μπηγμένα σε μια μάζα κόκκινης άμμου. Το στοιχείο της κόκκινης άμμου είναι το στοιχείο της τιμωρίας, συνδυάζοντας το κόκκινο του αίματος του ποταμιού μέσα στο οποίο βρίσκονται όσοι υπήρξαν βίαιοι προς τους άλλους και το στοιχείο της

άμμου, πάνω στην οποία καιγόntonουσαν οι μορφές εκείνων που υπήρξαν βίαιοι προς την φύση και τον θεό. Η άμμος είναι τοποθετημένη κεντρικά και τριγύρω της σε προσπάθεια απόδοσης της τοπογραφίας του έβδομου κύκλου βρίσκεται κύκλος του ίδιου υλικού.

Η προτελευταία σύνθεση είναι εκείνη του όγδοου κύκλου, κύκλου που μέσα του τιμωρούνται όλοι οι απατεώνες. Σαν τον έβδομο κύκλο έτσι και ο όγδοος υποδιαιρείται, αλλά αυτή τη φορά σε 10 λάκκους. Στη σύνθεση επιλέχθηκε να αποδοθεί μονό ένα από τα αμάρτημα και μια από τις τιμωρίες, το αμάρτημα των κιβδηλοποιών και η τιμωρία των διεφθαρμένων πολιτικών. Η σύνθεση απαρτίζεται από ένα μεγάλο μεγέθους “νόμισμα”, έναν καθρέπτη και πίσσα. Το νόμισμα αποτελείται από δύο διαφορετικά υλικά· η μπροστινή του όψη είναι χρυσή ενώ η πίσω όψη του από κάποιο ευτελές μέταλλο, προσωποποιώντας την κιβδηλοποιία. Στον επισκέπτη την απάτη κάνει φανερή ο καθρέπτης, ο οποίος βρίσκεται ακριβώς στο πίσω μέρος του νομίσματος και αντικατοπτρίζει το πραγματικό υλικό. Η κοχλάζουσα πίσσα, τιμωρία των διεφθαρμένων πολιτικών, λειτουργεί ως βάση και μέσα στην οποία εισχωρεί η αμαρτία, το κάλπικο νόμισμα και ο καθρέπτης.

Δέκατη και τελευταία σύνθεση είναι εκείνη που δίνει σάρκα στον ένατο κύκλο, τον κύκλο των προδοτών. Τιμωρημένοι από τη θεία δίκη, οι προδότες βρίσκονται παγιδευμένοι μέσα σε παγωμένες λίμνες. Η σύνθεση του ένατου κύκλου, αποτελείται από σχισμένα κομμάτια θερμικής κουβέρτας που απεικονίζουν το αμάρτημα και συγχρόνως την τιμωρία των προδοτών. Το σχίσιμο παραπέμπει στο ράγισμα της εμπιστοσύνης και στο ράγισμα που βιώνει μια σχέση μετά από την πράξη της προδοσίας, ενώ το καθρεπτίζουν υλικό συμβολίζει την τιμωρία και την τοπογραφία του ένατου κύκλου. Τα κομμάτια του υλικού αυτού σταδιακά ενώνονται και συνεχίζουν για να επικαλύψουν και να σχηματίσουν το κέντρο της γης, τον τόπο που φυλά τον Εωσφόρο και τόπο που πάνω του θα βαδίσει ο επισκέπτης.

2.3 Οπτική μεταφορά: Η μετάφραση του οράματος

Η οπτική μεταφορά του ποιήματος γίνεται μέσω τελικών τρισδιάστατων αλλά και δισδιάστατων εικόνων. Κατά την επεξεργασία της ιδέας, πριν το τελικό στάδιο της δημιουργίας του τρισδιάστατου περιβάλλοντος, προηγήθηκε η επεξεργασία της μέσω

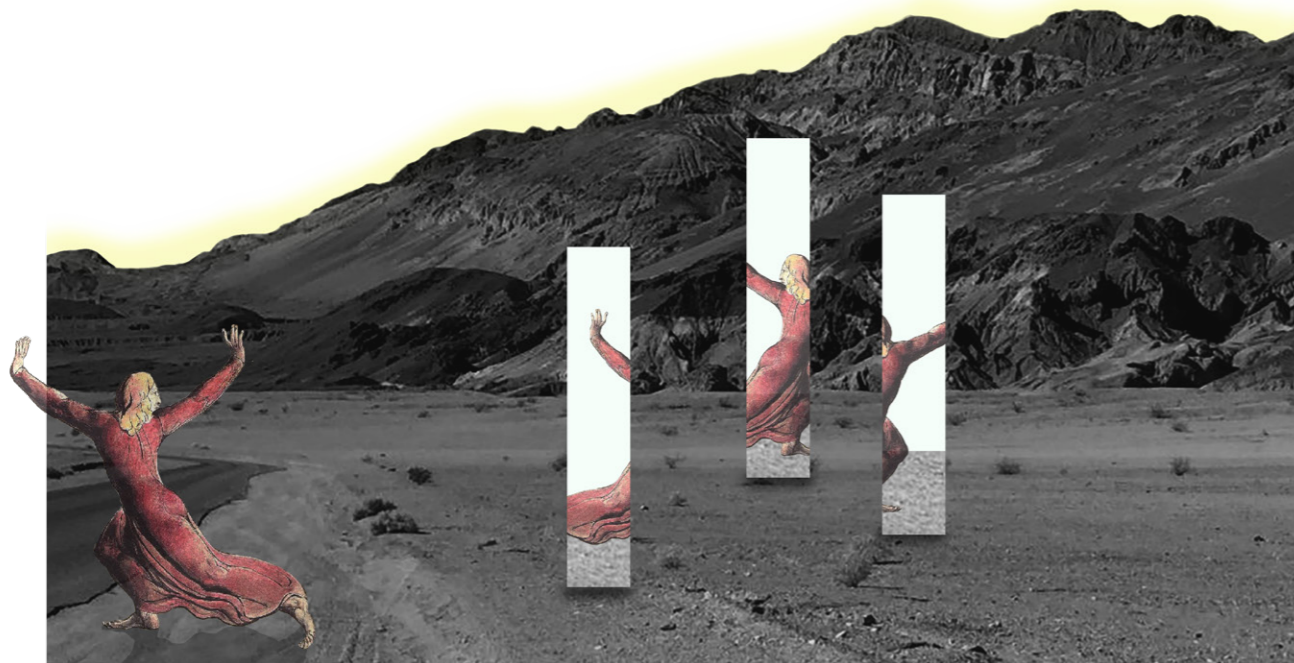
δισδιάστατων κολλάζ. Τα κολλάζ αυτά που λειτουργούν ως πρόδρομοι της τελικής εγκατάστασης, φέρουν πάνω τους στοιχεία του τόπου αλλά και της αμαρτίας καθώς και της τιμωρίας. Ακολουθεί η λεκτική και η οπτική δισδιάστατη αφήγηση του ταξιδιού του Δάντη.

Το πρώτο canto της Κόλασης αποτελεί την εισαγωγή σε ολόκληρη τη Θεία Κωμωδία. Η πρώτη εικόνα του ποιήματος είναι η σκηνή όπου ο Δάντης εμφανίζεται χαμένος, σε ένα σκοτεινό και δύσβατο δάσος έχοντας ξεστρατίσει από τον «σωστό δρόμο». Εάφνου, βλέπει μπροστά του να υψώνεται ένα όρος, αγκαλιασμένο από τις αχτίδες του ηλίου – μια εικόνα μεγάλης αντίθεσης, που κοπάζει τον φόβο του ποιητή – και κατευθύνεται προς αυτό. Αρχίζει να ανηφορίζει, όπου φανερώνονται μπροστά του 3 άγρια θηρία ένα λιοντάρι, η αλαζονεία, μια λύκαινα, η απληστία και μια λεοπάρδαλη, η λαγνεία. Αυτές οι 3 θανάσιμες αμαρτίες, σύμφωνα με τον Δάντη, τον ωθούν προς τα πίσω εμποδίζοντας του την ανάβαση στο όρος. Εκείνη την στιγμή και με τον φόβο να κυριεύει ξανά τον Δάντη, εμφανίζεται ο ποιητής Βιργίλιος όπου του προτείνει να πάρει άλλο δρόμο αν θέλει να σωθεί και τον καλεί να

τον ακολουθήσει σε έναν δρόμο πιο δύσβατο, που όμως θα τον οδηγήσει στον εξαγνισμό.

Ο Δάντης αποφασίζει να ακολουθήσει τον Βιργίλιο, αφήνοντας πίσω του το Καθατήριο ως κάτι άπιαστο, μέχρι στιγμής. Παρ’ όλο που νιώθει εμπιστοσύνη ως προς το πρόσωπο του δασκάλου του, δεν σταματά να κάνει δεύτερες σκέψεις και να αμφιβάλλει για την ικανότητα του να ακολουθήσει τον Βιργίλιο στον δρόμο αυτό, που χρήζει θάρρους. Ο ποιητής εκφράζει στον δάσκαλό του τις αμφιβολίες του και εκείνος προκειμένου να τον γλιτώσει από τον φόβο του, του ανακοινώνει πως είναι απεσταλμένος της αγαπημένης του Βεατρίκης για να του προσφέρει βοήθεια. Ο Δάντης ακούγοντας τα λόγια του Βιργιλίου αφήνει κάθε δειλία και συνεχίζει να ακολουθεί την πορεία που χαράζει ο δάσκαλός του.

«Εγκαταλείψτε κάθε ελπίδα όσοι εντός εισέρχεστε», τα λόγια που διαβάσει Δάντης πάνω στην πύλη της Κολάσεως. Με τον συνταξιδιώτη του διαβαίνουν την πύλη και βρίσκονται σε τόπο άχρονο, όπου κυλιόντουσαν οι ψυχές εκείνων που η φήμη τους ρίχνεται στην λήθη. Εκεί ανήκουν

όσοι ούτε πιστοί στάθηκαν στον Θεό,
αλλά ούτε και αντάρτες. Αφήνοντας
πίσω τους τους περιφρονημένους,
φτάνουν στις όχθες του ποταμού
Αχέροντα με πλήθος ψυχών, έτοιμων
να αντιμετωπίσουν την τιμωρία τους,
να τους περιτριγυρίζουν. Εκεί, θα
συναντήσουν τον Χάροντα να στοιβάζει
βίαια τις ψυχές στη βάρκα του με
σκοπό να τις περάσει στην απέναντι
όχθη. Παρ' όλο που ο Χάροντας αρχικά
αρνείται να επιβιβάσει στην βάρκα
του τον ζωντανό Δάντη, που όπως
λέει «άλλος δρόμος του πρέπει»,
με τη μεσολάβηση του Βιργιλίου τα
καταφέρνουν και επιβιβάζονται.
Έτσι μέσα σε μανιασμένο αέρα και
με πορφυρές αστραπές να ξεσπούν
τριγύρω, το ταξίδι τους στον κάτω
κόσμο ξεκινά.

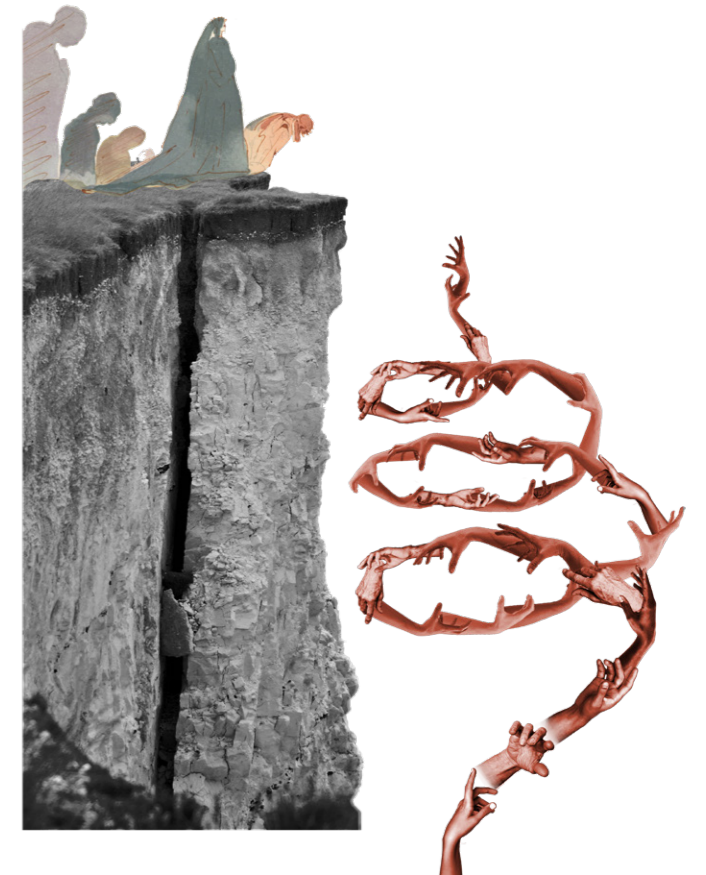
Ο Δάντης μετά την τρομακτική εμπειρία
του πάνω στην βάρκα του Χάροντα και
αφού έχει χάσει τις αισθήσεις του,
συνέρχεται και προσπαθεί να καταλάβει
που βρίσκεται. Μάταια επιχειρεί να
δει μέσα από το σκοτάδι και την
καταχνιά· το μόνο που καταφέρνει να
συλλάβει είναι στεναγμοί. Το τοπίο
ξεκαθαρίζει και ο ποιητής προχωράει
άφωνος, παρατηρώντας το θέαμα του
πρώτου κύκλου της Κόλασης. Συναντάει

ένα δάσος ψυχών, των ψυχών των
αβάπτιστων και ενάρετων ειδωλολατρών,
ανίκανων να φτάσουν στον Παράδεισο.
Εκεί ο Δάντης θα συναντήσει πνεύματα
σπουδαία ανάμεσα σε αυτά και τους
δοξαμένους ποιητές: τον Όμηρο,
τον Οράτιο, τον Οβίδιο και τον
Λούκανο, μαζί τους θα συνομιλήσει
και θα πορευτεί ως ένα αρχοντικό
κάστρο περιτριγυρισμένο εφτά φορές
τείχη. Περνώντας τις 7 πύλες, θα
φτάσουν σε άνοιγμα ψηλό, απ' όπου
μπορούν να δουν όλη την έκταση ενός
καταπράσινου λιβαδιού πάνω στο οποίο
βρίσκονται μεγαλειώδη πνεύματα. Ο
Δάντης έκπληκτος από το θέαμα αλλά
και με μια αίσθηση συμπόνιας για τα
πνεύματα αυτά αποχωρεί, ακολουθώντας
τον δάσκαλο του στο απόλυτο σκοτάδι.

Οι δύο ποιητές κατεβαίνουν στον
δεύτερο κύκλο. Εδώ δεν ακούγονται
πλέον αναστεναγμοί, παρά μονάχα
ουρλιαχτά και θρήνοι. Στην είσοδο
του δεύτερου κύκλου θα συναντήσουν
τον Μίνωα, κριτή του κάτω κόσμου.
Ο Μίνωας κρίνει τους αμαρτωλούς και
αποφασίζει ποιος κύκλος της Κολάσεως
αρμόζει στα αμαρτήματά τους. Παρά
τις ενστάσεις του Μίνωα, ο Δάντης
περνάει μαζί με τον δάσκαλό του
για να συναντήσει εκείνους που από
σαρκικό πόθο εκπέσανε. Μέσα στο

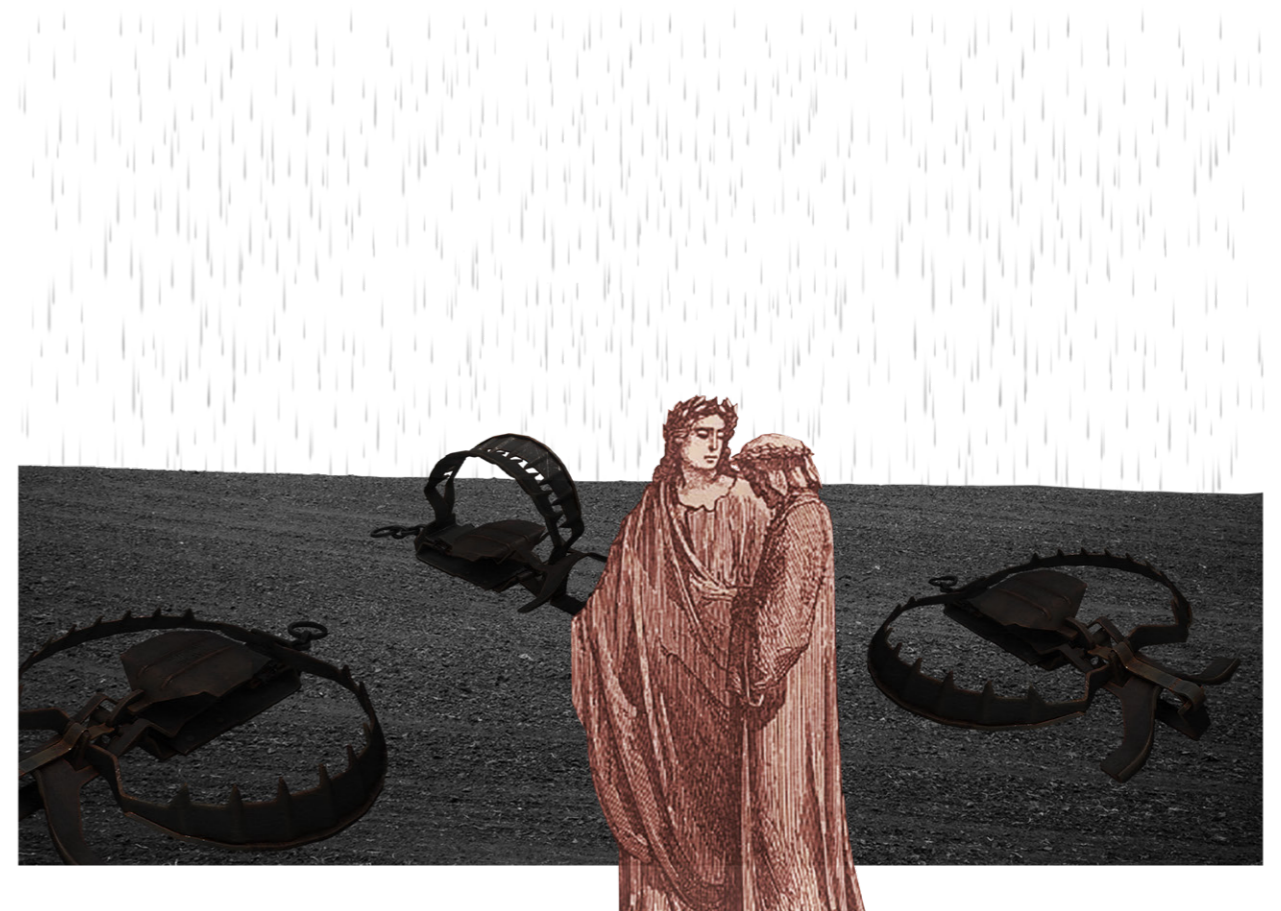
σκότος, τη δίνη και τη μανία του αέρα, στροβιλίζονταν και τσακίζονταν οι λάγνες ψυχές. Τιμωρία τους, να μην μπορούν να αγγίξουν το σώμα κάποιας άλλης ψυχής. Γεμάτος συμπόνια ο Δάντης χάνει για ακόμα μια φορά τις αισθήσεις του και σωριάζεται στο έδαφος.

Αφήνοντας πίσω τους τους λάγνους ο Δάντης και ο δάσκαλός του, μεταβαίνουν στον τρίτο κύκλο, εκεί που τη θεία δίκη συναντούν οι λαίμαργοι. Οι ψυχές των λαίμαργων δέρνονται από βροχή αιώνια και κατασπαράζονται από τον Κέρβερο, τέρας με τρία στόματα. Ο ποιητής αντικρίζει τις τιμωρημένες ψυχές μέσα σε μαύρα απόνερα και στις σάπιες σάρκες τους. Γεμίζει συμπόνια για τις ψυχές που ουρλιάζουν από πόνο καθώς πνίγονται στον βούρκο, άλλα χωρίς να χρονοτριβούν οι δύο ποιητές αποχωρούν. Βρισκόμενοι στο τέλος του κύκλου αρχίζουν να κατηφορίζουν μέχρι που θα συναντήσουν τον Πλούτο.

Την είσοδο των δύο ποιητών στον τέταρτο κύκλο της Κόλασης προσπαθεί να εμποδίσει βγάζοντας ακατανόητες κραυγές το αγρίμι, ο Πλούτος. Με μια μόνο του φράση όμως ο Βιργίλιος, καταφέρνει να τον κάνει να οπισθοχωρήσει και να τους αφήσει να

περάσουν. Κατηφορίζοντας, ο Δάντης βλέπει ομάδες ψυχών να σπαράζουν καθώς κυλούσαν μεγάλους βράχους με το στήθος τους, συγκρούονταν μεταξύ τους και φώναζαν ο ένας στον άλλο· οι μεν φώναζαν «Τι τα κρατάς;» και οι δε «Γιατί τα σκορπάς;». Ο τέταρτος κύκλος είναι εκείνος που περιέχει τις φιλάργυρες και τις σπάταλες ψυχές. Οι δύο ποιητές σύντομα αποχωρούν από τον τέταρτο κύκλο και φτάνουν στον πέμπτο όπου βασανίζονται οι μνησικάκες ψυχές. Το θέαμα που αντικρίζουν, είναι ψυχές γυμνές βουτηγμένες σε λασπόνερα να κατασπαράζονται μεταξύ τους. Μια πηγή, όπου κοχλάζοντα λασπόνερα ξεπηδούσαν, οδηγούσε στη λίμνη που βρίσκονταν οι κολασμένοι με την άγρια όψη αλλά και άλλοι βουτηγμένοι ως απάνω μέσα στο έλος. Κάνοντας τον γύρο του βάλτου, ο Δάντης και ο Βιργίλιος φτάνουν σε όχθη, κάτω από έναν πύργο.

Στεκούμενοι στην ακτή του βούρκου, ο Δάντης και ο Βιργίλιος συναντούν τη βάρκα του δαίμονα Φλεγύα, επιβιβάζονται σε αυτή και του ζητούν να τους περάσει απέναντι. Φτάνοντας στην άλλη όχθη, βλέπουν μπροστά τους να υψώνονται τα τείχη του κάστρου της Κολάσεως. Σμήνος δαιμόνων το

τριγυρίζουν και αναρωτιούνται τι μπορεί να θέλουν εκείνοι οι δυο. Ο Βιργίλιος τους ζητάει να περάσουν και παρ' όλη την άρνηση και τον εκφοβισμό που δέχονται από τους δαίμονες, δεν χάνει την πίστη του και αναμένει βοήθεια από τον ουρανό.

Καθώς ο Βιργίλιος περιμένει την εμφάνιση κάποιου απεσταλμένου από τους ουρανούς για να τους προσφέρει βοήθεια, στην κορυφή του κάστρου αναδύονται οι τρεις Ερινύες. Οι τρεις μάγισσες με την τερατώδη όψη, καλούν τη Μέδουσα να πετρώσει τον ζωντανό Δάντη αλλά πριν προλάβει να κάνει την εμφάνισή της, η όχθη τραντάζεται και άνεμος δυνατός ξεσπά. Εάφνου, προβάλλει ο θεόσταλτος, που στο διάβα του όλοι οι δαίμονες τράπηκαν σε φυγή και αβίαστα ανοίγει την πύλη με ένα ραβδί. Χωρίς να στραφεί προς τους δύο ποιητές αποχωρεί και εκείνοι μπαίνουν στο κάστρο έχοντας ξεπεράσει κάθε εμπόδιο. Το θέαμα που αντίκρισε ο Δάντης ήταν φριχτό· ένας τόπος καλυμμένος από μνήματα πέρα ως πέρα. Ο τόπος αυτός, ο πέμπτος κύκλος της Κόλασης, στον οποίο τιμωρούνται οι αιρετικοί. Ψυχές μυριάδες αιρετικών να στενάζουν καθώς εκτελούν την ποινή τους μέσα σε πύρινους τάφους.

Πλέον οι ποιητές έχουν φτάσει στα πρόθυρα του έβδομου κύκλου. Εκεί, στέκονται και ο Βιργίλιος μιλάει στο Δάντη για το τι έπεται, κάνοντας μια σύντομη αναφορά για τους τρεις τελευταίους κύκλους, τους αμαρτωλούς και τις τιμωρίες τους. Πιο συγκεκριμένα, του εξηγεί την δομή του έβδομου κύκλου, που χωρίζεται σε τρεις ζώνες όπου η πρώτη κυκλώνει την δεύτερη και η δεύτερη την τρίτη και τελευταία.

Ο Δάντης και ο Βιργίλιος κατεβαίνουν μια απότομη ράχη, συναντώντας ένα ακόμη πλάσμα που προσπαθεί να σταθεί εμπόδιο στον ταξίδι τους· τον Μινώταυρο. Για ακόμη μια φορά, ο Βιργίλιος με τα λόγια του καταφέρνει να «δαμάσει» το θηρίο και το προσπερνούν. Φτάνοντας σε λόγγο αντικρίζουν στο βάθος, ποτάμι με καυτό αίμα και αμαρτωλές ψυχές να βράζουν εντός του. Το ποτάμι αυτό, αγκάλιαζε το αντίκρυ πλάτωμα και στεκόταν εμπόδιο στην προσπάθεια τους να το προσεγγίσουν. Εάφνου, εμφανίζονται απειλητικά κένταυροι και απαιτούν να μάθουν τι γυρεύουν οι δύο ποιητές εκεί, ο ένας εκ των οποίων μάλιστα ήταν ζωντανός. Ο Βιργίλιος τους εξηγεί και τους ζητάει βοήθεια για να περάσουν το καυτό ποτάμι.

Εκείνοι δέχονται και με τη βοήθεια του Κένταυρου Νέσσου προχωρούν. Ο Νέσσος εξηγεί στον Δάντη πως εκεί τιμωρούνται όσοι υπήρξαν βίαιοι προς τους άλλους, οι τύραννοι, οι φονιάδες και οι σφετεριστές. Δεν αρμόζει σε όλους η ίδια τιμωρία· κάποιοι είναι βυθισμένοι ολόκληροι στο κοχλάζον αίμα, ενώ κάποιοι άλλοι μονάχα ως τα πόδια και άλλοι ως την μέση. Μόλις περνάνε το ποτάμι ο Κένταυρος τους εγκαταλείπει και γυρνάει πίσω.

Περνώντας το ποτάμι, ο Δάντης και ο Βιργίλιος φτάνουν να συναντήσουν εκείνους που υπήρξαν βίαιοι ως προς τους εαυτούς τους. Οι δυο τους εισέρχονται σε πυκνό ασυνήθιστο δάσος· πράσινο φύλλωμα δεν υπήρχε, παρά μονάχα μαύρο, αγκάθια δηλητηριώδη και κλαδιά λοξά, στρεβλά. Θρήνοι ακούγονταν από παντού, μα η πηγή του καημού αυτού άφαντη, μέχρις ότου ο Βιργίλιος παροτρύνει τον Δάντη να σπάσει το κλαδί ενός δέντρου. Τότε ένα ουρλιαχτό βγαίνει από τον κορμό του δέντρου και μαύρο αίμα άρχισε να κυλά καλύπτοντας τον. Ο κορμός βγάζει μιλιά και εξηγεί στο Δάντη, πως εκείνοι που «έσκισαν» και αρνήθηκαν το κορμί τους δεν έχουν το δικαίωμα να το φοράν πλέον. Οι ψυχές των αυτόχειρων πέφτουν σαν σπόροι

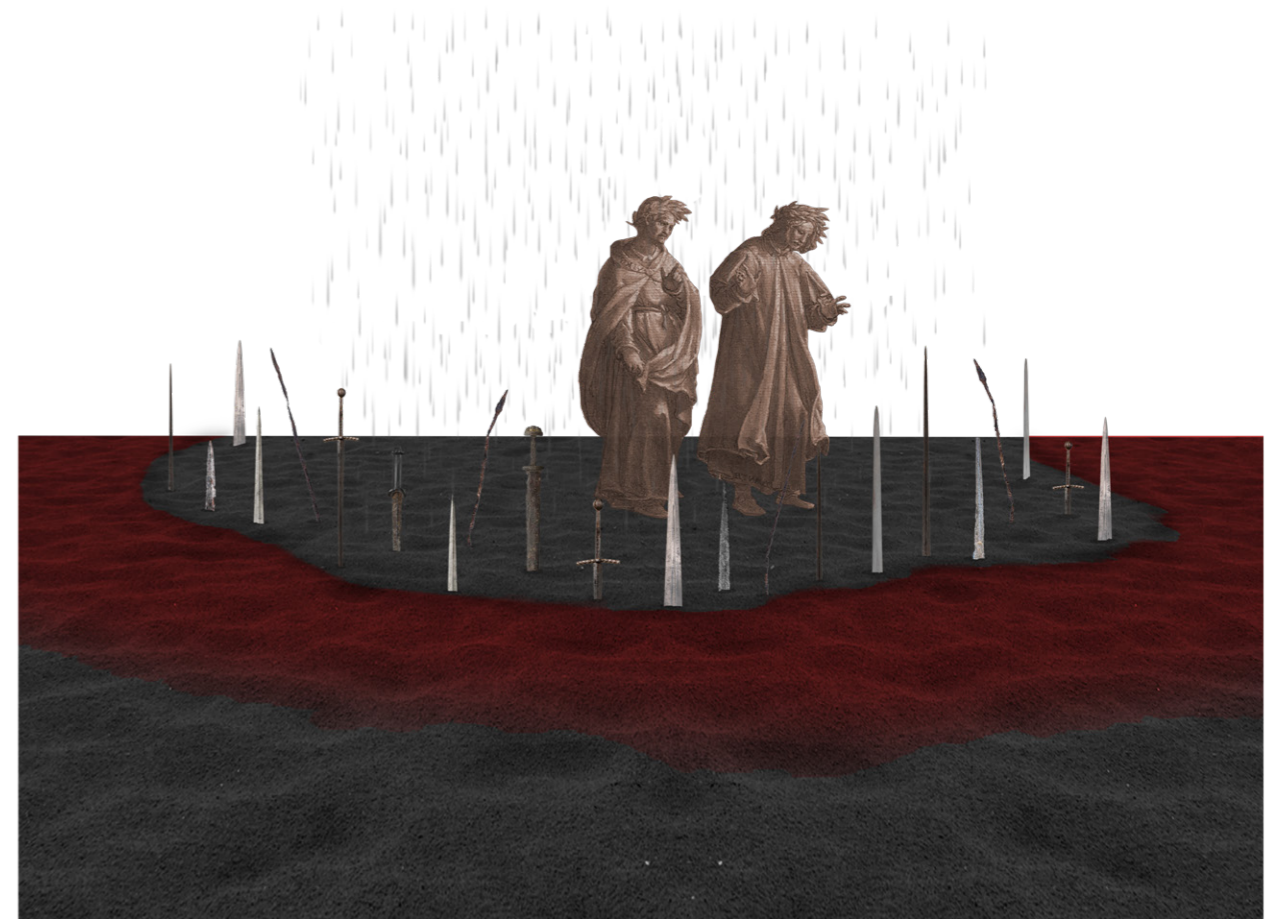
στον έβδομο κύκλο και φυτρώνουν άγρια δέντρα που οι Άρπυιες τους τσακίζουν τα κλαδιά πληγώνοντας τους.

Οι ποιητές φτάνουν στο όριο που χωρίζει την δεύτερη από την τρίτη ζώνη του έβδομου κύκλου· εκεί όπου τιμωρούνται όσοι στάθηκαν βίαιοι ως προς τον θεό τους και την φύση. Στέκονται στο όριο και αντικρίζουν τοπίο άμμου, άγονο και άνυδρο έδαφος και τις ψυχές των καταφρονητών να λούζονται από πύρινη βροχή. Ψυχές γυμνές όπου άλλες τρέχανε σε ομάδες, άλλες στέκονταν και άλλες ήταν κουβαριασμένες στο έδαφος. Οι τιμωρημένοι θρηνούσαν και με τα χέρια τους προσπαθούσαν να απωθήσουν τις πύρινες σταγόνες. Ο Δάντης και ο Βιργίλιος προχωρούν για να βρουν το δρόμο που θα τους οδηγήσει στον επόμενο κύκλο και φτάνουν σε ρέμα ποταμού πορφυρού αίματος. Εκεί ακριβώς βρίσκουν το πέραςμα και πάνω σε πέτρινο μονοπάτι, όπου φωτιά δεν το πιάνει, αρχίζουν να βαδίζουν.

Ο Βιργίλιος και ο Δάντης αφήνουν πίσω τους τον έβδομο κύκλων των βίαιων και φτάνουν στην κορυφή ενός απότομου φαραγγιού. Από ύψος έπεφτε καταρράκτης με ποφυρά νερά και έφτανε στον πάτο του φαραγγιού όπου έπεφταν με βρόντο. Τότε ο Βιργίλιος

ζητά από τον Δάντη να αφαιρέσει το σκοινί που είχε δεμένο στην μέση του και να του το δώσει. Ο Βιργίλιος παίρνει το σκοινί και το ρίχνει στην άβυσσο του γκρεμού. Περιμένοντας με απορία ο Δάντης, βλέπει μέσα στο πηχτό σκοτάδι να ξεπροβάλλει ον τρομαχτικό.

Το θηρίο ξεπρόβαλλε καθάριο πια και ακούμπησε στην όχθη. Τέρας, με πρόσωπο ανθρώπου και σώμα φιδιού και το όνομα αυτού Γηρυσόνης. Ο Βιργίλιος και ο Δάντης κινούν να προσεγγίσουν το θηρίο, αλλά στο δρόμο τους συναντούν ίσκιους να κάθονται στο χείλος του γκρεμού. Ο Βιργίλιος προτρέπει τον Δάντη να τους μιλήσει, όσο εκείνος θα ζητήσει από τον Γηρυσόνη να τους μεταφέρει στον πυθμένα του φαραγγιού. Ακούει τον δάσκαλό του και πλησιάζει τους ίσκιους, που μάταια προσπαθούσαν με τα χέρια τους να σωθούν από την πύρινη βροχή. Παρατηρεί πως στον λαιμό τους έχουν κρεμασμένα πουγκιά και το καθένα ένα διαφορετικό οικόσημο. Δεν ανταλλάσσει λόγια μαζί τους, μονάχα ένας κολασμένος του μιλάει και ο Δάντης καταλαβαίνει πως αυτοί οι αμαρτωλοί υπήρξαν τοκογλύφοι. Τους αφήνει και συνεχίζει για να βρει τον δάσκαλό του, ο οποίος του ζητά να οπλιστεί για ακόμα μια φορά με θάρρος και να ανέβει μαζί του πάνω στο θηρίο.

Γεμάτος φόβο ο Δάντης ανεβαίνει και το τέρας ξεκινά να κατεβαίνει και εισέρχεται στο απόλυτο σκοτάδι.

Οι δύο ποιητές φτάνουν στον βυθό, εκεί όπου αρχίζουν τα "Κακά Σάκια"· τόπος που περιζώνεται από βράχια στο χρώμα του σιδήρου και στο κέντρο του βρίσκεται πλατύ και βαθύ πηγάδι. Ο χώρος ανάμεσα στα βράχια και το πηγάδι όπου έχει σχήμα χωνιού, χωρίζεται σε δέκα ζώνες, δέκα "σάκους" οι οποίοι ενώνονται μεταξύ τους με γέφυρες. Οι δύο ποιητές δεν αργούν να ακούσουν νέους θρήνους και να συναντήσουν νέους αμαρτωλούς. Στα δεξιά τους αντικρίζουν ξέχειλο τον πρώτο σάκο, οπού γυμνοί οι θύτες δεχόντουσαν τα ανελέητα χτυπήματα από τα μαστίγια των δαιμόνων. Οι αμαρτωλοί που άδικα τρέχανε αιώνια για να ξεφύγουν από τα χτυπήματα, στην επίγεια ζωή ήταν προαγωγοί και αποπλανητές. Με βλέμμα απαξίωσης ο Δάντης αφήνει πίσω του το πρώτο "σακί" και με τον Βιργίλιο συνεχίζουν για να βρουν το δεύτερο, που κρατούσε μέσα του τους κόλακες. Οι κόλακες ήταν βουτηγμένοι σε ακαθαρσίες και δερνόντουσαν με τα ίδια τους τα χέρια.

Περνώντας και τη δεύτερη καμάρα, οι ποιητές φτάνουν στον τρίτο λάκκο

εκείνο των σιμωνιακών. Εκεί ο Δάντης θα αντικρίσει στου γκρεμού τις πλαγιές, πλήθος τρύπες στρογγυλές όπου από κάθε μια ξεπρόβαλαν πόδια αμαρτωλών. Ολόκληρα τα σώματα τους βρίσκονταν μέσα στον βράχο και μονάχα τα πόδια τους εκτός του, να τυλίγονται από φλόγες και να καίγονται. Οι ψυχές ανοιγόκλειναν τα πόδια τους με ένταση, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τις φλόγες, αλλά ματαίως. Οι δυο τους παίρνουν τον δρόμο για να αντικρίσουν νέους κολασμένους.

Νέος λάκκος εμφανίστηκε μπρος στον ποιητή και τον δάσκαλό του, από τον οποίο θρήνοι αναδύονταν. Πλησιάζοντας ο ποιητής, αντικρίζει πλήθη βουρκωμένων ψυχών να προχωρούν αργά στον κυκλικό λάκκο. Ο Δάντης δεν αργεί να καταλάβει πως τα κεφάλια των αμαρτωλών ήταν ανάποδα τοποθετημένα και για να κοιτάξουν μπροστά έπρεπε αντίθετα να στραφούν. Οι αμαρτωλοί που τιμωρία τους είναι να κοιτούν μονάχα πίσω, ήταν αυτοί που υπήρξαν μάγοι και προφήτες. Τα δάκρυα τους κυλούσαν στις πλάτες τους, θέαμα που έκανε και τον ίδιο τον Δάντη να λυγίσει και να κλάψει για την μοίρα των ψυχών. Ο Βιργίλιος δεν αργεί να τον συνεφέρει και μαζί πάντα συνεχίζουν τον σκοτεινό αυτόν δρόμο.

Ο Βιργίλιος και ο Δάντης στέκονται στο γεφύρι και αντικρίζουν το θέαμα της επόμενης χαράδρας. Μπρος τους έχασκε σε όλο το εύρος της χαράδρας, παχύρρευστη κοχλάζουσα πίσσα. Δεν πρόλαβε να δει καθαρά ο Δάντης και ο δάσκαλός του τον αρπάζει για να φυλαχτεί από έναν κατάμαυρο δαίμονα που έτρεχε μανιωδώς με έναν αμαρτωλό στην πλάτη. Ο δαίμονας στέκεται, φωνάζει και πετάει τον αμαρτωλό από το γεφύρι στην καυτή πίσσα, αυτός βουλιάζει και ξαναβγαίνει στην επιφάνεια ολόμαυρος από την πίσσα. Τότε άλλοι δαίμονες με καμτσίκια στο χέρι, αρχίζουν να τον τρυπάνε που τόλμησε να βγάλει το κεφάλι από την πίσσα. Ο Βιργίλιος επιφυλακτικά ζητά από τους δαίμονες, να τους βοηθήσουν να περάσουν στο επόμενο σακί. Έτσι και έγινε, μια ομάδα δαιμόνων οδηγούν τους ποιητές, οι οποίοι στην πορεία βλέπουν τις αμαρτωλές ψυχές να ξεπροβάλλουν ελάχιστα προσπαθώντας να νιώσουν ανακούφιση. Κατά την πορεία τους, ζητούν από τους δαίμονες να επιτρέψουν σε μια ψυχή να βγει να τους μιλήσει, ώστε να μάθουν ποιο το αμάρτημα της. Οι δαίμονες το επιτρέπουν και έτσι οι ποιητές μαθαίνουν πως αυτή τιμωρία αρμόζει στους διεφθαρμένους πολιτικούς.

Οι ποιητές ξεγελασμένοι από τους δαίμονες, βρίσκονται σε δυσπρόσιτο μονοπάτι, αλλά παρ' όλα αυτά καταφέρνουν να ξεφύγουν από αυτούς και να βρεθούν μέσα στην έκτη χαράδρα. Στο επόμενο βάραθρο, βρίσκονται ανάμεσα σε πλήθος ψυχών που βάδιζαν αργά θρηνώντας και φορώντας κάπες που τους κάλυπταν όλο το σώμα. Οι κάπες αυτές από έξω ήταν χρυσές αλλά από μέσα συμπαγές μολύβι, αφόρητο. Οι ψυχές διέσχιζαν το πυκνό σκοτάδι βασανιστικά αργά από το βάρος του μανδύα τους. Το αιώνιο αυτό άχθος ήταν καταδικασμένοι να σηκώνουν οι υποκριτές.

Οι δύο ποιητές βρίσκουν τρόπο να ανέβουνε ξανά ψηλά πάνω στο γεφύρι και να συνεχίσουν τον δρόμο τους μέσα στον όγδοο κύκλο της Κόλασης. Ξαφνικά ακατάληπτες φωνές αναδύονται από το απόλυτο σκοτάδι. Ο Δάντης στην προσπάθεια του να δει, προχωράει και αντικρίζει έναν απίστευτο αριθμό από φίδια και ερπετά κουβαριασμένα. Με επιμονή στο βλέμμα, καταφέρνει να δει γυμνές ψυχές να τρέχουν να ξεφύγουν εις μάτην από τα φίδια. Ο λάκκος ολόκληρος με ερπετά, και οι ψυχές το ίδιο, τα οποία δερνόντουσαν πάνω τους και έμπηγαν τις ουρές και τα δόντια τους στα σώματά

τους. Κάποιοι δαγκώνονταν από τα φίδια, αυταναφλέγονταν, γινόντουσαν στάχτη και έπειτα έπαιρναν ξανά την πρότερη τους μορφή, ενώ άλλοι δαγκωνόντουσαν από αυτά και άλλαζαν μορφή, γινόντουσαν αυτοί φίδια και τα φίδια αποκτούσαν ανθρώπινη μορφή. Οι κυνηγημένοι αυτοί αμαρτωλοί, από τα πλήθη φιδιών, ήταν αυτοί που επάνω στην γη κλέφτες υπήρξαν.

Έπειτα από το φρικιαστικό θέαμα του έβδομου λάκκου, προχωρούν και φτάνουν πάνω από τον όγδοο, εκείνον που μέσα του φυλά τους εσκεμμένα κακούς συμβούλους. Το πηχτό σκοτάδι έσπαγαν αμέτρητες φλόγες, οι οποίες έκαιγαν και μέσα τους κρατούσαν έναν κολασμένο. Οι φλόγες γυρόφερναν στον λάκκο και βουές περίεργες βγαίνουν από αυτές· ήταν οι θρήνοι και τα λόγια που ήταν εγκλωβισμένα μέσα την φλόγα, δίχως διέξοδο.

Ο Δάντης και ο Βιργίλιος προχωρούν για να βρουν τον ένατο λάκκο, εκεί θα αντικρίσουν φρικτές εικόνες. Ψυχές ανοιγμένες στα δύο να γυρνούν στον λάκκο, κομμένες στην μέση, σωθικά να κρέμονται, όργανα να χάσκουν. Οι ψυχές κατασπαράζονταν από ξίφος δαίμονα που τους έσκιζε τα κορμιά, όπως εκείνοι σχίσματα και έριδες

δημιούργησαν όσο ζούσαν. Ο σπαραγμός τους δεν είχε τελειωμό μιας και τα κορμιά τους έθρεφαν και σπαράζονταν ξανά. Αυτοί λοιπόν που τόσο βάνουση τιμωρία τους άρμοζε και μέσα στο αίμα ήταν πνιγμένοι ήταν οι εριστικοί.

Οι ποιητές φτάνουν στο δέκατο και τελευταίο "Κακό Σακί" του όγδοου κύκλου, όπου «βόγκους και δυσωδία γεννούσε». Εκεί είδαν, ψυχές με λιωμένες σάρκες από την αρρώστια. Στοίβες ψυχές που έλιωναν, άλλες σέρνονταν μη μπορώντας να ορθώσουν το κορμί τους και άλλες που γδέρνανε το δέρμα τους μήπως και ανακουφιστούν από την φαγούρα και γιατρευτούν από την ψώρα. Τα πνεύματα αυτά με τα παραμορφωμένα μέλη και τα σαπισμένα κορμιά ήταν εκείνα των κιβδηλοποιών.

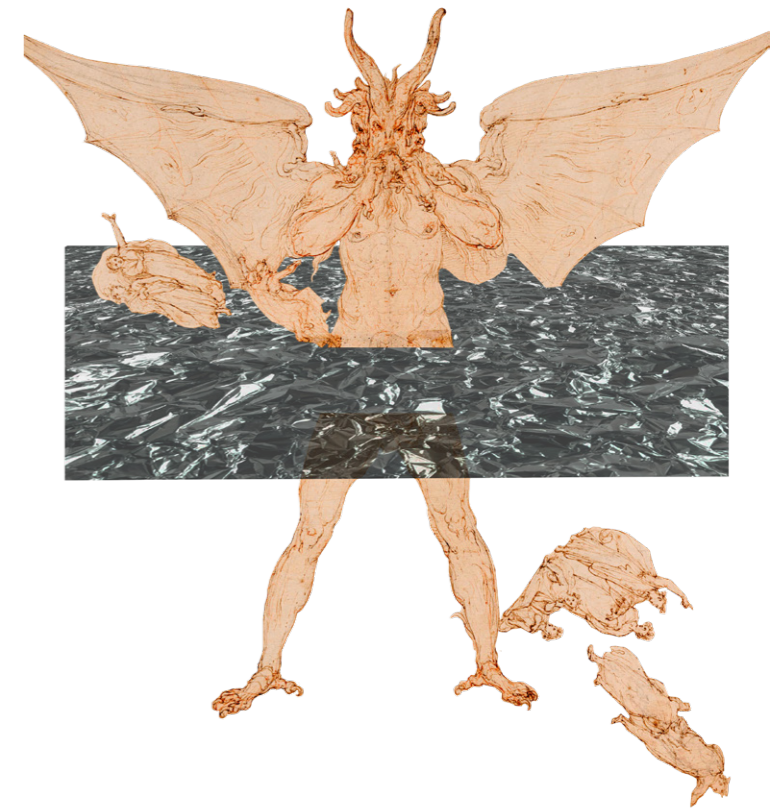
Ο Δάντης και ο δάσκαλός του φτάνουν στο τέλος του δέκατου σακίου, αφήνοντας πίσω τους τους απατεώνες και προχωρώντας μέσα στο σκότος. Εαφνικά έντονος θόρυβος, που γεννά το κέρασ, έφτασε στα αφτιά τους κάνοντας τους να στρέψουν το βλέμμα και να δουν στο βάθος σκιές, που μοιάζανε με πύργους. Πλησιάζοντας ο Δάντης καταλαβαίνει πως το μυαλό του είχε πλανευτεί και πως οι ίσκιοι αυτοί δεν ήταν κάστρα, αλλά γίγαντες

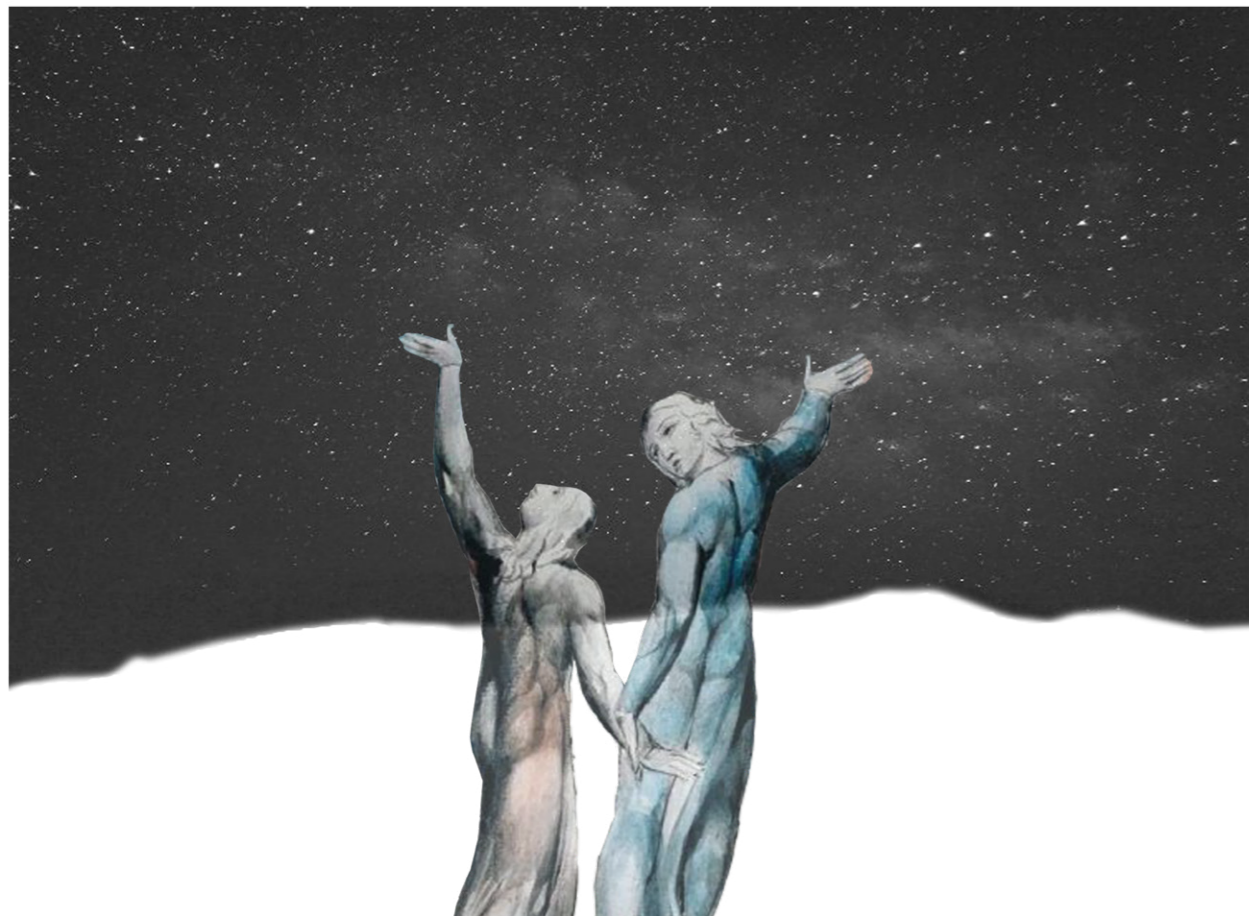

που περίζωναν το πηγάδι. Όλοι τους με παγιδευμένα χέρια και ανίκανοι να κουνηθούν εκτός από έναν, τον Ανταίο, ο οποίος θα μεταφέρει μέσα την χούφτα του τους δύο ποιητές στον ένατο κύκλο, περνώντας τους μέσα από το πηγάδι. Όλος ο ένατος κύκλος μια λίμνη παγωμένη, από την οποία ξεπρόβαλαν αμέτρητα κεφάλια με μπλάβα πρόσωπα. Τα κεφάλια αυτά ήταν τα κεφάλια των προδοτών. Ο τελευταίος κύκλος χωριζόταν σε τέσσερις ζώνες, τέσσερις παγωμένες λίμνες, η πρώτη εκ των οποίων ήταν η Καΐνα, εκεί όπου βρισκόντουσαν οι προδοτές των συγγενών. Προχωρώντας προς το κέντρο συναντήσαν τους προδοτές της πατρίδας, όπου ήταν εγκλωβισμένοι στην Αντηνόρα. Τρίτη και προτελευταία ήταν η Πτολεμαία που φυλούσε τους προδοτές των φίλων, στην οποία οι ψυχές εγκλωβίζονται πριν ακόμα πεθάνουν οι αμαρτωλοί. Και στις τρεις αυτές λίμνες, έβλεπαν πρόσωπα με τα δόντια τους να τρίζουν, μέλη των προσώπων τους πεσμένα από το κρύο και στα μάτια τους στρώματα δακρύων που είχαν παγώσει.

Ο Δάντης και ο Βιργίλιος πλέον φτάνουν στο κέντρο της γης στην λίμνη Τζουντέκα, όπου προορίζεται για τους έσχατους προδοτές, εκείνους των ευεργετών τους. Στον τόπο όπου πρέπει να "οπλιστείς με θάρρος" οι δύο ποιητές θα συναντήσουν τον άρχοντα της Κόλασης, τον Εωσφόρο, εγκλωβισμένο ως τη μέση στον πάγο και μεταμορφωμένο σε αποκρουστικό τέρας με τρία κεφάλια, τρεις ωμοπλάτες και τρία ζευγάρια φτερά, σαν νυχτερίδας γυμνά. Ο Εωσφόρος ήταν αιώνια απορροφημένος στο να ξεσκίζει, σε κάθε ένα από τα τρία του στόματα, τα κορμιά των άλλων τριών έσχατων προδοτών που παρέμεναν βουβοί, του Κάσιου, του Βρούτου και του Ιούδα. Χωρίς πολλά λόγια και αφού τα μάτια τους είδαν την τελευταία και σκληρότερη των ποινών, ο Δάντης και ο οδηγός του άφησαν πίσω τους την θλιβερή οδό των Κολασμένων και βγήκαν για να αντικρίσουν ξανά τα άστρα.

INFERNO Μια οπτική απόδοση του έργου "Κόλαση"
του Dante Alighieri

"Lasciate ogni speranza voi
ch'entrate"

Inferno (III,9)

3. Από τον λόγο στην εικόνα:
οπτικοποίηση της Κόλασης

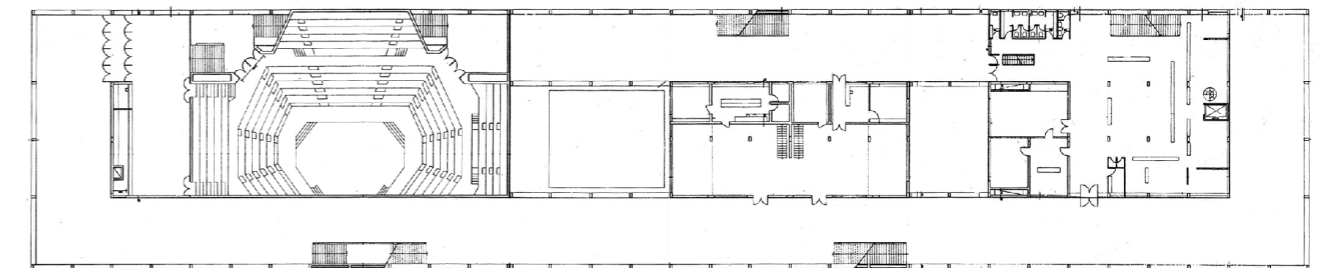
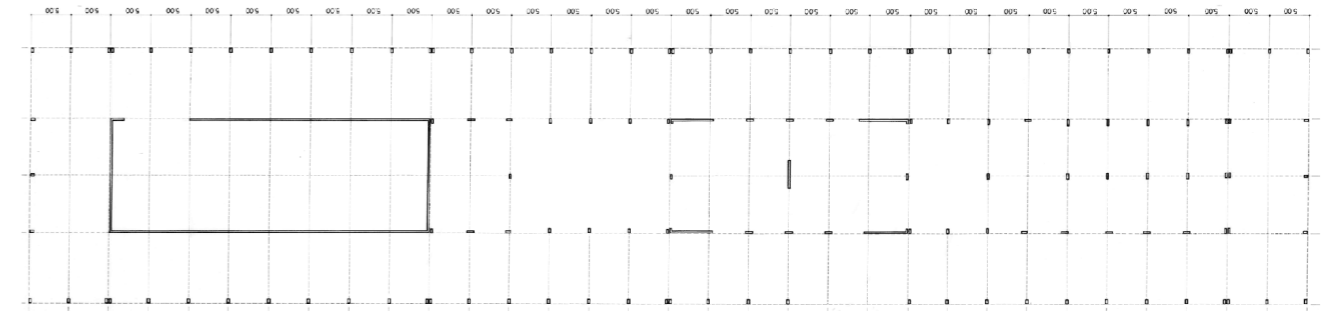
3.1 Ο αριθμός 3 και το απόκοσμο αμφιθέατρο του Δεσποτόπουλου

Ο χώρος που επιλέχθηκε για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης εικαστικής εγκατάστασης, είναι το ημιτελές υπόγειο αμφιθέατρο του Ωδείου Αθηνών. Το κτίριο του Ωδείου Αθηνών, το οποίο ανεγέρθη τη δεκαετία του 70 σε σχεδιασμό του αρχιτέκτονα Ιωάννη Δεσποτόπουλου (1903-1992), παραμένει

ακόμα ημιτελές. Μέσα στα χρόνια γίνονται προσπάθειες ολοκλήρωσης του και πριν λίγους μήνες ξεκίνησαν οι εργασίες ανακαίνισης και ολοκλήρωσης του υπόγειου αμφιθεάτρου του κτιρίου, του επιλεγμένου για την περάτωση αυτής της πτυχιακής, χώρου. Παρ' όλα αυτά, έγινε η συνειδητή επιλογή η συγκεκριμένη εικαστική εγκατάσταση να λάβει χώρα στο ημιτελές αμφιθέατρο.

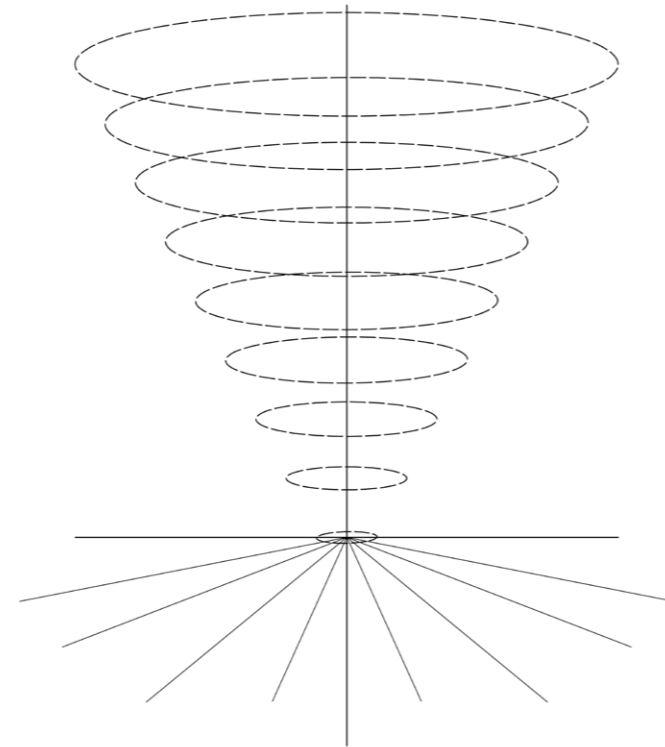

εικόνα 26 - 27: Υπόγειο Αμφιθέατρο Ωδείου Αθηνών

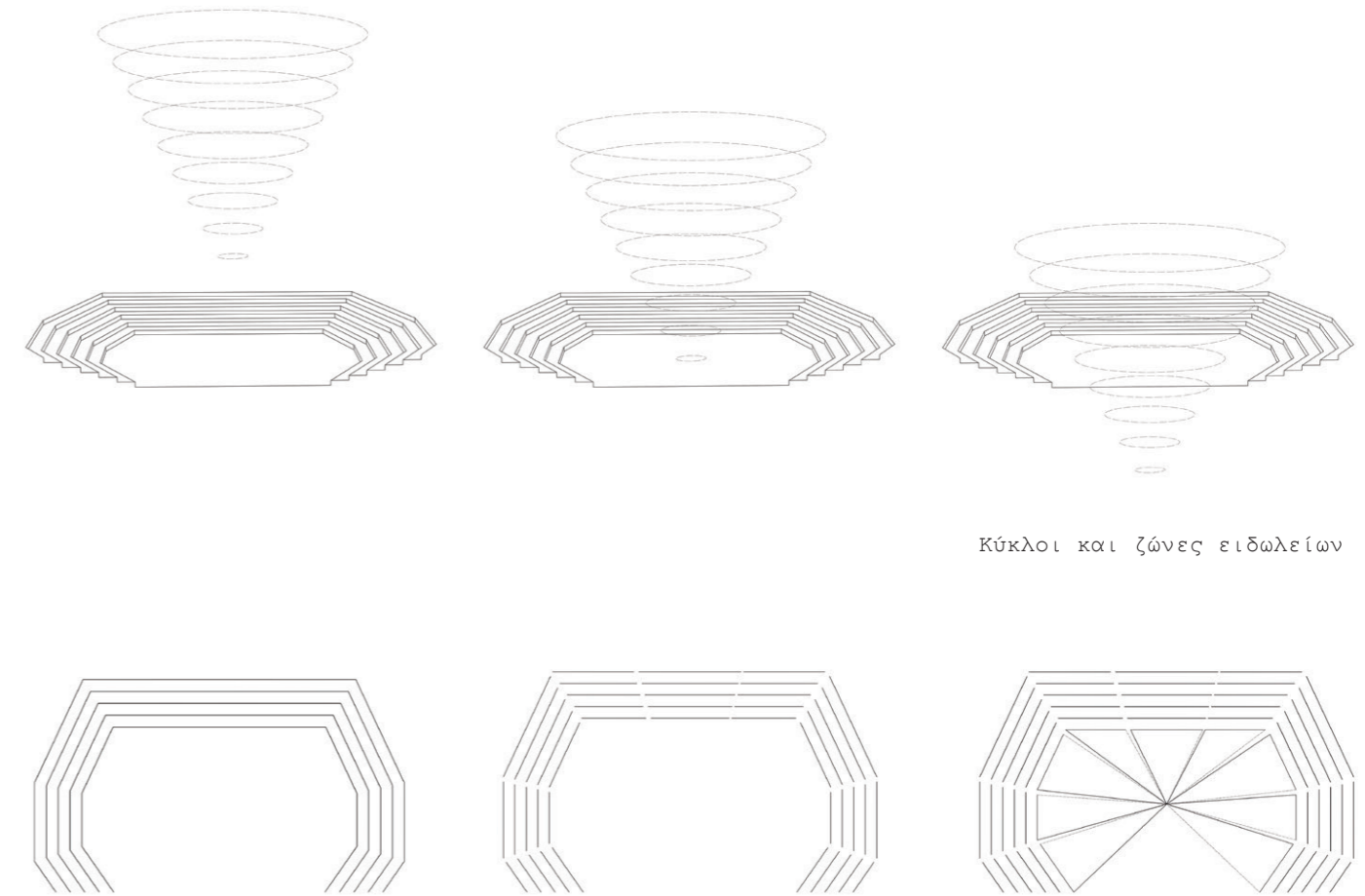
εικόνα 28: 1. Κάτοψη φέρων οργανισμού 2. Κάτοψη σταθμής 1 3. Κάτοψη στάθμης 0

Στον επιλεγμένο χώρο δεν αποδίδεται κάποιος δευτερεύων ρόλος, καθώς ο απόκοσμος και επιβλητικός χαρακτήρας του, αποδείχτηκε ιδανικός για τη φιλοξενία της "Κόλασης". Στην επιλογή αυτή κύριοι παράγοντες ήταν τα αρχιτεκτονικά και χωρικά του στοιχεία, καθώς και η ατμόσφαιρα που αναδύει ο χώρος. Η ιδιότητα του να βρίσκεται υπό τη γη, η γύμνια του αλλά και η μουντή και σκοτεινή του ατμόσφαιρα είναι εκ πρώτης όψεως, οι λόγοι που ο χώρος ξεχώρισε. Αυτό το απόκοσμο, γραμμικό, συμμετρικό αλλά και απόλυτα ακριβές του αμφιθεάτρου έρχεται να συναντήσει τους στίχους του Δάντη, όσον αφορά τις τιμωρίες των κολασμένων: «Μέγιστε νου, ποια τέχνη φανερώνεις στον ουρανό, στη γη, στον φαύλο Άδη κι είναι όλα ακριβοδίκαια μοιρασμένα!»¹³. Μπορεί ένα θέατρο αμφιθεατρικής μορφής να συμπίπτει με την εικόνα που αποδίδει στην Κόλαση ο Δάντης (ζώνες κυκλικής μορφής που στενεύουν και σχηματίζουν κώνο) και κάθε ζώνη ειδωλίων να θεωρηθεί ένας κύκλος της Κόλασης. Αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση το αμφιθέατρο δίνει από μόνο του την

απάντησή για την παρουσίαση και την τοποθέτηση των κύκλων· 9 κύκλοι της Κολάσεως, 9 και οι κερκίδες του αμφιθεάτρου.

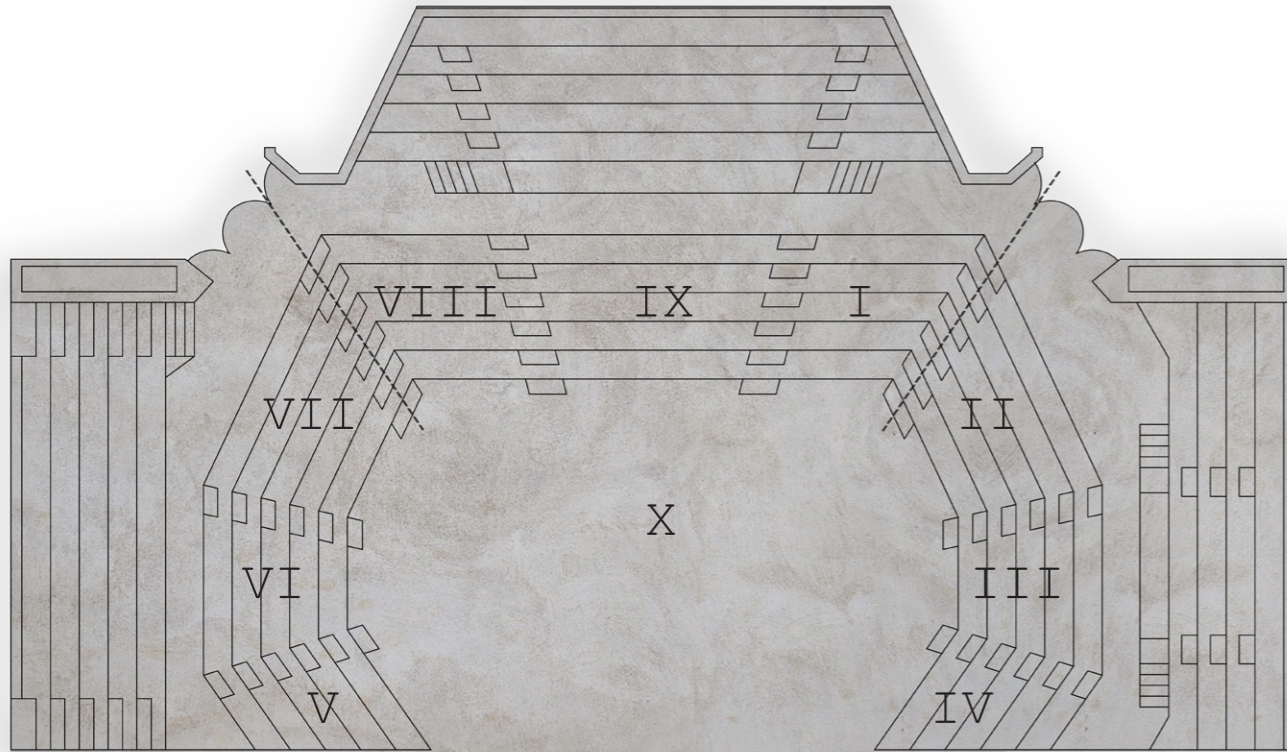
13 Δάντης, Θεία Κωμωδία: Κόλαση, μτφρ: Δημήτρης Μαυρίκιος, Αθήνα: Ευρασία, 2020, σελ. 91

Κύκλοι και ζώνες ειδωλείων

9 Κύκλοι, 9 Κερκίδες

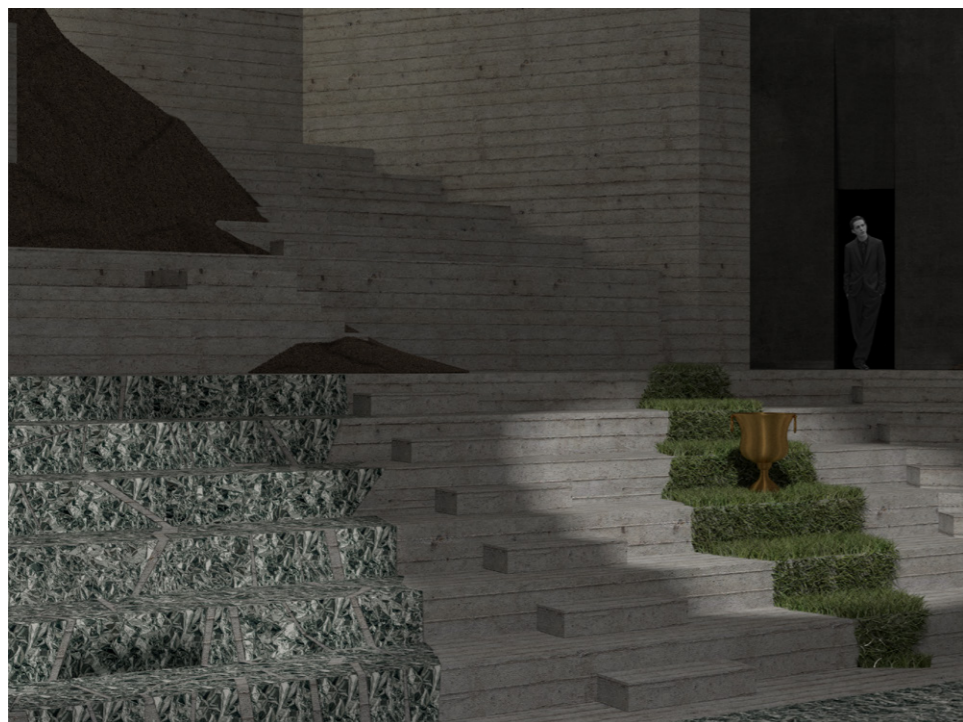
3.2 Ένταξη στον χώρο

I ενάρετοι ειδολαλάτρεις
II λάγνοι
III λαίμαργοι
IV φιλάργυροί- σπάταλοι
V μνησίκακοι

VI αιρετικοί
VII βίαιοι
VIII απατεώνες
IX προδότες
X Τζουντέκα

Φωτορεαλιστικά

Είσοδος

Όρος Καθατηρίου

I Ενάρετοι ειδολολάτρες
(πρώτος κύκλος)

II Λάγνοι
(δεύτερος κύκλος)

III Λαίμαργοι
(τρίτος κύκλος)

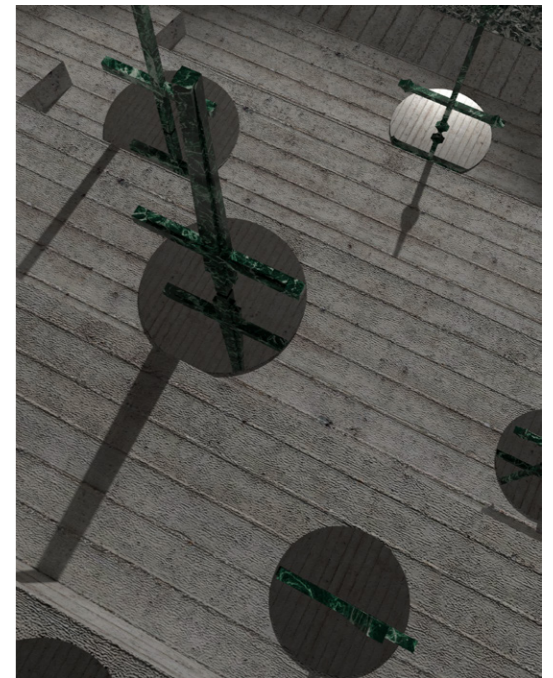
IV Φιλάργυροι-Σπάταλοι
(τέταρτος κύκλος)

V Μνησικάκοι
(πέμπτος κύκλος)

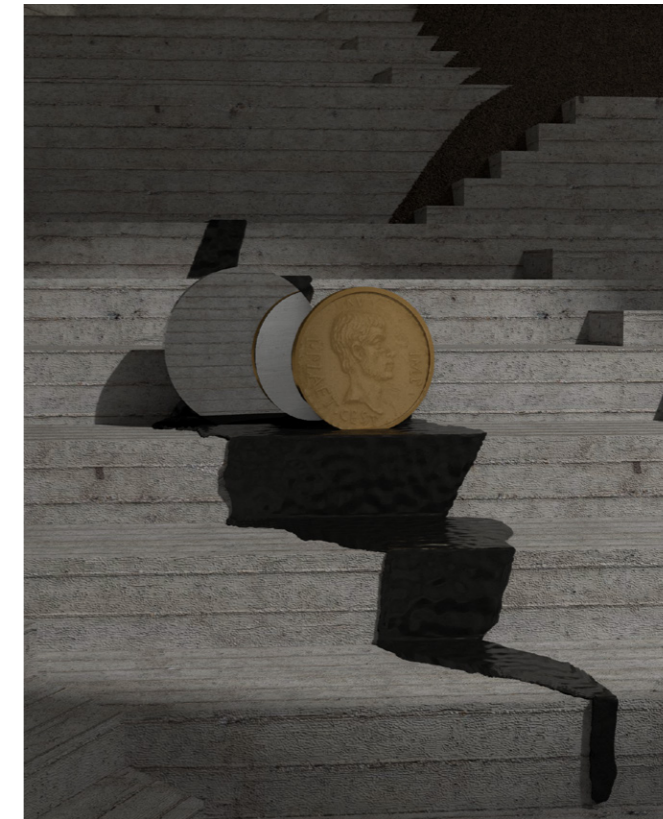

VI Αιρετικοί
(έκτος κύκλος)

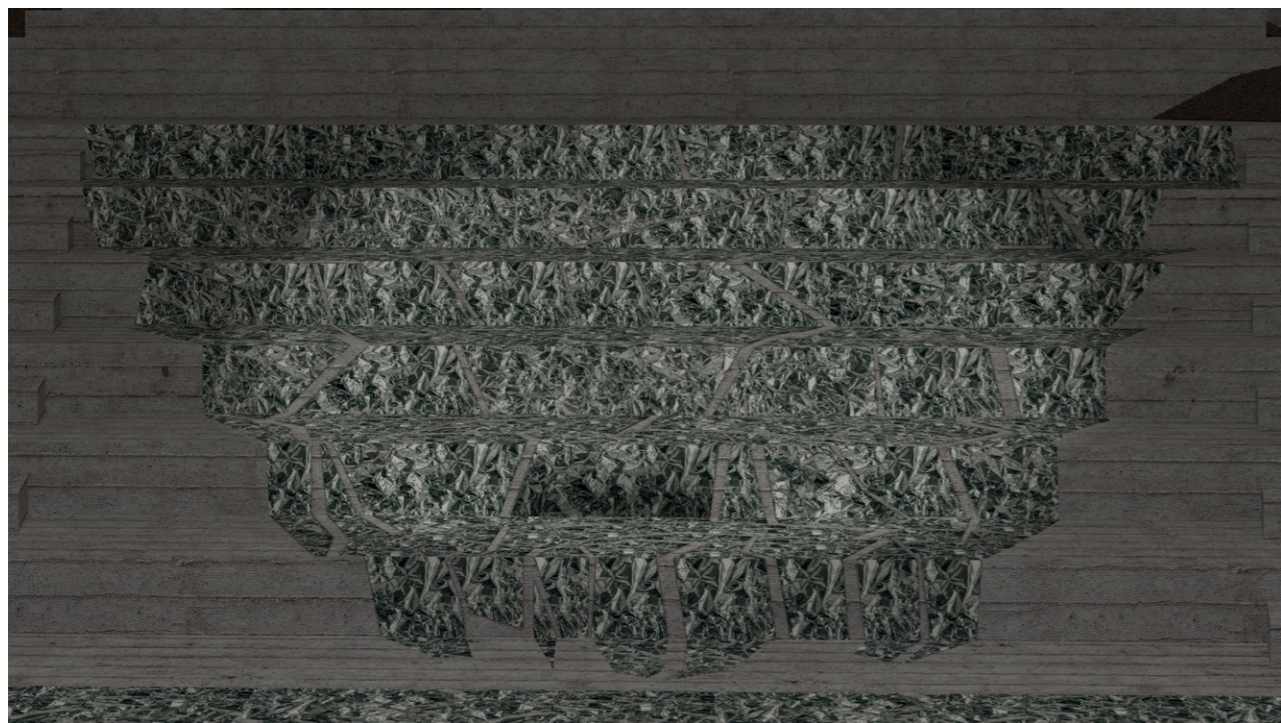

VII Βιαιοί
(εβδομός κύκλος)

VIII Απατεώνες
(όγδοος κύκλος)

ΙΧ Προδότες
(ένατος κύκλος)

Η ανάγνωση της Κόλασης αποδείχθηκε απόλυτα επιδραστική. Άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο βλέπω τα πράγματα, επηρεάζοντας όχι μόνο τη σκέψη μου αλλά και τη δημιουργία μου. Κόσμοι και καταστάσεις μακρινές και απόκοσμες, έγιναν εγγύτερες και η επιθυμία μου να τους ανακαλύψω, μεγάλη. Ο τόπος που οραματίστηκε ο Δάντης για τους κολασμένους, αν και μη υπαρκτός, με οδήγησε κοντά στην φαντασίωση της Κόλασης, αναγνωρίζοντας την βαρύτητα αυτής αλλά και την ύπαρξή της πάνω στη Γη.

Αντί συμπερασμάτων

“Η κόλαση είναι άδεια. Όλοι οι δαίμονες είναι εδώ.”

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ

Παράρτημα

Ακολουθούν επιλεγμένα αποσπάσματα από τα 34 άσματα της Κόλασης:

Άσμα 1ο – Canto I

σε μαύρο δάσος βρέθηκα χαμένος 2
 [...] 2
 μα φτάνοντας μπροστά σε ένα λόφο 13
 –στην εσχατιά εκείνης της κοιλάδας
 [...] 13
 κοιτάξα πάνω και είδα τις πλαγιές του 17
 λουσμένες στις αχτίδες του πλανήτη,
 που από παντού οδηγεί στον ίσιο δρόμο.
 [...] 17
 Αφού έγεια κατάκοπος μια στάλα,
 πήρα την έρημη πλαγιά πατώντας
 γερά στο πόδι που έμενε πιο κάτω. 30
 Και, να προς την αρχή της ανηφόρας,
 μια λυγερή λεοπάρδαλη, ντυμένη
 την πλουμιστή, κατάστικτη προβιά της.
 Με τόσο πείσμα μού έφραζε τον δρόμο,
 ακίνητη κατάματα κοιτώντας,
 [...] 30
 όταν μου φανερώθηκε ένας λέων 45
 [...] 45
 έτσι στητό, με πείνα λυσσαλέα 47
 [...] 47
 Μια λύκαινα αχαμνή ζύγωνε κιόλας,
 που 'μοιαζε φορτωμένη με άγριους πόθους 50
 [...] 50
 όμοια το ανήμερο θεριό μού κόβει
 τον δρόμο ωθώντας με όλο και πιο πίσω,
 εκεί όπου λαλιά δε έχει ο ήλιος. 60
 [...] 60
 Μα εσύ γιατί επιστρέφεις σε έγνωιες μαύρες ;76
 Γιατί στο ωραίο βουνό δεν ανεβαίνεις,
 που 'ναι κάθε χαράς κι αρχή κι αιτία;»
 [...] 76
 Το αγρίμι δεσ που πίσω με έχει σπρώξει
 και βόηθησέ με, αγλαέ σοφέ μου,
 γιατί παλμό και φλέβες μού τραντάζει». 90
 «Καλύτερα να πάρεις άλλον δρόμο»
 απάντησε που με είδε βουρκωμένο
 «αν θες το άγριο λημέρι να αποφύγεις,
 μιας και το ζώ που τρέμεις δεν αφήνει
 να μπει κανείς στον δρόμο του και βάζει
 εμπόδια τόσα ώσπου να τον σκοτώσει 95

Είναι κακιά από φύση και αδηφάγα·
 τον κορεσμό του πόθου δεν γνωρίζει
 και όσο τρώει η πείνα της θεριεύει.
 [...] 115
 Γι' αυτό και κρίνω φρόνιμο για σένα
 να 'ρθεις μαζί μου· θα 'μαι οδηγός σου
 περνώντας σε από δω σε τόπο αιώνιο,
 όπου κραυγές απόγνωσης θ' ακούσεις, 115
 θα δεις πνεύματα αρχαία να ικετεύουν
 τη λύτρωση ενός δεύτερου θανάτου,
 μα θ' αντικρίσεις κι ευχαριστημένους,
 μες στη φωτιά, γιατί έχουν προσδοκία
 τη μακαριότητα να κατακτήσουν.
 [...] 136
 Ξεκίνησε. Και τον ακολούθησα. 136

Άσμα 2ο – Canto II

Βασίλευε η μέρα. Το λυκόφως
 στις γης τα πλάσματα έφερνε την σχολή
 μετά τον κάματο. Κινούσα μόνος,
 ετοιμοπόλεμος για το ταξίδι
 και για τον πόνο που θα ιστορήσει 5
 η μνήμη μου αλάνθαστα μιλώντας.
 [...] 10
 Κι άρχισα: « Ποιητή κι οδηγητή μου,
 μέτρησε την ανδρεία μου αν αντέχει,
 πριν της εμπιστευτείς δύσβατο δρόμο.
 [...] 35
 Μα εγώ γιατί να έρθω; Με ποιαν άδεια;
 Παύλος δεν είμαι εγώ ούτε κι Αινείας,
 άξιος να νιώθω και άξιο να με κρίνουν.
 Φοβάμαι πως, αν αφεθώ και έρθω,
 θα 'ναι ο ερχομός μου αυτός παραφροσύνη. 35
 [...] 40
 Και σαν κάποιον που αρνείται ό,τι ποθούσε
 και γνώμη αλλάζει αλλάζοντας τις σκέψεις
 τόσο, που απ' το μηδέν τ' αρχίζει όλα,
 έτσι και εγώ στη μαύρη εκείνη ράχη 40
 το τόλμησα μετρώντας κάνω πίσω
 σε ό,τι με αποκοτιά είχα ξεκινήσει.
 [...] 40

«είναι η ψυχή σου έρμαιο της δειλίας,
 που τον θνητό συχνά πυκνά βαραίνει
 κι αυτός από άγιους στόχους ξεστρατίζει
 σαν ζώο που απ' τον ίσκιο του αφηνιάζει.
 [...] 72
 Η αγάπη οδηγεί λόγια μου και έργα.
 [...] 72
 Φόβος αρμόζει μόνο για ό,τι έχει
 τη δύναμη τους άλλους να πονέσει·
 επίφοβο άλλο τίποτα δεν είναι
 [...] 90
 Όπως τ' ανθάκια που η κρύα νύχτα
 τα γέρνει και τα κλείνει, μα ο ήλιος
 τ' ανοίγει και στον μίσχο τους τα ορθώνει,
 έτσι και η δύναμη μου είχε λυγίσει·
 όμως με εμπύχωσε η τόλμη τόσο,
 [...] 130
 Τα λόγια σου φούντωσαν την καρδιά μου
 με τέτοιον πόθο να σε ακολουθήσω,
 που γύρισα στην πρώτη απόφασή μου.
 Προχώρα.
 [...] 136
 Είπα. Εκείνος κίνησε. Και μπαίνω
 στο δύσβατο και άγριο μονοπάτι. 141

Άσμα 3ο- Canto III

Είμαι η θύρα του κάστρου μαρτυρίων,
 είμαι η θύρα της ατέρμονης οδύνης,
 είμαι η θύρα των απελπισμένων.
 Δικαιοσύνη κίνησε τον Πλάστη·
 με έπλασε η θεϊκή εξουσία
 η υπέρτατη σοφία ο πρώτος έρωσ.
 Πριν από εμένα έργα άλλα δεν υπήρχαν·
 μόνο τα αιώνια· αιώνα σαν εμένα.
 Όσοι περνάτε αφήστε κάθε ελπίδα.
 [...] 5
 «Σκληρό το νόημα, δάσκαλε»του λέω·
 [...] 12
 «Κάθε καχυποψία εδώ να μείνει·
 κάθε λιγοψυχιά εδώ να σβήσει.
 15
 Φτάσαμε πια στον τόπο όπου σου είπα

πως πλήθη από ψυχές θα δεις μπροστά σου,
 ράκη οδύνης, με μυαλά χαμένα». 20
 Κι αφού το χέρι μού έπιασε και πήρα
 θάρρος απ' τη γαλήνια μορφή του,
 μ' έμπασε μες στ' απόκρυφα λημέρια. 20
 Άγριες φωνές και στεναγμοί και θρήνοι
 στον άναστρο αιθέρα αντηχούσαν,
 τόσο που απ' την αρχή μου φέραν δάκρυα.
 Γλώσσες πολλές, ντοπιολαλιές απαίσιες, 25
 ξεσπάσματα θυμού, πληγές τα λόγια,
 στριγκλιές, κλαυθμοί βουβοί, χτύποι από χέρια
 σήκωναν πανδαιμόνιο· η βουή του
 στον άχρονο αέρα έφερνε κύκλους,
 στρόβιλος αμμοθύελλας λες κι ήταν. 30
 [...] 30
 Μου απάντησε «Σ' ετούτη την κατάντια
 κυλιούνται οι θλιβερές ψυχές που ζήσαν 35
 χωρίς να 'ναι ούτε αξιέπαινοι ούτε δόλιοι.
 Στον άθλιο αυτό χορό σμίγουν με αγγέλους,
 που του θεού ούτε πιστοί ουτ' αντίρτες
 στάθηκαν, δρώντας για το όφελός τους.
 Τους διώχνουν οι ουρανοί, μην ασχημύνουν, 40
 τους διώχνει και ο υποχθόνιος Άδης,
 μην κι αποκτήσουν αίγλη οι κολασμένοι.»
 [...] 40
 Τη φήμη τους στη λήθη ρίχνει ο κόσμος·
 οίκτος και δίκιο τους περιφρονούνε. 50
 Μην πούμε άλλα για αυτούς· δεσ και προχώρα.»
 Καθώς κοιτώ, φλάμπουρο ξεπροβάλλει·
 σε ξέφρενο στροβίλισμα αφηνιάζει,
 ανίκανο, λες, να καταλαγιάσει·
 στρατιές σέρνονται πίσω του τα πλήθη 55
 τόσα, που δεν θα πίστευα ποτέ μου
 πως θέρισε του χάρου το δρεπάνι.
 [...] 61
 Με σιγουριά το νιώθω πια πως βλέπω
 σωρό τους μοχθηρούς, αποδιωγμένους
 κι απ' τον θεό μα κι απ' τους υβριστές του.
 [...] 65
 σέρνονται ολόγυμνοι, βορά σε μύγες
 και σφήκες που βυθίζουν τα κεντριά τους
 στις όψεις τους χαράζοντας τες με αίμα·
 μαζί με δάκρυα αυτό ως τα πόδια ρέει
 κι εκεί σκουλήκια απαίσια το ρουφάνε.
 [...] 65

είδα πλατύ ποτάμι με όχθη γεμάτη πλήθος· κι είπα: « Δάσκαλε μου, κάνε να μάθω ποιοι είναι αυτοί, ποίος νόμος τους σπρώχνει να διαβούνε το ποτάμι, [...] κμόλις στου Αχέροντα θα κατέβουμε την ακροποταριά την πονεμένη». [...]	77	πάνω από το φαράγγι της οδύνης, που ανέναου κλαυθμού βοή συνάζει. Η καταχνιά, το βάθος, το σκοτάδι τίποτα δεν μ’ αφήναν να διακρίνω, όσο έντονα και αν κάρφωνα το βλέμμα. «Στον ζόφο αυτού του κόσμου ας βυθιστούμε» [...]	10
Και να που προς τα εμάς σε βάρκα φτάνει γέροντας με μαλλιά λευκά απ’ τα χρόνια. «Αμαρτωλές ψυχές» ουρλιάζει «αδίκως ελπίζετε ουρανό ποτέ να δείτε! Έρχομαι να σας πάω στην άλλη όχθη, στο πυρ, στον παγετό, στο αιώνιο σκότος [...]	85	στον πρώτο από τους κύκλους της αβύσσου. Απ’ όσο εδώ κατάφερνα ν’ ακούσω, στενάγματα αντηχούσαν, όχι θρήνοι, και φέρναν ρίγη στον αιώνιο αιθέρα· Δεν ήταν τα μαρτύρια η αιτία, μα η θλίψη όσων στοιβάζονταν μυριάδες, πλήθη μικρά παιδιά, γυναίκες και άντρες. [...]	25
Τέλος αποτραβήχτηκαν σαν σμήνος, θρηνώντας γοερά στη μαύρη όχθη, που περιμένει κάθε θεομασίχτη. [...]	106	θέλω, πριν πας πιο κάτω, να κατέχεις πως αν και αναμάρτητοι οι αρετές τους, έτσι όπως είναι αβάπτιστοι, δεν φτάνουν [...]	30
Κι όπως το φθινόπωρο τα φύλλα ένα ένα απογυμνώνουν το κλαδί τους κι αυτό βλέπει τα ρούχα του στο χώμα, έτσι η κακιά γενιά του Αδάμ γλιστράει ψυχή ψυχή στη βάρκα από την ξέρα, όρνια, θαρρείς, που τα μαντρώνει ο κράχτης. Καθώς στα σκοτεινά νερά μακραίνουν κι προτού καν αντίκρυ ξεμπαρκάρουν, στην από δω μεριά άλλο τσούρμο φτάνει [...]	115	και μονή καταδίκη είναι να ζούμε με πόθο που ποτέ δεν βρίσκει ελπίδα». [...]	41
Και μόλις τελείωσε, ο μαύρος τόπος τόσο τραντάχτηκε, που απ’ την τρομάρα και τώρα ακόμα ιδρώτας κρύος με λούζει. Η γη των κοπειτών ξέρασε αέρα κι ο αέρας πορφυρό αστροπελέκι, που μ’ έκανε να χάσω τις αισθήσεις· σωριάστηκα, αιχμάλωτος του ύπνου.	135	Στάση δεν κάναμε, όσο μιλούσε· διασχίζαμε το δάσος, ναι, το δάσος, δάσος ψυχών πυκνοκατοικημένο. Δεν είχαμε απομακρυνθεί απ’ τον τόπο όπου ύπνος με είχε βρει και βλέπω λάμψη να φέγγει στον ουρανό του ερέβους. [...]	65
		«Βλέπεις αυτόν που, με σπαθί στο χέρι, σαν άνακτας μπροστά απ’ τους τρεις βαδίζει; Είν’ ο Όμηρος, των ποιητών ο πρώτος· ακολουθεί ο σατιρικός Οράτιος· ο Οβίδιος και ο Λουκανός στο τέλος. [...]	90
		Είδα να σμίγει η συντροφιά η ωραία του άνακτα βάρδου· το ύψιστο του έπος αετός που φτερουγίζει πάνω απ’ τα άλλα. [...]	95
		Βαδίζαμε έτσι προς το φως, μιλώντας [...]	103
		Σε κάστρο αρχοντικό έχουμε φτάσει, ζωσμένο εφτά φορές τείχη πελώρια, που τα προστάτευε όμορφο ποτάμι·	

Άσμα 4ο – Canto IV

Τινάζομαι μέσα στον λήθαργό μου
από βροντή βαριά, που με τραντάζει,
[...]
Στεκόμουν μπρος στην άκρη της αβύσσου,

το περπατήσαμε, στεριά λες κι ήταν,
με τους σοφούς διαβήκαμε εφτά πύλες
και βγήκαμε σε χλοερό λιβάδι.
[...]
Περάσαμε σε μια γωνιά του κάστρου,
σε άνοιγμα, ψηλά, στο φως λουσμένο,
απ’ όπου όλους μπορούσες να τους βλέπεις.
Σε φόντο καταπράσινο μου δείξαν
τα μεγαλειώδη πνεύματα·
[...]
οι λέξεις είναι λίγες για όσα είδα.
Η συντροφιά των έξι σπάει στα δύο,
μια κι ο σοφός μου δάσκαλος με πάει
από τη νηνεμία σε άνεμο άγριο.
Και φτάνω εκεί όπου φως δεν έχει φέξει.

είναι η ποινή εκείνων που το πνεύμα
θυσιάσαν στην σάρκας τη λαγνεΐα.
Σαν σμήνη μαυροπούλια τον χειμώνα,
που ο παγερός αέρας τα χτυπάει,
μαύρες ψυχές στου Άδη τον κυκλώνα
χτυπιούνται εδώ κι εκεί, πάνω κάτω,
[...]
Κι όπως πετούν οι γερανοί και κρίζουν
θρηνώντας στοιχισμένοι στον αέρα,
είδα να κλαιν με γόους σκιές που φθάναν
απ’ την ανεμοθύελλα σπρωγμένες.
[...]
που τη ζωή τους θυσιάσαν στον πόθο.
[...]
νιώθω από την συμπόνια χαμένος
[...]
«στ’ όνομα του έρωτα εξόρκισέ τους
[...]
Σαν περιστέρια που τα έλκει ο πόθος
και στη γλυκιά φωλιά τα πάει ο αέρας,
καθώς πετούν στρωτά, με ίσιες φτερούγες,
απ’ της Διδούς το σμήνος ξεμακραίνουν
μες στο άθλιο φυσομάνι και πλησιάζουν·
[...]
Κι εκείνη: «Η μεγαλύτερη οδύνη
είναι να ανακαλείς την ευτυχία
μες στα δεινά· το ξέρει ο δάσκαλός σου.
[...]
Όσο η μια ψυχή μού ιστορούσε,
θρηνούσε η άλλη· από τη συμπόνια
λες και μ’ εγκατέλειψαν οι αισθήσεις
κι έπεσα όπως σωριάζεται ένα πτώμα.

Άσμα 5ο – Canto V

Κατέβηκα έτσι από τον πρώτο κύκλο
στον δεύτερο, στενότερο μα πιο άγριο,
μεσ’ απ’ τα ουρλιαχτά που φέρνει ο πόνος.
Στην είσοδο φριχτάμανιάζει ο Μίνως·
τα δόντια τρίζοντας τους φταίχτες κρίνει·
με την ουρά του δείχνει πού θα πάνε.
[...]
λέει πιο σκαλί του Άδη της αρμόζει·
[...]
μιλούν, ακούν, γκρεμίζονται στο χάος.
[...]
Και να που ξεχωρίζουν βόγχοι πόνου
και φτάνουν ως τ’ αφτιά μου· είμαι κιόλας
εκεί που μύριοι θρήνοι τραντάζουν.
Ήρθα σε μέρη όπου το φως σπαίρνει,
σε τόπο που σαν αφρισμένος πόντος
μουγκρίζει από αντίμαχους ανέμους.
30
Της Κόλασης η ασίγαστη μανία
στη δίνη της τα πνεύματα ρουφάει
και τα τσακίζει στο στροβίλισμά της.
Όταν πια φτάνουν στου γκρεμού την άκρη,
ξεσπούν σε κοπετούς, στριγκλιές και θρήνους
και του Θεού την αίγλη βλαστημάνε.
Ένωσα πως ετούτο το μαρτύριο

Άσμα 6ο – Canto VI

Είμαι τον τρίτο κύκλο που τον δέρνει
βροχή βαριά ψυχρή καταραμένη
μονότονη απaráλλαχτη αιώνια.
Χοντρώ χαλάζι απόνερα και χιόνια
μες στη μαυρίλα μπλέκουν και ποτίζουν
τη γη που ζέχνει, σάπια απ’ τη βρομιά τους.
Ο Κέρβερος, τέρας μαζί κι αγρίμι,

με τρία λαρύγγια σκύλου αλυχτάει
 σ' όλους αυτούς που πνίγονται στον βούρκο. 15
 Τα μάτια του φωτιά, λερά τα γένια,
 πελώρια η κοιλιά κι όρνιου τα νύχια,
 να γδέρνουν τις ψυχές και να τις σκίζουν.
 Κι αυτές σαν σκύλοι ουρλιάζουν μες την μπόρα
 στρίβοντας έτσι μήπως γίνει ασπίδα 20
 το ένα τους πλευρό για τ' άλλο οι δόλιες.
 Μας βλέπει ο Κέρβερος, ο μέγας σκώληξ,
 δόντια από τρία στόματα μοστράρει
 και τρέμει σύγκορμος λυσομανώντας.
 Τα χέρια τότε ανοίγει ο οδηγητής μου, 25
 αρπάζει από τη γη δύο χούφτες χάμα
 και σημαδεύει τ' άπληστα λαρύγγια.
 [...]
 Περνάμε πάνω σε ψυχές δαρμένες
 απ' την αλύπητη βροχή, πατώντας 35
 φαντάσματα που μοιάζουν με ανθρώπους.
 Στο χάμα κείτονται όλοι φύρδην μίγδην·
 [...]
 Περνάμε αργά από εκεί που άθλια σμίγουν 100
 βροχή και σκιές.
 [...]
 Φτάσαμε στο σημείο της καθόδου·
 βρήκαμε εκεί μεγάλο εχθρό, τον Πλούτο. 115

Άσμα 7ο – Canto VII

«Παπαῖ Σατάν, παπαῖ Σατάν, ἀλέππε!»
 κραυγάζει με φωνή τραχιά ο Πλούτος·
 κι ο ευγενικός σοφός μου ο παντογνώστης
 λέει εμψυχώνοντάς με: «Μη φοβάσαι· 5
 γιατί, αν και ισχυρός, δεν θα μας κόψει
 τον δρόμο στο κατέβασμα του βράχου».
 [...]
 Κι όπως τα φουσκωμένα ιστία πέφτουν
 σαν άδειοι σάκοι αν σπάσει το κατάρτι,
 όμοια στη γη σωριάστηκε το αγρίμι. 15
 Στον τέταρτο έτσι λάκκο μάς πηγαίνει
 η κατηφόρα της πικρής αβύσσου,
 [...]
 Όπως στη Χάρυβδη χτυπάει το κύμα
 σε ενάντιο κύμα έτσι εδώ χτυπιόνταν

μύριες ψυχές· αλλού δεν είδα τόσες.
 Σπαραχτικά ουρλιάζαν, καθώς σπρώχναν 25
 τεράστια βάρη μόνο με το στήθος
 κυλώντας τα στ' αντίθετα ημικύκλια.
 Συγκρούονταν, μετά στρέφαν τα νώτα,
 φώναζε στην στροφή ο ένας στον άλλον:
 «Τι τα κρατάς;» ή «Γιατί τα σκορπίζεις;». 30
 Στον άθλιο κύκλο έτσι γυρνοβολούσαν,
 απ' το 'να στ' άλλο άκρο της διαμέτρου
 κραυγάζοντας τη βλάσφημη επωδό τους·
 κι επέστρεφαν να συγκρουστούν και πάλι,
 καθένας απ' το ημικύκλιο του. 35
 [...]
 Μου απαντάει: «Στη ζωή την πρώτη
 αόμματοι στον νου ήταν όλοι ετούτοι,
 καθώς ποτέ δεν ξόδευαν με μέτρο.
 Το φανερώνουν τ' αλυχτίσματά τους,
 όταν βρεθούν στα δύο σημεία του κύκλου,
 απέναντι απ' το αντίθετό τους κρίμα. 45
 [...]
 Στην πέρα όχθη του λάκκου είχαμε φτάσει,
 σε μια πηγή που κόχλαζε ξερνώντας
 υγρά πιο σκούρα απ' τη βαθιά πορφύρα·
 έσκαβαν ρέμα, για ν' ανοίξουν δρόμο.
 Στα ρυπαρά νερά τραβώντας πλάι 105
 πήραμε άλλου είδους μονοπάτι.
 Αυτό το άθλιο ρέμα κατεβαίνει
 ως τα ρίζα φρικτών γκρεμών κι εκβάλλει
 σε λίμνη λάσπης. Στυξ το όνομα της.
 Εμβρόντητος αντίκρισα μπροστά μου
 ψυχές στα λασπόνερα βουτηγμένες,
 όλες θεόγυμνες και μ' άγρια όψη. 110
 Ερχόντουσαν στα χέρια κι όχι μόνο,
 δίναν κλοτσιές και κουτουλιές και σκίζαν,
 με δαγκωνιές, κομμάτια ο ένας του άλλου.
 Κι ο δάσκαλος μου: «Γιε μου, τώρα βλέπεις 115
 τις σκιές αυτών που η οργή έκανε σκλάβους.
 Θέλω και κάτι ακόμα να πιστέψεις:
 κι άλλοι πολλοί απ' τον βυθό στενάζουν
 κι οι στεναγμοί τους φουσαλίδες φτάνουν
 ως τον αφρό· δες τες παντού τριγύρω. 120
 [...]
 Το έλος γυροφέραμε περνώντας
 ανάμεσα από γκρεμό και βάλτο

με βλέμμα σε όσους έπνιγαν οι λάσπες.
 Φτάσαμε τέλος κάτω από έναν πύργο. 130

Άσμα 8ο – Canto VIII

Προτού βρεθούμε μπρος στον μέγα πύργο,
 τα μάτια μας στράφηκαν την κορφή του,
 όπου είδαμε να καιν ισχνές δυο φλόγες·
 μια τρίτη σήμα έστελνε από πέρα,
 μόλις που την ξεχώριζε το μάτι. 5
 [...]
 Χορδή ποτέ δεν έριξε σαῖτα
 τόσο γοργά να σκίζει τον αέρα,
 όσο γοργή πρόβαλε μια βαρκούλα·
 την είδα κατά πάνω μας να πλέει
 με μόνον επιβάτη τον βαρκάρη,
 [...]
 μόνο το πέρασμα ως την άλλη όχθη». 21
 [...]
 Μες το σκαρί κατέβηκε ο οδηγός μου·
 μπάζει κι εμένα· τη στιγμή η βάρκα
 τραντάχτηκε απ' το φυσικό μου βάρος.
 Σαλπάρει με τους δυο μας επιβάτες
 κι όσο ποτέ της γέρνει η αρχαία πλώρη,
 που ως τώρα ίσκιου μόνο κουβαλούσε. 30
 [...]
 Μα ξάφνου οιμαγές τρυπούν τ' αφτιά μου
 και με οδηγούν το βλέμμα να στυλώσω.
 Κι είπε ο καλός μου δάσκαλος: « Παιδί μου,
 κοντά ειν' η πόλη Δίτη, με κατοίκους
 βαρυποινίτες και στρατιές δαιμόνων». 70
 « Δάσκαλε ήδη αντικρίζω στο φαράγγι
 κόκκινους μιναρέδες τα πυργιά της·
 πυρακτωμένα, θα 'λεγες» του κάνω.
 Κι εκείνος μου απαντάει: « Πυρ αιώνιο,
 που εντός τους καίει, φως πορφυρό τούς δίνει
 στην Κόλαση τα βάθη, καθώς βλέπεις». 75
 Κι έτσι περνάμε στη μεγάλη τάφρο,
 που τόπο απαρηγόρητο αγκαλιάζει·
 τα τείχη της φαντάζουν σιδερένια.
 [...]
 Μα να που κατεβαίνει από κει κάποιος

χωρίς φρουρούς, τους κύκλους προσπερνώντας,
 κι αυτή τη χώρα διάπλατα θ' ανοίξει». 130

Άσμα 9ο – Canto IX

Τα βρομερά νερά αυτού του βάλτου 31
 την πόλη των δακρύων περιζώνουν.
 [...]
 Έχασα τα άλλα που έλεγε, γιατί είδα
 έκπληκτος στην κορφή την πυρωμένη 35
 του πύργου του πελώριου να πετιούνται
 μεμιάς κι ορθές να στήνονται εκεί πάνω
 τρεις μάγισσες της Κόλασης μες το αίμα·
 είχαν θωριά και τρόπους γυναικείους,
 νερόφιδα ολοπράσινα για ζώνη, 40
 χαίτη απ' οχιές και φίδια κερασφόρα,
 που πέφταν μπρος στις τερατώδεις όψεις.
 Γνωρίζοντάς τις δούλες της αφέντρας
 του αιώνιου θρήνου, μου 'πε εκείνος;
 «Κοίτα τις Ερινύες, τις κακούργες.
 [...]
 Κι οι τρεις τα στήθη σκίζαν με τα νύχια,
 δερνόντουσαν κι ούρλιαζαν τόσο άγρια, 50
 που κόλλησα από φόβο στον ποιητή μου.
 [...]
 Αίφνης στ' ακάθαρτα νερά ξεσπάει
 φριχτό βουητό, που τρομερά τραντάζει 65
 τούτη την όχθη και την άλλη πέρα,
 σαν άνεμος που η λάβρα ενάντιου ανέμου
 σηκώνει κι ασυγκράτητοςμανιάζει,
 ρημάζει δάση, δέντρα ξεριζώνει,
 σπάει κλαδιά, σε στρόβιλο τα παίρνει 70
 και μες στον κουρνιαχτό του θριαμβεύει
 τρέποντας σε φυγή βοσκούς κι αγρίμια.
 [...]
 Πως μπρος τη νεροφίδα τα βατράχια
 όλα μαζί μες τα νερά σκορπίζουν
 και χώνονται τη λάσπη να σωθούνε,
 έτι είδα μύριους δαίμονες να φεύγουν
 μπροστά σε κάποιον που έφτανε απ' τη Στύγα 80
 και, δίχως να βραχεί, την περπατούσε.
 Τη μολυσμένη ομίχλη από μπροστά του

έδιωχνε με το αριστερό του χέρι,
 [...]

 Στράφηκα προς τον δάσκαλο και εκείνος 85
 μου έγνεψε να υποκλιθώ με σέβας.
 Ένωθα πως θεόσταλτος ερχόταν.
 Αλίμονο, πόσο έδειχνε οργισμένος!
 Ορμάει στην πύλη και την ξεκλειδώνει,
 αβίαστα με ένα λεπτό ραβδάκι. 90
 [...]

 Βαδίζουμε έτσι προς την πολιτεία 104
 [...]

 μνήματα αλλοιώνουν το τοπίο ως πέρα. 115
 Έτσι και εδώ παντού φυτρώνουν τάφοι·
 μα είναι πιο πικρή η αγωνία,
 καθώς φλόγες πετιούνται ανάμεσά τους
 και λαμπαδιάζουν· ούτε καν η τέχνη
 του σιδερά δεν θέλει τόση λάβρα. 120
 Στέκονταν οι ταφόπλακες ολόρθες
 και οιμωγές ξεχύνονταν τριγύρω,
 βγαλμένες, λες, από βασανιστήρια.
 «Δάσκαλε» κάνω εγώ «ποιοι να 'ναι ετούτοι,
 που μες σ' αυτά τα μνήματα χωμένοι 125
 ακούγονται απ' τον πόνο να στενάζουν;»
 «Είναι αιρεσιάρχες» μου απαντάει
 «με κάθε σέκτας οπαδούς μυριάδες,
 δεν πάει ο νους σου, ξέχειλοι οι τάφοι.
 Θαμμένοι είναι όμοιος με όμοιον σε κιβούρια, 130
 αλλού ζεστά και αλλού πυρακτωμένα».
 Στρέφεται στα δεξιά και προχωράμε
 μέσα απ' τα κάστρα και τους κολασμένους.

Άσμα 10ο – Canto X

Στενό δρομάκι παίρνει ο δάσκαλός μου 1
 ανάμεσα τα τείχη και τους τάφους
 [...]

 «μπορώ να δω; Οι πλάκες στέκουν όρθιες 8
 και φύλακας κανείς δεν τα φυλάει».
 [...]

 Βλέπετε, αν καλά το νιώθω, όσα 97
 θα φέρει απ' τα μελλούμενα ο χρόνος,
 όμως τα τωρινά τα αγνοείτε».

[...]

 Στρίβει στ' αριστερά του κι απ' τα τείχη
 κατά το κέντρο παίρνουμε έναν δρόμο
 που σε φαραγγί οδηγεί, απ' όπου 135
 απαίσια δυσωδία φτάνει ως πάνω.

Άσμα 11ο – Canto XI

Από το χείλος βεράθρου άγριων βράχων,
 που τον γκρεμό κυκλώνουν σαν χοάνη,
 είδαμε κάτω πιο σκληρά μαρτύρια.
 Η δυσσομία μέσ' απ' της αβύσσου
 τα σπλάχνα μάς ωθεί να βρούμε απάγκιο 5
 πίσω απ' την πλάκα ενός μνημειώδους τάφου,
 όπου διακρίνω επιγραφή να λέει:
 Εντός μου κείται ο πάπας Αναστάσιος,
 που ο Φωτεινός τον τράβηξε στο κρίμα..
 [...]

 «Άλλοι τρεις κύκλοι υπάρχουν μες στους βράχους,
 ομόκεντροι, που όλο και στενεύουν,
 καθώς βαθαίνουν, σαν αυτούς που είδες.
 Κι οι τρεις χωρούν πλήθη ψυχές χαμένες·
 σου αρκεί που θα τις δεις, μα πρώτα μάθε 20
 πώς και γιατί μοιράστηκαν σε στοίβες.
 [...]

 Στους βίαιους πάει ο κύκλος που θα δούμε
 κι αυτός υποδιαιρείται σε τρεις ζώνες,
 όσα είναι τα θύματα της βίας: 30

ο Κύριος, ο εαυτός μας κι ο πλησίον·
 η βία αυτούς χτυπάει ή τ' αγαθά τους,
 όπως ξεκάθαρα θα σου εξηγήσω.
 Άλλοι σκοτώνουν κι άλλοι τραυματίζουν 35
 ή το βιος άλλου ανθρώπου καταστρέφουν
 χαλώντας, πυρπολώντας, λεηλατώντας.
 Έτσι εκθεμελιωτές, ληστές, φονιάδες,
 μαχαιροβγάλτες βασανίζονται όλοι
 σε στοίβες χωριστές της πρώτης ζώνης.
 Κάποιοι άλλοι βία ασκούν τον εαυτό τους 40
 ή βλάπτουν τ' αγαθά τους και τα κλαίνε
 χωρίς ελπίδα στη δεύτερη ζώνη·
 είναι όσοι αυτοκτόνησαν ή κι όσοι
 στον τζόγο κύλησαν, θρηνώντας τώρα

για όσα ευτυχείς θα είχαν απολαύσει. 45
 Μα κι ο αρνητής του θείου είναι βίαιος
 κι ο βλάσφημος, αλλά κι όποιος χλευάζει
 την ένθεη αγαθότητα της φύσης.
 Τέτοιους θα βρεις στην πιο στενή απ' τις ζώνες
 με Καορσίνους και Σοδομίτες 50
 και μ' όσους τον Θεό καταφρόνησαν.
 Οχιά που την ψυχή δαγκώνει ο δόλος
 σε κάνει ν' αδικείς κι όποιον σου δείχνει
 μα κι όποιον δεν σου δείχνει εμπιστοσύνη.
 Στη δεύτερη περίπτωση διαλύει 55
 δεσμούς αγάπης που ορίζει η φύση·
 έτσι έχουν πέσει στον πιο κάτω κύκλο
 γλείφτες, υποκριτές, μάγισσες, μάντιες,
 κλέφτες, σιμωνιακοί, παραχαράχτες,
 ρουφιάνοι, λωποδύτες και άλλοι αχρείοι. 60
 Μα ο πρώτος δόλος σβήνει την αγάπη
 που απορρέει απ' την εμπιστοσύνη.
 Γι' αυτό στον πιο στενό κύκλο του Άδη,
 στις γης το κέντρο όπου έχει θρόνο ο Δίτης, 65
 λιάνει στο αιώνιο πυρ κάθε προδότης».
 [...]

 Καιρός να φεύγουμε· ακολούθησε με·
 οι Ιχθύες στον ορίζοντα ανατέλλουν
 κι η Άρκτος γέρνει κατά τον Μαΐστρο.
 Πιο πέρα, προς τα κει, θα κατέβουμε. 115

Άσμα 12ο – Canto XII

Απόκρημνη για κάθοδο η ράχη.
 Πιο τρομερή φαντάζει αν αντικρίσεις
 τον αποτρόπαιο βιλγάτορά της.
 Θυμίζει τον γκρεμό κοντά στο Τρέντο,
 όπου σεισμός ή διάβρωση είχαν ρίξει 5
 βράχια μέχρι την κοίτη του Αδίγη
 κι απ' τη βουνοκορφή ως το ποτάμι,
 απότομο πολύ για να ρισκάρεις.
 Τίσιος γκρεμός κι εδώ σε πάει κάτω. 10
 Ψηλά κυλιέται το όνειδος της Κρήτης,
 [...]

 Μας είδε και τις σάρκες του δαγκώνει,
 όπως ότανμανιάζει ο λυσσασμένος. 15

[...]

 Πως με δεσμά λυμένα πια ο ταύρος,
 που 'χει δεχθεί το πλήγμα του θανάτου,
 πριν πέσει παραδέρνει δώθε κείθε, 25
 έτι είδα τον Μινώταυρο να κάνει.
 [...]

 «Κατέβα, πέρνα τώρα που μανιάζει!»
 Πατούσαμε σ' ένα σωρό από πέτρες,
 που υποχωρούσαν στο κατέβασμα μου,
 καθώς πρώτη φορά δεχόταν βάρος. 30
 [...]

 Μα δεξ βαθιά στον λόγκο· ξεχωρίζει 46
 ποτάμι αίμα καυτό· βράζουν εντός του
 όσοι τους άλλους έβλαψαν με βία».
 [...]

 Φαρδιά καμπύλη η τάφος με το αίμα
 αγκαλιάζει το πλάτωμα τριγύρω,
 [...]

 Κάλπαζαν μεταξύ γκρεμού και τάφρου 55
 τοξότες Κένταυροι, λες σε κυνήγι,
 [...]

 Μύριοι γύρω απ' την τάφο ρίχνουν βέλη
 σ' όποιον μέσα απ' το αίμα ξεμυτίσει
 το όριο της ποινής του ξεπερνώντας». 75
 [...]

 δωσ' μας συνοδοιπόρο έναν δικό σας,
 αντίκρυ να μας πάει μες απ' το αίμα
 κι ετούτον να δεχτεί ως αναβάτη, 95
 μιας και δεν είναι πνεύμα να πετάξει»
 [...]

 πλάι ε αίμα ολοπόρφυρο που βράζει
 και βγάζουν ουρλιαχτά οι ζεματισμένοι
 Είδα και βουτηγμένους ως τα φρύδια.
 Ο μέγας Κένταυρος λέει: « Τύρανοι είναι,
 φονιάδες κι άρπαγες! Πλούτισαν με αίμα! 105
 [...]

 πάνω από ένα πλήθος, βυθισμένο 116
 στο αίμα το αχνιστό ως το λαρύγγι.
 [...]

 Βλέπω κάποιους να βγάζουν το κεφάλι 121
 απ' το ποτάμι· άλλοι και το σώμα·
 [...]

 Το αίμα χαμηλώνει λίγο λίγο,
 ώσπου τα πόδια μόνο ζεματάει· 125

και στο σημείο αυτό περνάμε αντίκρυ.
«Απ’ την εδώ μεριά, όπως βλέπεις,
γίνεται πιο ρηχό το αίμα που βράζει»
είπε ο Κένταυρος «μα, πίστεψέ με,
130 ότι απ’ την άλλη όσο πάει βαθαίνει,
μέχρι να φτάσει εκεί οπού αρμόζει
οι τύραννοι για πάντα α στενάζουν.

Άσμα 13ο – Canto XIII

κι εμείς χωνόμασταν μέσα σε δάσος
απάτητο, αγάρακτο, παρθένο.
Πράσινο πουθενά, τα φύλλα μαύρα,
5 κλαδιά μόνο στρεβλά, γεμάτα ρόζους
κι άκαρπα με δηλητηριώδη αγκάθια.
[...]
Εδώ φωλιάζουν οι αποτρόπαιες Άρπιες,
10 Έχουν πλατιές φτερούγες κι όψη ανθρώπου,
νύχια γαμψά, χοντρό στομάχι όρνιου
και μες στα αλλόκοτα φυτά θρηνούνε.
[...]
πριν μπούμε πιο βαθιά, πως τούτη η ζώνη
17 είναι η δεύτερη κι εδώ θα μείνεις,
μέχρι να βγεις στην έρημο της φρίκης.
[...]
Από παντού θρήνοι έρχονταν στ’ αφτιά μου,
22 ψυχή όμως δεν έβλεπα να κλαίει
και κοντοστάθηκα πελαγωμένος.
[...]
πως τόσα βογκητά τα βγάζαν κάποιοι
που μες στις φυλλωσιές για μας κρυφτήκαν.
Γι’ αυτό μου είπε ο δάσκαλος: « Αν κόψεις
30 απ’ τα φυτά ετούτα ένα κλαράκι,
κούφια θα βγουν όσα έβαλες στον νου σου».
Το χέρι τότε απλώνω και τσακίζω
κλωνί αγκαθωτού, πελώριου θάμνου.
«Γιατί με σκίζεις;» ούρλιαξε ο κορμός του.
Κι όταν πια βάρτηκε από μαύρο αίμα,
35 μου ξαναλέει: «Πληγές γιατί μου ανοίγεις;
Οίκτο δεν νιώθεις μέσα σου κανέναν;
Σε ανθρώπους που άγρια δέντρα καταντήσαν
[...]

έτσι απ’ το τραύμα που άνοιξα αναβλύζουν
αίμα και λόγια· το κλωνί πετάω
45 από τον φόβο μου αποσβολωμένος.
[...]
πες μας ψυχές και κούτσουρα πώς σμίγουν
και γίνονται ένα· κι αν ποτέ γλιτώνει
90 καμιά τους από ένα τέτοιο σώμα».
Φυσομανάει τότε άξαφνα το δέντρο
και γίνεται το φύσημα φωνή του:
[...]
Όταν βγαίνει η ψυχή, η λυσσασμένη,
95 με τη δική της βούληση απ’ το σώμα,
τη στέλνει ο Μίνως στον έβδομο κύκλο.
Πέφτει όπου λάχει μες σ’ αυτό το δάσος,
όπου η μοίρα την εκσφενδονίσει·
εκεί βλασταίνει σαν άγριο σιτάρι
100 και δέντρο ακόμα αγριότερο θεριεύει·
οι Άρπιες τρων τα φύλλα του κι ανοίγουν
πληγές, που θύρες γίνονται του πόνου.
Κι εμείς θα βρούμε πάλι τα κορμιά μας,
όμως κορμί κανείς δεν θα φορέσει.
105 Πως να ντυθείς το ρούχο που ’χεις σκίσει;
Μαζί τους θα συρθούμε στο άγριο δάσος·
καθένα απ’ τα κορμιά μας θα κρεμιέται
απ’ τον κορμό της εχθρικής ψυχής του».
[...]
115 Και να που αριστερά, γυμνοί, δαρμένοι,
τρέχουνε δυο σαν να τους κυνηγάνε
κι η φούρια τους κλαδιά παντού τσακίζει.
[...]
και κρύφτηκε, κουβάρι, σ’ έναν θάμνο.
Τρέχαν ξοπίσω τους σ’ όλο το δάσος
125 κοπάδια σκύλες μαύρες, πεινασμένες,
που σαν λαγωνικά ξάφνου λυμένα
χίμηξαν με μανία στον κρυμμένο
κατασπαράζοντάς τον με τα δόντια.
Φύγαν με τα άθλια μέλη του στο στόμα.

Άσμα 14ο – Canto XIV

φθάνουμε στο σημείο που χωρίζει
τη δεύτερη απ’ την τρίτη ζώνη, όπου
5

του δίκιου τα σκληρά έργα αντικρίζεις.
[...]
θα πω ότι βγήκαμε ε τόπο χέρσο,
γη που κάθε βλαστό νεκρώνει εντός της.
10 Το δάσος των κλαυθμών την περικλείει,
όπως κι αυτό η ματωμένη τάφος.
Σταθήκαμε στο σύνορο άκρη άκρη.
Άμμος πυκνή και άνυδρη απλωνόταν
[...]
Είδα ψυχές γυμνές, πολλές, κοπάδια·
20 όλες τους με απόγνωση θρηνούσαν,
γι’ άλλη ποινή, θαρρείς η καθεμιά τους.
Ανάσκελα, κατάχαμα ήταν κάποιες·
άλλες καθόντουσαν κουβαριασμένες·
σε κίνηση ατέρμονη άλλο τσούρμο,
25 που ήταν και οι περισσότερες απ’ όλες.
Πιο λίγες όσες κείτονταν στο χώμα,
μα είχαν λαλιά πιο φλύαρη στον θρήνο.
Από ψηλά βρέχει φωτιά ως πέρα
στη χέρσα γη, φλόγες νωθρές, σαν χιόνι
30 που πέφτει σε πλαγιά βουνού με άπνοια.
[...]
έτσι έπεφτε κι εδώ το πυρ το αιώνιο.
Σαν το φιτίλι άρπαζε η άμμος
και πύρωνε, διπλάσια να ’ναι η οδύνη.
Σ’ έναν χορό μαρτύριο δίχως τέλος
40 χέρια τρισάθλια διώχναν πέρα δώθε
νέες φωτιές που απάνω τους ερχόνταν.
[...]
Τώρα ακολούθησέ με και μη βάλεις
ακόμα πόδι την καυτή την άμμο·
75 πάτα μονάχα εκεί που υπάρχουν δέντρα».
Φτάσαμε σιωπηλοί μπρος σ’ ένα ρέμα
που ορμάει ολοπόρφυρο απ’ το δάσος·
[...]
81 Όμοια μ’ αυτά την άμμο αυλακώνει.
Κοίτη και όχθες έχουν πιάσει πέτρα,
που φτάνει πάνω πάνω, ως το χείλος·
έτσι ένιωσα πως πέρασμα εδώ θα ’ταν.
[...]
90 ό,τι πιο αλλόκοτο τα μάτια ου είδαν
είναι το ποταμάκι αυτό, που σβήνει
όποια φωτιά πέφτει από ψηλά του»
[...]
Κι έπειτα λέει: «Είναι ώρα πια να βγούμε

από το δάσος· ακολούθησε με.
140 Μας φτιάχνουν δρόμο οι όχθες που δεν καίνε·
απάνω τους πριν πέσει η φλόγα σβήνει».

Άσμα 15ο – Canto XV

Την πέτρινη ακροποταμιά περνάμε·
1 την
ο ατμός από το ρέμα είναι σαν στέγη
που απ’ τη φωτιά γλιτώνει κοίτη και όχθες.
[...]
Είχαμε πια απομακρυνθεί απ’ το δάσος
20 τόσο, που δεν το διέκρινα, γυρνώντας
να το αναζητήσω με το βλέμμα.
Και να, πλήθος ψυχές πλάι στο ρέμα
βαδίζουν προς τα εμάς· η καθεμιά τους
μας περιεργάζεται, όπως κοιτάζει
25 ξένος τον ξένο με σελήνη νέα·
σμίγουν τα βλέφαρα σαν γέρος ράφτης
30 που η τρύπα της βελόνας τον παιδεύει.
[...]
37 «Γιε μου» είπε «από μας όποιος καθίσει
και μια στιγμή, μετά για εκατό χρόνια
40 κείτεται ακίνητος, βορά στις φλόγες.

Άσμα 16ο – Canto XVI

75 Ήμουν πια εκεί όπου το νερό με βρόντο
γκρεμίζεται στην παρακάτω ζώνη
[...]
81 όταν ξεγλίστρησαν μαζί τρεχάτοι
τρεις ίσκιοι από ένα σμήνος που περνούσε
5 μες στης φωτιάς την άγρια καταιγίδα.
Τρέχαν σ’ εμάς κι ούρλιαζαν μ’ ένα στόμα:
«Για στάσου εσύ, που φαίνεται απ’ το ρούχο
ότι είσαι απ’ τη δική μας γη, την άθλια».
10 Τι πληγιασμένα σώματα αντικρίζω!
Τι εγκαύματα απ τις φλόγες, παλιά, νέα!...
90 Πονάω ακόμα και που το θυμάμαι.
[...]

έγινε πιο γοργή· κι όταν μας φτάσαν,
 δέθηκαν και οι τρεις μαζί σε κύκλο.
 [...]

 όμοια και αυτοί έστρεφαν προς τα μένα
 το πρόσωπο έτσι, που οι λαιμοί πήγαιναν
 σε αντίθετη κατεύθυνση απ' τα πόδια.
 [...]

 Αν είχα να προστατευτώ απ' τις φλόγες,
 κάτω μαζί τους θα 'τρεχά να σμίξω
 και νιώθω πως θα το άντεχε ο σοφός μου·
 μα ο φόβος παρανάλωμα μη γίνω
 νίκησε τη σφοδρή μου επιθυμία
 στην αγκαλιά τους λαίμαργα να πέσω.
 «Καμιά αποστροφή! Μονάχα πόνο»
 [...]

 Τον ακολούθησα· σε λίγο ο βόμβος
 απ' τα νερά τόσο έντονα θα ηχούσε
 που θα 'πνιγε τις ίδιες τις φωνές μας.
 [...]

 και πέφτει καταρράκτης που βροντάει,
 δίχως να σκορπιστεί σε χίλια ρυάκια,
 [...]

 έτσι κι απ' το απότομο φαράγγι
 τα πορφυρά νερά πέφταν με βρόντο,
 που λίγο ακόμα θα 'παιρνε τ' αφτιά μου
 Ένα σκοινί είχα γύρω μου για ζώνη
 που θα το έκανα θηλιά μια μέρα,
 την πλουμιστή λεοπάρδαλη να πιάσω.
 Αφού το έλυσα από τη μέση,
 κατά την προσταγή του οδηγού μου,
 κουβάρι τυλιγμένο τού το δίνω.
 Έγειρε τότε εκείνος στα δεξιά του,
 πατάει λίγο πίσω, παίρνει φόρα
 και στου γκρεμού την άβυσσο το ρίχνει.
 [...]

 Μου λέει: «Θ' ανέβει τώρα ό,τι προσμένω.
 Κι ό,τι ψυχανεμίστηκε ο νους σου
 σε λίγο θ' αποκαλυφθεί μπροστά σου».
 Όταν η αλήθεια μοιάζει με το ψέμα,
 κράτα όσο μπορείς κλειστό το στόμα
 μην ντροπιαστείς, κι ας έλεγες αλήθεια.
 [...]

 πως είδα στον πηχτό και μαύρο αέρα
 ένα ον να κολυμπάει προς τα πάνω·
 κι ανδρείους θα 'σκιαζε όπως ξεμυτούσε,

20 σαν δύτες που είχε μόλις ξεσκαλώσει
 την άγκυρα από του βυθού τα βράχια,
 ή άλλο εμπόδιο, και βγαίνει με χέρια
 135 ορθάνοιχτα και πόδια λυγισμένα.

Άσμα 17ο – Canto XVII

«Ιδού το τέρας που 'χει ουρά λεπίδι,
 περνάει βουνά, συντρίβει τείχη κι όπλα!
 Να ποιος όλο τον κόσμο μαγαρίζει!».
 [...]

 κι έγνεψε στο στοιχειό να βγει στην όχθη
 5 την πέτρινη, όπου πατούσαμε ήδη.
 Το βδελυρό θηρίο της απάτης
 ακούμπησε τη μούρη και το στήθος,
 χωρίς να βγάλει έξω την ουρά του.
 Έβλεπες δίκαιο άνθρωπο στην όψη
 10 και με καλή θωριά· μα προς τα κάτω
 το σώμα ενός φιδιού ξετυλιγόταν.
 Δύο χέρια μαλλιαρά ως τις μασχάλες·
 το στέρνο η ράχη και τα δυο πλευρά του
 γεμάτα σχέδια, κόμπους και ροδέλες.
 15 Τόσο χρωματιστά κι ανάγλυφα ούτε
 [...]

 όμοια στεκόταν το τρισάθλιο τέρας
 στην πέτρινη άκρη που την άμμο ζώνει.
 Πάνω απ' το βάραθρο έσειε την ουρά του,
 25 υψώνοντας τη φονική αιχμή της,
 φαρμακερή σαν του σκορπιού το αγκάθι.
 [...]

 Δεξιά κατηφορίσαμε άκρη άκρη
 για δέκα βήματα· γλιτώσαμε έτσι
 τον πυρωμένο τόπο και τις φλόγες.
 Κι εκεί που το ζυγώναμε αντικρίζω
 35 στο άπλωμα της άμμου πλήθος ίσκιους,
 που κάθονταν στου βαράθρου το χείλος.
 [...]

 Έτσι στην εσχατιά του έβδομου κύκλου
 κίνησα ολομόναχος να πάω
 45 εκεί που οι δύσμοιροι ήταν καθισμένοι.
 Ξεχείλιζε απ' τα μάτια ο σπαραγμός τους·
 πάλευαν με τα χέρια να σωθούνε

μια απ' την καυτή άμμο, μια απ' τις φλόγες·
 [...]

 όψη γνωστή δεν βρήκα· είδα μόνο
 55 σακούλια στους λαιμούς τους κρεμασμένα,
 καθένα μ' άλλο έμβλημα και χρώμα·
 κι όλοι τα μάτια τους σ' αυτά κάρφωναν.
 [...]

 Τον οδηγό μου βλέπω να 'ναι κιόλας
 σκαρφαλωμένος στου αγριμιού την πλάτη
 και να μου λέει: «Δύναμη έχει! Θάρρος!
 Μόνο με τέτοιες σκάλες πας πιο κάτω.
 Ανέβα εσύ μπροστά· θα μπω στη μέση,
 να μην μπορεί η ουρά να σε χτυπήσει».
 [...]

 Πως προς τα πίσω βγαίνει απ' το λιμάνι
 100 το πλοίο έτσι ξεμάκρυνε το τέρας·
 κι αφού ξανοίχτηκε ελευθερωμένο,
 τέντωσε την ουρά στο ύψος του στήθους
 σαν χέλι, προχωρώντας στον αέρα
 που μάζευε μπροστά με τα χέρια.
 [...]

 Κανείς δεν τρόμαξε όσο εγώ όταν είδα
 παντού κενό· γύρω έσβηναν τα πάντα·
 μοναδική μου θέα το θηρίο.
 Όλο και κατεβαίνει κολυμπώντας
 105 αργά και εγώ το νιώθω απ' τον αέρα,
 [...]

 Ακούω στα δεξιά τον καταρράκτη
 να καταβαθαρώνεται με βρόντο
 και γέρνω το κεφάλι να κοιτάξω.
 Χειρότερα αλαφιάζομαι στη θέα
 φωτιάς μα κι όταν οι θρήνοι με κυκλώνουν·
 γρήγορα κουλουριάζομαι απ' τον φόβο.
 Βλέπω ό,τι δεν έβλεπα ως τώρα:
 η κυκλική μας κάθοδος με φέρνει
 125 σε βάσανα που από παντού αντηχούνε.
 [...]

 προσγειώθηκε, μπρος στον σπασμένο βράχο·
 κι αφού μας ξεφορτώθηκε, πετιέται
 135 σαν βέλος από τη χορδή του τόξου.

Άσμα 18ο – Canto XVIII

55 Στην Κόλαση Κακά Σακιά ονομάζουν
 τόπο που 'χει του σίδερου το χρώμα
 από τα βράχια που τον περιζώνουν.
 Καταμεσής της άθλιας τούτης ξέρας
 5 χάσκει πλατύ και τρίςβαθο πηγάδι·
 [...]

 80 Από τα βράχια ως το πηγάδι ο χώρος
 είναι χοάνη, που όσο πάει βαθαίνει,
 και κατανέμεται σε δέκα σάκους.
 Πως τάφροι πολλαπλές ζώνουν τριγύρω
 10 τα κάστρα για την άμυνα του τείχους
 [...]

 100 ίδιοι φαντάζουνε κι ετούτοι οι λάκκοι·
 και πώς απ' το κατώφλι κάθε κάστρου
 σε παν στην έξω όχθη γεφυρούλες,
 15 έτσι φυτρώνουν γλώσσες απ' τα βράχια,
 πάνω από κάθε σάκο σαν γεφύρια,
 105 και στο πηγάδι όλες τους συγκλίνουν.
 [...]

 από την ράχη του. Ακολουθούσα
 20 τον βάρδο που έκανε στ' αριστερά μας.
 Κι απ' τα δεξιά μου είδα νέα οδύνη,
 115 νέα βασανιστήρια, νέους θύτες.
 Εέχειλη η πρώτη γούβα. Μεσ στη γύμνια
 25 οι αμαρτωλοί σε δυο σειρές κινούνταν:
 στη μια διασταυρωνόμασταν· στην άλλη,
 120 μαζί μας τρέχοντας, μας προσπερνούσαν,
 [...]

 35 Στις δυο μεριές των μαύρων βράχων είδα
 δαίμονες κερασφόρους που τις πλάτες
 τσάκιζαν ανελέητα με μαστίγια.
 [...]

 66 «δεν έχει εδώ για πούλημα γυναίκες!»
 [...]

 70 πιο πέρα βρίσκουμε μια γλώσσα βράχου
 σαν γέφυρα κι αυτή πάνω απ' τον λάκκο.
 Με ανάλαφρο το βήμα την περνάμε
 δεξιά πηγαίνοντας στην άγρια ράχη,
 μακριά απ' αυτούς που αιώνια γύρους φέρνουν.
 Φτάσαμε εκεί όπου έχασκε καμάρα
 κάτω μας, πέρασμα για τους δαρμένους,

[...]
 Ορδές κοιτάζαμε απ' τ' αρχαίο γεφύρι
 στο άλλο ρεύμα να 'ρχονται αντίκρυ μας,
 κι αυτοί χιλιοδαρμένοι απ' τα μαστίγια.
 [...]
 Μαζί του κι άλλοι πλανευτές βαδίζουν.
 Αρκούν τόσα που ξέρεις για τον λάκκο
 τον πρώτο και ποιους μέσα του κρατάει». Φτιάσαμε εκεί όπου το μονοπάτι
 στο δεύτερο από τα σακιά πλησιάζει
 και σχηματίζει άλλη μια καμάρα.
 Βόγκους ακούγαμε απ' τον νέο λάκκο
 να βγάζουν οι ψυχές, να ξεφυσάνε·
 δερνόντουσαν με τα ίδια τους τα χέρια.
 Μούχλας βρομιά στα βράχια είχε κολλήσει,
 που ξέρναγαν της Κόλασης τα σπλάχνα
 κι έφερν' αηδία σε μάτια και ρουθούνια.
 Δεν έβλεπες το βάθος, αν δεν ήσουν
 στην κορυφή απάνω της καμάρας,
 ώστε να πέφτει κάθετα το βλέμμα.
 Έτσι από κει κοιτώντας είδα πλήθη
 που άθλια τσαλαβουτούσαν μες στη βρόμα
 όλων μαζί των βόθρων, λες, του κόσμου.
 Ψάχνοντας κάτω βλέπω ένα κεφάλι
 τόσο στα περιττώματα χωμένο,
 [...]
 «Εδώ μ' έχουν βυθίσει οι κολακείες
 που η γλώσσα μου αχόρταγα πουλούσε».

Άσμα 19ο – Canto XIX

Ω Σίμων, μάγε, κι άθλιοι εσείς πιστοί του,
 αρπακτικά για ασήμι και χρυσάφι,
 που εκπορνεύετε τα θεία δώρα
 -την προίκα που ο Θεός δίνει στους τίμιους-
 η σάλπιγγα του δίκιου πια σημαίνει
 για σας τους έγκλειστους του τρίτου σάκου.
 [...]
 και στέκαμε στων βράχων την καμάρα
 απ' όπου βλέπεις όλο του το βάθος.
 Μέγιστε νου, ποια τέχνη φανερώνεις
 στον ουρανό, στη γη, στον φαύλο Άδη

κι είναι όλα ακριβοδίκαια μοιρασμένα!
 Είδα του μελανού γκρεμού τα πλάγια
 και στα έγκατα παντού να χάσκουν τρύπες,
 όλες τους στρογγυλές και στο ίδιο πλάτος.
 [...]
 Από το στόμιο κάθε τρύπας βγαίνουν
 τα πόδια και οι κνήμες κολασμένων
 ως τους μηρούς Κι όλο το σώμα μέσα.
 Τα πέλματά τους φλόγες τα τύλιγαν
 κι οι αρθρώσεις ανοιγόκλειναν με βία
 τόση, που θα 'σπαζαν στα δυο και βέργες.
 Πώς πιάνει η φλόγα απ' έξω ό,τι αλείφεις
 με λάδι και πιο μέσα δεν το ψήνει,
 έτσι έκαιγε απ' τα δάχτυλα ως τις φτέρνες.
 [...]
 Στο τέταρτο έχουμε ανέβει χείλος,
 γυρνάμε αριστερά και πάμε κάτω
 στο δύσβατο απ' τις μύριες τρύπες βάθος.
 [...]
 «Ω θλιβερή ψυχή, όποιος κι αν είσαι,
 σαν πάσσαλος ανάποδα μπηγμένος»
 [...]
 Κάτω από το κεφάλι μου είναι κι άλλοι
 πάπες σιμωνιακοί, πριν από μένα,
 των βράχων τις σχισμές βαθιά χωμένοι.
 [...]
 γιατί η απληστία σας κόσμο θλίβει,
 ενάρετους πατάει, εξαιρεί φαύλους.
 [...]
 Χρυσάργυρο θεό φτιάξατε κι είστε
 όμοιοι με ειδωλολάτρες· διαφορά σας:
 το ένα τους είδωλο και τα εκατό σας!
 [...]
 Κι ούτε κουράστηκε αγκαλιά να μ' έχει
 ως την κορφή απάνω της καμάρας
 που ενώνει τέταρτο και πέμπτο χείλος.
 Τότε γλυκά απιθώνει το φορτίο,
 γλυκά, γιατί γκρεμός χάσκει απ' τα βράχια
 που και κατσίκια ακόμα θα τον τρέμαν.
 Εκεί μου αποκαλύπτεται άλλος λάκκος.

Άσμα 20ο – Canto XX

Στίχους για νέα πάθη έχω να πλέξω,
 [...]
 Το βλέμμα μου έτοιμο είχε ήδη φτάσει
 στον ξέσκεπο βυθό, πλημμυρισμένο
 από τα δάκρυα εναγώνιων θρήνων,
 κι είδα ψυχές βουβές και βουρκωμένες
 να προχωρούν στο κυκλικό φαράγγι,
 όπως οι ζωντανοί στις λιτανείες.
 Σκύβοντας κι' άλλο, διέκρινα με φρίκη
 πως η όψη, το πηγούνι κι ο λαιμός τους
 φύτρωναν απ' τη ράχη όχι απ' το στέρνο.
 Το βλέμμα τους χαμήλωνε στη πλάτη,
 γι' αυτό, κι αν θέλαν μπρος τους να κοιτάξουν,
 ήταν ανάγκη πίσω να στραφούνε.
 [...]
 να νιώσεις όσα γράφω, κρίνε ο ίδιος
 πώς θα μπορούσα αδάκρυτος να μείνω
 μπρος σε τόσο στρεβλή εικόνα ανθρώπου:
 στάλαζαν απ' τα μάτια τους δάκρυα,
 για να κυλήσουν μες τα πισινά τους.
 Έκλαιγα, ναι, γερμένους σε μια πέτρα
 στο άγριο γεφύρι ώπου ο οδηγός μου είπε:
 «Κουτός είσαι σαν όλους; Εδώ έλεος
 Είναι να'σαι ανελέητος για πάντα.
 [...]
 Δες πως η πλάτη του έχει γίνει στήθος,
 γιατί αδηφάγα κοίταζε όλο εμπρός του.
 Πίσω κοιτά, μα προς τα μπρος βαδίζει.
 [...]
 Μα έλα πια, γιατί η Σελήνη αγγίζει
 τα σύνορα των δυο ημισφαιρίων,
 στη θάλασσα πιο κάτω απ' τη Σεβίλλη.
 Θυμήσου την πανσέληνο χτες βράδυ
 και μην ξεχνάς ποτέ ότι το φως της
 σου στάθηκε αρωγός στο μαύρο δάσος».

Άσμα 21ο – Canto XXI

Είδαμε στα Κακά Σακιά να χάσκει

εμπρός μας η επόμενη χαράδρα·
 σε μάταιους κλαυθμούς ήταν πνιγμένη
 και βουτηγμένη σε άραχλη μαυρίλα.
 [...]
 καχύρρευστη έβραζε στα βάθη η πίσσα
 κολλώντας στις πλαγιές παντιού σαν γλίτσα.
 Δεν είδα στο κατράμι το λιωμένο
 παρά φουσκάλες, που όλο και ανεβαίνουν
 και σκάγανε, προτού κατακαθίσουν.
 [...]
 Δαίμονα μαύρο αντίκρισα να τρέχει
 πίσω μας και να φτάνει ως το γεφύρι.
 Αχ, πόσο αγριωπή ήταν η μορφή του!
 Τι σουβλερές κινήσεις με αλάφιασαν
 με ορθάνοιχτα φτερά και αίλουρου βήμα!
 Στη ράχη του την ανασηκωμένη
 έναν αμαρτωλό είχε καβάλα
 κρατώντας τον γερά απ' τους αστραγάλους.
 «Άγρια Καμάκια» λέει απ' τη γέφυρα μας
 «πάρτε έναν προεστό τής Σάντα Τζίτα!
 Βυθίστε τον κι εγώ επιστρέφω γι' άλλους
 στον τόπο εκείνο που ανθεί το είδος·
 γιατί πλην του Μποντούρο όλοι πουλιούνται
 και το "όχι" κάνουν "ναι" για λίγο χρήμα».
 Στην πίσσα τον πετάει κι απ' το γεφύρι
 το σκάει με όση φούρια δεν θα είχε
 ούτε μαντρόσκυλο πίσω από κλέφτη.
 Βουλιάζει ο άλλος, μαύρος ξαναβγαίνει
 κι οι δαίμονες, που'χαν τη γέφυρα άντρο,
 του ουρλιάζουν: «Άγια όψη εδώ δεν έχει,
 δεν κολυμπούν εδώ όπως στον Σέρκιο!
 Γι' αυτό αν τις καμακιές μας δεν αντέχεις,
 μη βγάζεις το κεφάλι έξω απ' την πίσσα!».
 Μια εκατοστή από δίκρανα του μήγουν
 λέγοντας: «Βυθισμένος θα χορεύεις
 και στα κρυφά ό,τι μπορείς θ' αρπάξεις».
 Θαρρείς και ήταν πιρούνια αρχιμαγειρών,
 [...]
 Πήγε μετά ως του γεφυριού την άκρη
 κι εκεί, πατώντας πια το έκτο χείλος,
 χρειάστηκε να δείξει ατάραχη όψη.
 [...]
 Τρέχω και τον πλησιάζω όμως μπροστά μου
 πετιούνται τσούρμο οι διάβολοι· τρομάζω

μήπως και παραβούν τη συμφωνία.
 [...]
 μετά σ' εμάς: «Πέρα απ' αυτόν τον βράχο
 δεν έχει οδό, γιατί το έκτο γεφύρι
 γκρεμίστηκε κι είναι μια στοίβα πέτρες.
 Μα αν θέλετε να πάτε παραπέρα,
 στη ράχη της σπηλιάς αυτής τραβήξτε
 κι εκεί έχει για πέρασμα άλλον βράχο.
 [...]
 Την πίσσα που κοχλάζει ελέγξτε γύρω·

Άσμα 22ο – Canto XXII

Όμως τόσο αλλόκοτη τρομπέτα 10
 δεν έχω δει ποτέ να δίνει σήμα
 για εκκίνηση πεζών, ιππέων, πλοίων.
 Ω φρίκη! Δέκα δαίμονες μας πάνε!
 [...]
 Ωστόσο το κατράμι είχα στο νου μου,
 [...]
 κι εδώ, σαν γι' ανακούφιση απ' τον πόνο,
 κάποιιοι αμαρτωλοί δείχναν τη ράχη
 και στο άψε σβήσε πάλι τη βύθιζαν.
 Κι όπως μέσα στον βούρκο τα βατράχια
 ίσα που αφήνουν έξω το μουσούδι,
 μα κρύβουν στο νερό κοιλιά και πόδια,
 όμοια κι οι αμαρτωλοί παντού λούφαζαν.
 [...]
 Κι είδα –το λέω και σφίγγεται η καρδιά μου–
 έναν ν' αργοπορεί, σαν το βατράχι
 [...]
 τον πιάνει απ' τα μαλλιά που έσταζαν πίσσα 35
 και έξω τον τραβάει, λες κι ήταν βίδα.
 [...]
 «Μπρός, τρελο-Κόκκινε, μπήξ' του στη ράχη
 τ' αρπαχτικά σου νύχια, να τον γδάρεις!»
 φώναζαν εν χορώ τα αισχρά δαιμόνια.
 [...]
 Εις μάτην! Οι φτερούγες δεν προφταίνουν 127
 τον φόβο: ο ένας χώθηκε στην πίσσα

Άσμα 23ο – Canto XXIII

Σύγκορμος ανατρίχιαζα απ' τον φόβο. 19
 [...]
 Αν η πλαγιά γέρνει ομαλά δεξιά μας 31
 και στο επόμενο σακί βρεθούμε,
 γλιτώνουμε από το κυνηγητό τους».
 [...]
 και βλέπω μ' ανοιχτά φτερά να φτάνουν 35
 οι δαίμονες, για να μας καμακώσουν.
 Μεριάς μ' αρπάζει ο δάσκαλος σαν μάνα,
 [...]
 Κι αυτός από την κορυφή τσουλάει
 ανάσκελα στη ράχη την κρημνώδη
 που φράζει απ' τη μια μπάντα το φαράγγι. 45
 Ποτέ νερό δεν κύλησε σε αυλάκι
 με τέτοια φόρα ως τον τροχό του μύλου,
 [...]
 Φτιασιδωμένο ασκέρι είδαμε κάτω,
 ψυχές που αργά βαδίζουν και θρηνούσαν,
 ηττοπαθείς και αποκαμωμένες. 60
 Φορούσαν κάπες χαμηλά ως τα μάτια,
 ραμμένες, λες, ίδια με τις κουκούλες
 που του Κλινί οι καλόγεροι φοράνε.
 Απ' έξω ήταν χρυσές, να κάνουν ντόρο,
 μα μέσα όλες μολύβι· θα' ταν μπρος τους 65
 σαν ψάθινες του Φρειδερίκου οι κάπες.
 Ω ένδυμα βαρύ, αιώνιο άχθος!
 Βαδίζουμε και πάλι αριστερά μας,
 μαζί τους, με έγνοια για τον σπαραγμό τους·
 μα αυτοί, από το βάρος, μένουν πίσω 70
 τόσο, που με την κάθε δρασκειλιά μας
 νέες ψυχές συνέχεια συναντάμε.
 [...]
 εσείς που τρέχετε μες τη μαυρίλα! 78
 [...]
 με τέτοιο βάρος στον στενό τον δρόμο· 84
 [...]
 μες στων υποκριτών το άθλιο σινάφι, 92
 [...]
 Ο ένας λέει: «Οι χρυσαμένες κάπες 100
 από βαρύ μολύβι είναι φτιαγμένες·
 ως και οι ζυγαριές αγκομαχάνε.
 [...]»

μα κόβομαι, γιατί αντικρίζω κάποιον 110
 στη γη με τρεις πασσάλους σταυρωμένο.
 [...]
 «Αυτός ο καρφωμένος που κοιτάζεις 115
 τους Φαρισαίους είχε συμβουλευσει
 κάποιος για τον λαό να μαρτυρήσει.
 Γυμνός, φαρδύς πλατύς στον δρόμο κείται,
 τον βλέπεις, για να νιώθει όλο το βάρος
 όσων περνούν και τον ποδοπατάνε.
 [...]
 «Ανέλπιστο! Κοντά σου είναι ένας βράχος»
 είπε «που ξεκινά απ' τον έξω κύκλο
 και πάνω απ' τα σακιά γεφύρια απλώνει,
 όχι αυτό. Αυτό είναι γκρεμισμένο.
 Στα ερείπια σκαρφλώστε, που κύλησαν
 απ' την κορφή ως τον βυθό εδώ χάμω».

Άσμα 24ο – Canto XXIV

Έτσι κι ο δάσκαλος με είχε τρομάξει
 τόσο συννεφιασμένος· μα κι εκείνος
 γοργά βρήκε γιατρεία στη συννεφιά του·
 φτάνοντας μπρος στης γέφυρας το ερείπιο,
 γύρισε προς τα μένα με τη γλύκα 20
 που είχα πρωτοδεί μπροστά στον λόφο.
 Το χάλασμα μετρώντας με το βλέμμα
 κάτι στοχάστηκε· τα χέρια ανοίγει
 και μες στην αγκαλιά του με τραβάει.
 [...]
 με σήκωσε ως την κορυφή ενός βράχου
 και μου έδειξε άλλον βράχο λέγοντας μου:
 «Παντζώσου εκεί, μα πρώτα να ελέγξεις
 αν σε κρατά». Δεν ήταν ανηφόρα
 αυτή για να φοράς ρούχο με κάπα·
 την πήραμε με ρίσκο, πέτρα πέτρα,
 εκείνος ελαφρύς έσπρωχνε εμένα.
 [...]
 Του Άδη τα Κακά Σακιά συγκλίνουν
 στο πιο βαθύ πηγάδι της χοάνης,
 γι' αυτό του κάθε σάκου η κάτω ράχη
 είναι κοντύτερη από την απάνω.
 40
 Φτάσαμε στης κορφής τη στερνή πέτρα,

που από το χάλασμα έχασκε στο χάος.
 Δεν μου 'χε αφήσει ανάσα η ανηφόρα·
 στο τέρμα της ξαπόστασα στα βράχια,
 ανήμπορος να πάω παραπέρα. 45
 [...]
 «Όποιος τον βίο του άδοξα αναλώνει
 στη γη αφήνει ίχνη τόσα, όσα
 στον άνεμο ο καπνός κι ο αφρός στο κύμα.
 [...]
 Καινούριο δρόμο στη πλαγιά τραβάμε, 61
 στενό και κακοδιάβατο, βραχώδη,
 με ανηφοριά πιο απότομη απ' του πρώτου.
 [...]
 Κάτω κοιτώ, αλλά μες στα σκοτάδια 70
 πόσο βαθιά να δει ανθρώπου μάτι;
 [...]
 Και που να ροβολάμε απ' το γεφύρι
 εκεί που σμίγει με την όγδοη ράχη 80
 και το Κακό Σακί μπροστά μου χάσκει:
 βλέπω έναν χαλασμό φριχτό από φίδια,
 ράτσες πολλές, αξέμπλεχτα κουβάρια,
 που ως και τώρα το αίμα μου παγώνουν.
 [...]
 Μες το οικτρό κι ολέθριο ετούτο σμάρι
 τρέχαν πλήθος γυμνοί και τρομαγμένοι
 δίχως ελπίδα αντίδοτου ή κρυψώνας:
 πισθάγκωνα δεμένοι ήταν με τα φίδια 95
 που μπήγαν τις ουρές και τα κεφάλια
 στα νώτα τους· και μπρος σφιγμένα κόμπο·
 Και να, σε κάποιον που είναι πιο κοντά μας
 χιμάει και τον δαγκώνει ένα φίδι,
 εκεί όπου αυχέννας κι ώμοι σμίγουν.
 Ποτέ δεν γράφτηκε όμικρον ή γιώτα 100
 τόσο γοργά, όσο γοργά εκείνος
 πήρε φωτιά κι απόμεινε όλος στάχτη,
 να κείται έτσι στο χώμα ρημαγμένος·
 μα η τέφρα ανασυντάσσεται και ξάφνου
 του δίνει τη μορφή που 'χε και πρώτα.
 [...]
 Σαν κάποιος που έπεσε κι αναρωτιέται 112
 αν δύναμη δαιμονική τον ρίχνει
 [...]
 έτσι ένιωθε όρθιος πια κι ο κολασμένος. 118

Άσμα 25ο – Canto XXV

γιατί ένα πάει και σφίγγει τον λαιμό του, 5
σαν να του λέει «κράτα κλειστό το στόμα»,
κι ένα άλλο τού κυκλώνει τα δύο μπράτσα
και κουλουριάζεται ως το στέρνο έτσι,
που δέσμιος του ερπετού έχει απομείνει.
[...]

Οργίλο είδα έναν Κένταυρο να φτάνει
φωνάζοντας: «Που ’ναι ο αισχρός; Που πήγε;».
Τόσες οχιές στα έλη τής Μαρέμα
δεν βόσκουν, όσες είχε απ’ τα καπούλια 20
ως εκεί που έπαιρνε ανθρώπου σχήμα.
Στην πλάτη απ’ τον λαιμό πίσω καβάλα
καθόταν δράκος μ’ ανοιχτές φτερούγες
που ξέρναγε φωτιές σ’ όποιον περνούσε.
[...]

Καθώς προσηλωμένος τους κοιτούσα,
εξάποδο ερπετό ορμάει στον έναν 50
και τον σκεπάζει ολόκληρο σαν ρούχο·
με τα μπρος πόδια αδράχνει τα δυο μπράτσα,
με τα μεσαία την κοιλιά τού σφίγγει
και δόντια μπήγει μες στα μάγουλα του·
απλώνει στους μηρούς τα κάτω πόδια,
του χώνει την ουρά μέσα στα σκέλια
και πίσω ως τα νεφρά την ξεδιπλώνει.
[...]

Σαν το κερί που λιώνει οι δυο κόλλησαν 61
και άλλαξε του καθενός το χρώμα,
καθώς χυνόταν μες στο χρώμα του άλλου,
[...]

«Ανιέλ, αχ, πόσο αλλάζει η μορφή σου!
Δεν είσαι ένας πια μήτε και δύο».
Ήδη είχαν ενωθεί τα δύο κεφάλια 70
κι οι δυο μορφές τους σμίγαν σε μίαν όψη,
σαν να ’χασε ο καθένας τη δική του.
Τα τέσσερα άνω άκρα γίναν δύο·
πόδια, μηροί, στήθη και υπογάστρια
φρικτό, πρωτόγνωρο έκτρωμα γέννησαν. 75
Η πρώτη τους εικόνα έσβησε πλέον.
[...]

έτσι προς τις κοιλιές των άλλων δύο
φίδι άγριο, φλογισμένο ευθύς πετιέται,
μπλαβό και μαύρο σαν σπυρί πιπέρι·

κι εκεί, στον ομφαλό, που έμβρυα μας θρέφει,85
γερή δαγκωματιά στον έναν δίνει
κι απλώνεται φαρδύ πλατύ μπροστά του.
[...]

Και να πώς με αμοιβαία έλξη σμίξαν:
διχαλωτή ουρά το φίδι ανοίγει
κι ο λαβωμένος κλείνει τα δυο πόδια. 105
Μηροί και κνήμες του ενωμένα λιώνουν
και φαίνονται α ξεχώριστα σε λίγο,
δίχως ν’ αφήσουν ίχνη των αρμών τους.
Του ζώου η διπλή ουρά γίνεται πόδια,
Το φιδοτόμαρο του μαλακώνει· 110
λέπια φυτρώνουν στου αλλουνού το δέρμα,
τα μπράτσα του ρουφιοούνται απ’ τις μασχάλες
μες στο κορμί, ενώ όλο και μακραίνουν
του ερπετού τα μπρος μικρά ποδάρια.
[...]

Στέκεται ορθό το φίδι, σούρνεται ο άλλος· 121

Άσμα 26ο – Canto XXVI

Πήρε να μ’ ανεβάζει ο δάσκαλός μου
απ’ την πλαγιά όπου οι πέτρες φτιάχναν σκάλα, 15
την ίδια που ως εδώ είχαμε κατέβει·
στην ερημιά του άγριου εκείνου δρόμου
δεν θα περνούσαμε γκρεμούς και βράχια,
χωρίς να μας βοηθάνε και τα χέρια.
[...]

τόσες είδα κι εγώ φωτιές να λάμπουν 31
στο όγδοο βάραθρο όταν πια είχα φτάσει,
εκεί που τον βυθό έπιανε το μάτι.
[...]

όμοια μες στις χαράδρας το λαρύγγι 40
σάλευαν φλόγες, που δεν μαρτυρούσαν
πως κρύβαν καθεμιά έναν κολασμένο.
Ορθιος παρατηρούσα απ’ το γεφύρι
Κι αν από έναν βράχο δεν κρατιόμουν,
θα γκρεμιζόμουν, κι ας μην με είχαν σπρώξει.45
[...]

κι είπε: « Πνεύμα έχει μέσα η κάθε φλόγα· 47
καθένα, λες, φοράει ό,τι το καίει».
[...]

κλαιν μες στη φλόγα τους για την απάτη
του Δούρειου Ίππου που άνοιξε τον δρόμο
στο δοξασμένο σπέρμα των Ρωμαίων. 60

Άσμα 27ο – Canto XXVII

όταν πίσω μας έφτανε άλλη φλόγα,
που έστρεψε τη ματιά μας στην κορφή της,
απ’ όπου ήχος αλλόκοτος βοούσε.
[...]

έτσι και εδώ, μη βρίσκοντας τον δρόμο
να βγουν απ’ τη φωτιά τα λόγια οδύνης,
ακούγονταν σαν βουητό από φλόγες. 5
Κι αφού διέξοδο βρήκαν στην κορφή της
Με τους παλμούς που έφερνε η ομιλία,
καθάρια βγήκαν κι έτσι ακούστηκαν

Άσμα 28ο – Canto XXVIII

Ποίος άραγε, όσο κι αν προσπαθούσε,
θα ιστορούσε, σε πεζό έστω λόγο,
αυτά που είδα εδώ, πληγές και αίμα;
Φτωχή στ’ αλήθεια μοιάζει κάθε γλώσσα
να πει και να ερμηνεύσει τα μεγέθη
που δεν χωρούν στον λόγο και στον νου μας. 5
[...]

Αν όλοι αυτοί εκθέσουν τα κορμιά τους,
κατασφαγμένα ή ακρωτηριασμένα,
δεν φτάνουν το κακό του ένατου σάκου.
Βαρέλι δίχως πάτο ή σανίδια
τόσο δεν χάσκει όσο ένας που αντικρίζω
απ’ το πηγούνι ως τον πρωκτό ανοιγμένο,
με τ’ άντερα να κρέμονται απ’ τα σκέλια, 25
έξω τα σπλάχνα κι η βρομοσακούλα
που αφόδευμα ετοιμάζει απ’ ό,τι τρώμε.
Με βλέπει έκπληκτο μπρος σε όλα ετούτα
κι ανοίγει με τα χέρια του το στέρνο
λέγοντας: « Δες πώς κόβομαι στα δύο! 30
[...]

Μπρος μου άλλος σέρνεται θρηνολογώντας
απ’ τα σαγόνια ως τα μαλλιά ανοιγμένος.

Κι όλοι οι άλλοι που αντικρίζεις εδώ χάμω
σκάνδαλα σπείραν, σχίσματα όσο ζούσαν, 35
γι’ αυτό κι είναι στα δυο τώρα σχισμένοι.
Έχει έναν δαίμονα εδώ πιο πίσω,
που άσπλαχνα πεισοκόβει με μια σπάθα
κάθε δικό μας που θα συμπληρώσει
μια διαδρομή στον θλιβερό κύκλο· 40
γιατί οι πληγές μας θρέφουν, πριν ακόμα
βρεθούμε για άλλη μια φορά μπροστά του.
[...]

Κάποιος που ’χε μια τρύπα στον λαιμό του,
κομμένη μύτη ίσαμε τα φρύδια,
ένα μονάχα αφτί κι ήταν στημένος 65
[...]

Έμεινα να κοιτάζω το ασκέρι 112
και είδα κάτι που μου λείπει η τόλμη
να το ιστορήσω δίχως αποδείξεις.
[...]

Ναι, είδα, και θαρρώ πως βλέπω ακόμα,
ακέφαλο κορμί να προχωράει 120
όμοια μ’ όλο το θλιβερό μπουλούκι·
κρατάει το κομμένο του κεφάλι
απ’ τα μαλλιά, σαν να ’τανε φανάρι,
κι εκείνο λέει « Αλί μου!» βλέποντάς μας.
Είναι λυχνάρι του ίδιου του κορμιού του,
ένας σε δυο και δυο που κάνουν έναν. 125
Πως γίνεται αυτό; Κύριος οίδε.
Φτάνοντας ίσια κάτω απ’ το γεφύρι
το μπράτσο του όρθωσε ψηλά, να φέρει
κονύτερα μας κεφαλή και λόγια,
που ήταν: « Δες τη στυγερή ποινή μου· 130
σκληρότερη αν υπάρχει εσύ κρίνε,
που πας μες στους νεκρούς κι ας αναπνέεις.
[...]

Χώρισα ανθρώπους που ήταν μονοιασμένοι,
γι’ αυτό και τα μυαλά μου είναι χάρια 140
από τη ρίζα τους, το σώμα ετούτο.
Των αντιποίνων νόμοι αυτό ορίζουν».

Άσμα 29ο – Canto XXIX

Τόσων λογιών πληγές, στρατιές χαμένων 1

μου θόλωναν τα μάτια κι είχα μόνο
λαχτάρα να σταθώ κάπου, να κλάψω.
[...]
Λέγοντας τέτοια ήρθαμε ως την καμάρα,
απ' όπου όλο το βάθος του άλλου σάκου
θα βλέπαμε, εάν το φως βοηθούσε.
40 Απ' τα Κακά Σακιά το τελευταίο
ήταν μπροστά μας και οι έγκλειστοί του
θα μας φανερωνόντουσαν σε λίγο,
όταν με σαΐτέψαν θρήνοι ανοίκειοι
με βέλη ατσαλωμένα μες στον πόνο
και σκέπασα τ' αφτιά μου με τα χέρια.
45 Ήταν σαν βόγχοι από νοσοκομεία,
[...]
50 απ' όπου φτάνει ως πάνω δυσωδία
σαν από μέλη ανθρώπων σαπισμένα.
Κατηφορίσαμε αριστερά μας
στης μακριάς γέφυρας την έσχατη άκρη.
Και τότε καθαρά είδα πυθμένα,
55 όπου η αλάνθαστη δικαιοσύνη,
του Ύψιστου δουλεύτρα, συναθροίζει
τους κιβδηλοποιούς, να τους κολάσει.
[...]
65 Κι εδώ έβλεπες στην άραχλη χαράδρα
ψυχές στοίβες βουνά να σιγολιώνουν.
Σε πλάτες, σε υπογάστρια άλλων πλάγιαζαν
ή σέρνονταν στα τέσσερα σαν κτήνη
στη θλιβερή οδό του κολασμού τους.
70 Βαδίζαμε βουβοί βήμα το βήμα
μ' αφτιά και μάτια πάνω στους αρρώστους,
ανίκανους να ορθώσουν το κορμί τους.
[...]
80 δεν ξύνεται όσο αυτοί, που με τα νύχια
γδέρναν τις σάρκες τους λυσομανώνοντας
από φαγούρα που γιατρεία δεν έχει·
και βγάζαν κρούστες ψώρας οι νυχιές τους

Ασμα 30ο – Canto XXX

25 δυο σκιές, ολόγυμνες, χλεμπονιασμένες,
δάγκωναν όποιον έβρισκαν και τρέχαν
σαν χοίροι απόμαντρί ξαμολημένοι.
Χιμάει στον Καπόκιο η μια, του χώνει
τα δόντια στον αυχένα και τον σέρνει

30 στον βράχο την κοιλία του ξεσχίζοντας του.
[...]
52 Βαριά υδρωπικία – που τα μέλη
παραμορφώνει με άρρωστες εκκρίσεις
κι αφήνει ασύμμετρα κοιλία και μούρη–

Ασμα 31ο – Canto XXXI

Στον άθλιο λόγχο στρέψαμε την πλάτη,
κι αμίλητοι βαδίζαμε στο χείλος
που ολόγυρα τον ζώνει σαν στεφάνι.
45 Εδώ ούτε νύχτα ήταν ούτε μέρα,
10 Τσα που κάτι διέκρινε το μάτι.
Εάφνου αντηχεί εκκωφαντικά στ' αφτιά μου
κέρας που μπρος του ωχριούν τ' αστροπελέκια
και οδηγεί το βλέμμα μου ως πέρα,
15 στον τόπο απ' όπου ερχόταν η βοή του.
[...]
20 Στο λίγο που είχα στρέψει το κεφάλι
πολλούς, τεράστιους πύργους σαν να είδα .
«Δάσκαλε» λέω «ποια είναι αυτή η χώρα;».
Και μου απαντάει: «Μακριά το βλέμμα αν φύγει
σε τέτοια σκοτεινιά, λαθεύει ο νους σου
και γίνεσαι έρμαιο της φαντασίας.
25 Θα δεις πιο καθαρά, όταν θα φτάνεις,
Πώς ξεγελούν το μάτι οι αποστάσεις·
[...]
30 «Πριν προχωρήσουμε, για να μη νιώσεις
Βαρύ το ξάφνιασμα, μάθε ότι πύργοι
δεν είναι ό,τι είδες πριν. Γίγαντες είναι.
Ολόγυρα μες στο πηγάδι στέκουν
στη γη θαμμένοι ως τον αφαλό τους».
[...]
37 έτσι τρυπώντας την πηχτή μαυρίλα,
κι όσο την άκρη ζύγωνα του χείλους,
έσβηνε η πλάνη, φούντωνε ο φόβος.
[...]
45 όμοια του πηγαδιού η κορφή φαντάζει
στέμμα από κάστρα-σώματα ως τη μέση
των τρομερών γιγάντων, που και τώρα
τους απειλεί ο Ζευς με τις βροντές του.
[...]

Η φύση ορθώς παράτησε την τέχνη
να πλάθει τέτοια κτήνη αποστερώντας
τον Άρη από δήμιους τόσο άγριους.
[...]
«Ραφαέλ μαϊ αμέχε ζαμπί άλμι»
πήρε να σκούζει του θεριού το στόμα
–γλυκύτεροι ψαλμοί δεν του ταίριαζαν.
[...]
Πάμε αρκετά μακριά, στ' αριστερά μας·
σε μήκος βολής τόξου βρίσκουμε άλλον,
ακόμα πιο θηριώδη και πιο άγριο.
[...]
και με αλυσίδα που όλον τον τυλίγει,
πέντε φορές στο τμήμα του κορμιού του
το ξεσκέπαστο, ψηλά ως τον αυχένα.
[...]
90 Σεισμός τόσο ισχυρός δεν είχε γίνει
και πύργος δεν ταρακουνήθηκε έτσι,
όπως τώρα που σείεται ο Εφιάλτης.
Ποτέ έτσι δεν με τρόμαξε ο Χάρος.
[...]
106 Σκύψε, λοιπόν, μη στραβομουτσουνιάζεις·
τη φήμη σου στη γη μπορεί ν' απλώσει,
γιατί είναι ζωντανός κι ακόμα θα 'ναι,
αν πρόωρα η Χάρη Του δεν τον κλητεύσει».
130 Τούτα είπε ο δάσκαλος· και τον αρπάζει
ο γίγας με τα χέρια που είχαν κάνει
τον Ηρακλή να νιώσει πόσο σφίγγουν.
Νιώθοντας κι ο Βιργίλιος την ισχύ τους
μου είπε: «Πλάι μου έλα, να σε πιάσω».
135 Το έπραξα ώστε οι δυο να γίνουμε ένα.
[...]
Γλυκά όμως μας απίθωσε στα βάθη
που κατατρώνε Ιούδα κι Εωσφόρο·
κι ούτε έμεινε σκυφτός εκεί για ώρα,
145 μα στήθηκε σαν караβιού κατάρτι.

Ασμα 32ο – Canto XXXII

1 Οι σίχοι μου τραχείς, βραχνοί αν ήταν,
Να ταίριαζαν στο άθλιο αυτό πηγάδι
–βαθύ θεμέλιο όλων των άλλων βράχων–

[...]
50 Μόλις βρεθήκαμε στο άφωτο φρέαρ,
Πιο κάτω κι απ' του γίγαντα τα πόδια
–τείχη ολόρθα που κοιτούσα ακόμα–
67 ακούω φωνή: «Καθώς περνάς, τον νου σου,
να μην ποδοπατήσεις τα κεφάλια
20 των δόλιων σου αδελφών που εδώ υποφέρουν».
Γυρνώ και βλέπω λίμνη παγωμένη
82 ν' απλώνεται στα πόδια μου, καθρέφτης
όχι από νερό μα κρυσταλλένιος.
Ούτε ο Δούναβης μες στον χειμώνα
25 ούτε ο Δον στον τσουχτερό αέρα
παγώνουνε στην επιφάνεια τόσο
όσο εδώ, που κι όρη αν καταρρέαν,
90 όπως το Ταμπερνίκι ή η Πιετραπάνα,
μήτε που θα 'τριζε στην άκρη ο πάγος.
30 [...]
106 δόλιοι ίσκιοι από τον πάγο ξεμυτούσαν
μπλάβοι –ως κι εκεί που από ντροπή ερυθριούμε–
και χτύπαγαν σαν πελαργοί τα δόντια.
Σκύβαν από του κρύου το μαρτύριο,
στο στόμα το 'βλεπες, κι απ' την οδύνη
που διάβαζες στο ρημαγμένο βλέμμα.
[...]
130 Ίδια κοιλία τούς γέννησε· κι αν ψάξεις
Σε όλη την Καΐνα άλλους δεν θά 'βρεις
ν' αξίζουν για ποινή τους τόσο πάγο·
60 [...]
70 Μούτρα μπλαβιά απ' το κρύο είδα χιλιάδες,
που ρίγος μου έφεραν –κι έτσι θα νιώθω
πάντα στη σκέψη βάλτου παγωμένου.
Καθώς βαδίζαμε όλο προς το κέντρο,
εκεί όπου έλκει η γη ό,τι έχει βάρος,
75 κι έτρεμα από το ψύχος των αιώνων
[...]
145 «Ποιος είσαι και τους άλλους βρίζεις έτσι;»
«Ποιος είσαι εσύ, που πας στην Αντηνόρα»
κάνει «κλοτσοπατώντας μάγουλα άλλων
με φούρια που ούτε ζωντανός να ήσουν;» 90

Ασμα 33ο – Canto XXXIII

Πήγαμε παραπέρα εκεί που ο πάγος

φασκιώνει δίχως έλεος άλλο ασκέρι,
 ψυχές όχι σκυφτές μα ανάσκελα όλες.
 Εδώ φραγή στο κλάμα είναι το κλάμα·
 ρουφιέται μέσα ο πόνος, σε μαρτύριο 95
 πιο αβάσταχτο αφού δεν ξεσπάει στα μάτια·
 γιατί τα πρώτα δάκρυα εκεί παγώνουν
 κι απλώνονται σαν κρυσταλλένιο πέπλο,
 που ολόκληρο το μάτι σαβανώνει.
 Μ' όλο που από το κρύο στο πρόσωπο μου 100
 μουδιάζαν οι αισθήσεις κι ένιωθα όπως
 όταν το δέρμα είναι ροζιασμένο,
 κάτι σαν αεράκι μου ήρθε κι είπα:
 «Ποιος το κινεί και πνέει, δάσκαλε μου;
 Δεν είναι εδώ κάθε πνοή σβησμένη;» 105
 Κι αυτός: «Γοργά θα φτάσεις εκεί όπου
 τα ίδια σου τα μάτια θ' απαντήσουν,
 βλέποντας του ανέμου την αιτία.»
 [...]
 «Εγώ αγνωώ τι έχει απογίνει
 στων ζωντανών τον κόσμο το κορμί μου.
 Προνόμιο είναι εδώ της Πτολεμαίας
 να πέφτουνε συχνά οι ψυχές εντός της, 125
 πριν η Ατροπος τις διώξει από το σώμα.
 Για να 'σαι ίσως πιο πρόθυμος να βγάλεις
 τα γυάλινα μου δάκρυα από τα μάτια,
 μάθε κι ότι η ψυχή, μόλις προδώσει,
 όπως εγώ, μένει ορφανή από σώμα· 130
 δαιμόνιο το αρπάζει, το κυριεύει,
 ώσπου να κλείσει της ζωής του ο κύκλος.
 Πέφτει τότε η ψυχή στη στέρνα ετούτη.

Άσμα 34ο

«Τα λάβαρα του άρχοντα της Κολάσεως
 κινούνται προς τα εμάς» λέει ο δάσκαλος μου
 «γι' αυτό κοίτα μπροστά σου αν τον διακρίνεις».
 Όπως σε δειλινό του Πάνω Κόσμου
 ή σε πηχτή ομίχλη, είδα πέρα 5
 κτίσμα σαν ανεμόμυλο που ο αέρας
 έκανε τα πανιά του να γυρίζουν.
 Στο φυσομάνι απάγκιο ο οδηγός μου·
 πίσω του κρύφτηκε· αλλού δεν είχα.

Ήμουν –και τρέμω να το πω σε στίχους– 10
 εκεί που οι σκιές έχουν κλειστεί στον πάγο
 σαν άχυρα αιχμάλωτα σε τζάμι,
 ορθές με το κεφάλι πάνω ή κάτω
 ή ύπτιες· κι άλλες που κυρτές σαν τόξα 15
 αγγίζουν με το πρόσωπο τα πόδια.
 Όταν πια προχωρήσαμε πιο μέσα
 κι ο δάσκαλος ποθούσε να μου δείξει
 το πλάσμα που πανέμορφο άλλοτε ήταν,
 μέριασε, με σταμάτησε και είπε:
 «Ιδού ο Εωσφόρος! Ιδού ο τόπος 20
 όπου είναι ανάγκη να οπλιστείς με θάρρος».
 [...]
 Ο αυτοκράτορας της χώρας του άλγους
 ξεφύτρωσε μισός έξω απ' τον πάγο.
 Πιο γίγας μπρος σε γίγαντα εγώ μοιάζω, 30
 παρά ένας γίγαντας μπρος στα δικά του
 τα μπράτσα· απ' τη σύγκριση και μόνον
 φαντάσου πού έφτανε όλο του το μπόι.
 Αν ομορφιά είχε όση τώρα ασχήμια
 κι ύψωσε προς τον πλάστη του το χέρι, 35
 εύλογα το κακό από αυτόν γεννιέται.
 Ω πόσο παράξενεμα ένιωσα όταν
 την κεφαλή του είδα με τρεις όψεις!
 Η μια ολοπόρφυρη μπροστά κοιτούσε
 κι οι άλλες έσμιγαν μ' αυτήν στα πλάγια, 40
 φουτράνοντας από κάθε ωμοπλάτη,
 για να ενωθούν στην κορυφή κι οι τρεις τους.
 Ωχρή ήταν η δεξιά· κι η αριστερή του
 στο χρώμα όσων ζουν κοντά στον Νείλο,
 εκεί που ο ποταμός πάει προς τον κάμπο. 45
 Κάτω απ' την κάθε όψη δυο φτερούγες
 πελώριες βγαίνουν, ταιριαστές στο όρνιο,
 αλλά γυμνές, όπως της νυχτερίδας
 –τέτοια πανιά δεν είδα ούτε σε πλοίο.
 Τόσο τις ταρακούναγε, που ορμούσαν 50
 τρεις άνεμοι φουριόζοι ολόγυρά του
 κι ως πέρα όλο τον Κωκυτό παγώναν.
 Τα έξι του μάτια κλαίγαν· τα σαγόνια
 τα τρία στάζαν δάκρυα, σάλια κι αίμα.
 Σαν κόφτης λιναριού το κάθε στόμα 55
 λιάνιζε κι από έναν κολασμένο
 έτσι, που τρεις μαζί να τυραννιούνται.
 Στον μπροστινό οι δαγκωνιές ωχριούσαν

μπρος στις νυχιές που του 'γδέρναν την πλάτη·
 κι ήταν φορές που του 'παιρναν το δέρμα. 60
 «Ο Ιούδας ο Ισκαριώτης είναι» είπε
 ο δάσκαλος· «ποινή βαρύτερη έχει
 με το κεφάλι εντός κι έξω τα πόδια.
 Από τους δυο με τα κεφάλια κάτω,
 ο Βρούτος κρέμεται απ' τη μαύρη μούρη· 65
 δεξ πώς χτυπιέται και δεν βγάζει άχνα.
 Κι ο άλλος, ο μυώδης, είναι ο Κάσσιος.
 Μα η νύχτα πέφτει πάλι κι είναι ώρα
 να φύγουμε, μιας και τα είδαμε όλα».
 Ζήτησε να πιαστώ απ' τον λαιμό του 70
 και το έπραξα. Την ευκαιρία αρπάζει:
 με το που ανοίξαν διάπλατα οι φτερούγες,
 απ' τα δασύτριχα πλευρά κρεμιέται
 και κατεβαίνουμε τούφα την τούφα
 ανάμεσα στις τρίχες και τον πάγο. 75
 [...]
 Πέρασαμε απ' το άνοιγμα ενός βράχου,
 στην άκρη του μ' έβαλε να καθίσω
 και μ' έφτασε με σάλτο ζυγιασμένο.
 Το βλέμμα μου ανασήκωσα θαρρώντας
 πως, όπως πριν, θα δω τον Εωσφόρο,
 όμως τον βλέπω με τα πόδια πάνω· 90
 [...]
 «είναι μακρύς και επισφαλής ο δρόμος
 κι ο ήλιος της αυγής πια έχει ανέβει».
 [...]
 είχαμε μπρος μας σπήλαιο υπόγειο, 98
 δυσκολοδιάβατο αχνοφωτισμένο.
 [...]
 Εκεί ήσουν στο κατέβασμα, μα όταν
 ανάποδα κρεμάστηκα είχες φύγει 110
 απ' το σημείο που έλκει κάθε βάρος.
 Τώρα είσαι πια στο αντίθετο ημισφαίριο
 από το βόρειο, που η ξηρά σκεπάζει
 [...]
 Πλέον πατάς στην ελάχιστη σφαίρα 116
 που έχει στην άλλη όψη την Τζουντέκα.
 [...]
 Γκρεμίστηκε απ' τα ουράνια ως εδώ χάμω·
 στο κάρφωμά του η γη που υπήρχε γύρω
 κρύφτηκε μες στη θάλασσα από τρόμο
 και βγήκε στο ημισφαίριο μας· ίσως

άφησε αυτό το χάσμα στο φευγιό της, 125
 πριν πάνω αναδυθεί, με ό,τι εδώ βλέπεις».
 Πέρα είναι τόπος μακρινός μας, όσο
 είναι βαθύς του Βελζεβούλ ο Άδης.
 Ρυάκι άορατο μες στο σκοτάδι,
 που όμως το ακούς να ρέει, κατηγορίζει 130
 απ' τη σχισμή ενός βράχου, που 'χει λειάνει
 με τη γερτή, σπειροειδή ροή του.
 Πήραμε με τον δάσκαλο τον δρόμο
 τον μυστικό για του φωτός τον κόσμο
 κι ανηφορίσαμε χωρίς ανάσα, 135
 απτόητοι, αυτός μπροστά εγώ πίσω,
 μέχρι που τ' ουρανού είδα τις χαρές
 από άνοιγμα ολοστρόγγυλο στον βράχο.
 Και βγήκαμε να ξαναδούμε τ' άστρα.

Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία – Πηγές

Alighieri Dante, Πέτρινες ρίμες, μτφρ.: Γιώργος Κοροπούλης, Αθήνα: Άγρα, 2014

Joseph Conrad, Ο νέγρος του “Ναρκίσσου”, μτφρ.: Μάριος Βερέτιτς, Αθήνα: Πατάκη, 1996

Recalcati Massimo, Με ανοιχτό βιβλίο, μτφρ.: Χρήστος Πονηρός, Αθήνα: Κέλευθος, 2022

Scott G., Bruce, Το βιβλίο της κόλασης, μτφρ.: Γιάννης Πεδιώτης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2022

Δάντης, Κόλαση, μτφρ.: Δημήτρης Μαυρίκιος, Αθήνα: Ευρασία, 2020

Καψάλης Διονύσης, Τι σημαίνει γι’ αυτούς ο Δάντης ή το βουερό μελίτσι της Θείας Κωμωδίας, Αθήνα: Άγρα, 2021

Σεφέρης Γιώργος, Δόκιμες: δεύτερός τόμος (1948-1971), Αθήνα: Τκαρος, 1984

Τ.Σ. Έλιοτ, Δάντης, μτφρ.: Στέφανος Μπεκατώρος, Αθήνα: Πατάκη, 2005

Περιοδικά

Δαλμάτη Μ., DANTE ALIGHIERI: Αυτοβιογραφία και πλαίσιο από την “Θεία Κωμωδία”, Νέα Εστία (923): 79-97

Δημάκης Μ., ΔΑΝΤΗΣ ΑΛΙΓΚΕΡΙ: Μια συνοπτική εικόνα, Νέα Εστία (923): 58-63

Θεοδωρακόπουλος Ι. Ν., ΝΤΑΝΤΕ ΑΛΙΓΚΕΡΙ: Το κορύφωμα του Μεσαιωνικού πνεύματος, Νέα Εστία (923): 2-10

Παπατσώνη Τ.Κ., Dante Alighieri (1265-1965), Εποχές (25): 3-13

Διαδικτυακές πηγές – Ιστοσελίδες

[https://it.wikipedia.org/wiki/L%27Inferno_\(film_1911_Milano_Films\)](https://it.wikipedia.org/wiki/L%27Inferno_(film_1911_Milano_Films))

<https://divinalingua.it/en>

<https://www.lifo.gr/culture/o-ioannis-despotopoylos-kai-bauhaus-ekthesi-gia-ton-spoy-daio-ellina-arhitektona-sto-odeio>

<https://www.doma.archi/index/projects/wdeio-a8hnwn>

<https://www.archisearch.gr/architecture/in-situ-odi-toy-tilemahoy-andrianopoyloy/>

<https://www.tate.org.uk/art/artists/william-blake-39/blake-illustrations-dante>

<https://medium.com/the-collector/botticellis-depiction-of-dante-s-inferno-ble1b-cdf1332>

<https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/dream-visions>

https://en.wikipedia.org/wiki/Divine_Comedy

[https://en.wikipedia.org/wiki/Inferno_\(Dante\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Inferno_(Dante))

https://www.gutenberg.org/files/46722/46722-h/46722-h.htm#Page_249

<https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/paradiso/paradiso-22/>

Πηγές εικόνων

εικόνα εξωφύλλου, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64: προσωπική επεξεργασία

εικόνα 1: <https://www.facebook.com/Signorformica/>

εικόνα 2: <https://www.atlasobscura.com/articles/mapping-dante-hell-inferno-satan-divine-comedy.amp>

εικόνα 3: <https://library.brown.edu/create/poetryofscience/envisioning-the-heavens-purgatory-and-paradise/>

εικόνα 4: <https://erickimphotography.com/blog/dante-notes/>

εικόνα 5: <https://divinalingua.it/en>

εικόνα 6: <https://www.royalacademy.org.uk/art-artists/work-of-art/the-adoration-of-the-trinity-from-i-the-divine-comedy-paradise-i>

εικόνα 7: https://en.wikipedia.org/wiki/Scrovegni_Chapel

εικόνα 8: https://en.wikipedia.org/wiki/Coppo_di_Marcovaldo

εικόνα 9: <https://gr.pinterest.com/pin/836473330770681509/>

εικόνα 10: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_La_Carte_de_1%27Enfer.jpg

εικόνα 11: <https://www.uffizi.it/mostre-virtuali/dante-istoriato-inferno>

εικόνα 12: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stradano_Inferno_Canto_23.jpg

εικόνα 13: https://www.settemuse.it/pittori_scultori_europei/henry_fuseli.htm

εικόνα 14: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1975-0621-7

εικόνα 15: <https://www.pinterest.es/pin/512143788870776941/?mt=login>

εικόνα 16: <https://ologramma.art/eugene-delacroix-apokodikopoiontas-tin-var-ka-toy-danti-i-o-dantis-kai-o-virgilios-stin-kolasi/>

εικόνα 17: https://en.wikipedia.org/wiki/Francesca_da_Rimini_and_Paolo_Malatesta_Apraised_by_Dante_and_Virgil

εικόνα 18: <https://www.oliviawaite.com/blog/tag/damned+if+you+do>

εικόνα 19: https://www.grafica.beniculturali.it/3_stampe/la-divina-commedia-alinari-14051.html

εικόνα 20: https://www.omnia.ie/index.php?navigation_function=3&europeana_query=Allegory&europeana_cursor=&europeana_prev_cursor=&dpla_nav_start=15&obcnt=1900

εικόνα 21: <https://www.cliffsnotes.com/literature/d/the-divine-comedy-inferno/summary-and-analysis/cantos-xxxix-xxiii>

εικόνα 22: <https://lockportstreetgallery.com/dali/salvador-dali-divine-comedy/>

εικόνα 23: <https://www.gonnelli.it/it/asta-0012/martini-quinto-omaggio-a-dante-34-litografie-.asp>

εικόνα 24: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/phillips-canto-vi-no-title-p07766>

εικόνα 25: <https://www.lenius.it/mimmo-paladino-opere/mimmo-paladino-opere/>

εικόνα 39-40-41: <https://doma.archi/en/index/projects/wdeio-a8hnwn>

